ગુજરાતી

બાલભારતી

ધોરણ-ત્રીજું

ભારતનું સંવિધાન

ભાગ ૪ ક

નાગરિકોના મૂળભૂત કર્તવ્યો

અનુચ્છેદ ૫૧ ક

મૂળભૂત કર્તવ્ય – ભારતના પ્રત્યેક નાગરિકનું એ કર્તવ્ય છે કે તેણે –

(ક) સંવિધાનનું પાલન કરવું. સંવિધાનના આદર્શો, રાષ્ટ્રધ્વજ અને રાષ્ટ્રગીતનો આદર કરવો.

(ખ) સ્વાતંત્ર્ય ચળવળની પ્રેરણા આપનારા આદર્શોનું પાલન કરવું.

(ગ) દેશના સાર્વભૌમત્વ, એકતા અને અખંડતા સુરક્ષિત રાખવા પ્રયત્નશીલ રહેવું.

(ઘ) આપણા દેશનું રક્ષણ કરવું, દેશની સેવા કરવી.

(ઙ) દરેક પ્રકારના ભેદભાવને ભૂલીને એકતા અને બંધુત્વની ભાવના વિકસાવવી. સ્ત્રીઓના સન્માનને ઠેસ પહોંચાડનારી પ્રથાઓનો ત્યાગ કરવો.

(ચ) આપણી સંમિશ્ર સંસ્કૃતિના વારસાનું જતન કરવું.

(છ) નૈસર્ગિક પર્યાવરણનું જતન કરવું. સજીવ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાભાવ રાખવો.

(જ) વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિ, માનવતાવાદ અને જિજ્ઞાસાવૃત્તિ કેળવવી.

(ઝ) સાર્વજનિક માલમત્તાનું જતન કરવું. હિંસાનો ત્યાગ કરવો.

(ઞ) દેશની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ માટે વ્યક્તિગત તેમજ સામૂહિક કાર્યમાં ઉત્તમતા-શ્રેષ્ઠતાનું સ્તર જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો.

(ટ) ૬થી ૧૪ વય જૂથના બાળકોને તેમના વાલીએ શિક્ષણની તક પૂરી પાડવી.

શિક્ષણખાતાનો મંજૂરી ક્રમાંક : પ્રાશિસં/૨૦૧૪-૧૫/૨૨૯૮/ડ-૫૦૫/૧૦૬૦ તારીખ : ૧૨.૦૨.૨૦૧૪

2EYZ96

તમારા સ્માર્ટફોનમાં DIKSHA App દ્વારા પાઠ્યપુસ્તકનાં પહેલા પાનાં પરના Q.R. Codeથી ડિજિટલ પાઠ્યપુસ્તક અને દરેક પાઠમાં આપેલા Q.R. Codeથી તે સંબંધિત પાઠનાં અધ્યયન-અધ્યાપન માટે ઉપયોગી દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થશે.

બાલભારતી

ધોરણ-ત્રીજું

નામ : ....

શાળા : ....

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે ૪૧૧ ૦૦૪.

પ્રથમાવૃત્તિ : ૨૦૧૪
પુનર્મુદ્રણ : ૨૦૨૨

© મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે - ૪૧૧ ૦૦૪.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ પાસે આ પુસ્તકના બધા હક્ક રહેશે. આ પુસ્તકનો કોઈ પણ ભાગ સંચાલક, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળની લેખિત પરવાનગી વગર છાપી શકાશે નહિ.

ગુજરાતી ભાષા સમિતિ :	સુશ્રી. કલ્પના મહેતા, અધ્યક્ષ
	ડૉ. મધુ સંપટ, સદસ્ય
	શ્રીમતી સ્મિતા દવે, સદસ્ય
	સુશ્રી. ઇલા શુક્લ, સદસ્ય
	ડૉ. કલ્પના મોદી, સદસ્ય
	કેતકી નિતેશ જાની, સદસ્ય-સંયોજક
સંયોજન પ્રમુખ :	કેતકી નિતેશ જાની
	વિશેષાધિકારી ગુજરાતી, પાઠ્યપુસ્તક મંડળ,
	પુણે-૪
ચિત્રાંકન :	શ્રી. રાજેન્દ્ર ગિરધારી
મુખપૃષ્ઠ :	શ્રી. સુહાસ જગતાપ
નિર્મિતિ :	શ્રી. સચ્ચિતાનંદ આફળે, મુખ્ય નિર્મિતિ અધિકારી
	શ્રી. સચિન મેહતા, નિર્મિતિ અધિકારી
	શ્રી. નીતિન વાણી, સહાયક નિર્મિતિ અધિકારી
અક્ષરાંકન :	મુદ્રા વિભાગ, પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે-૪
કાગળ :	૭૦ જી. એસ. એમ. ક્રિમવોવ્હ
મુદ્રણાદેશ :	N/PB/2020-21/4,000
મુદ્રક :	M/S. S GRAPHIX (INDIA) PVT. LTD., THANE
પ્રકાશક :	શ્રી. વિવેક ગોસાવી, નિયંત્રક
	પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ મંડળ, પ્રભાદેવી, મુંબઈ-૨૫.

ભારતનું સંવિધાન

આમુખ

અમે ભારતના લોકો ભારતને એક સાર્વભૌમ સમાજવાદી બિનસાંપ્રદાયિક લોકતંત્રાત્મક પ્રજાસત્તાક તરીકે સંસ્થાપિત કરવાનો

તથા તેના સર્વ નાગરિકોને :

સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ....ન્યાય

વિચાર, અભિવ્યક્તિ, માન્યતા,

ધર્મ અને ઉપાસનાની ....સ્વતંત્રતા

દરજ્જા અને તકની ....સમાનતા

પ્રાપ્ત થાય તેમ કરવાનો

અને તેઓ સર્વમાં

વ્યક્તિનું ગૌરવ અને રાષ્ટ્રની

એકતા અને અખંડતા સુદૃઢ કરે એવી ....બંધુતા

વિકસાવવાનો

ગંભીરતાપૂર્વક સંકલ્પ કરીને

અમારી સંવિધાનસભામાં ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૯ના રોજ આથી આ સંવિધાન અપનાવી, તેને અધિનિયમિત કરી અમને પોતાને અર્પિત કરીએ છીએ.

રાષ્ટ્રગીત

જનગણમન - અધિનાયક જય હે
ભારત - ભાગ્યવિધાતા.
પંજાબ, સિંધુ, ગુજરાત, મરાઠા,
દ્રાવિડ, ઉત્કલ, બંગ,
વિંધ્ય, હિમાચલ, યમુના, ગંગા,
ઉચ્છલ જલધિતરંગ,
તવ શુભ નામે જાગે, તવ શુભ આશિષ માગે,
ગાહે તવ જયગાથા.
જનગણ મંગલદાયક જય હે,
ભારત - ભાગ્યવિધાતા.
જય હે, જય હે, જય હે,
જય જય જય, જય હે.

પ્રતિજ્ઞા

ભારત મારો દેશ છે. બધા ભારતીયો મારાં ભાઈબહેન છે.

હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ અને વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે. હું સદાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.

હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો પ્રત્યે આદર રાખીશ અને દરેક જણ સાથે સભ્યતાથી વર્તીશ.

હું મારા દેશ અને દેશબાંધવો પ્રત્યે વફાદારી રાખવાની પ્રતિજ્ઞા લઉં છું. તેમનાં કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ સમાયેલું છે.

પ્રસ્તાવના

'બાળકોનો મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણનો અધિકાર - ૨૦૦૯' અને 'રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક રૂપરેખા-૨૦૦૫'ને નજર સમક્ષ રાખી રાજ્યમાં 'પ્રાથમિક શિક્ષણ અભ્યાસક્રમ-૨૦૧૨' તૈયાર કરવામાં આવ્યો. આ શાસન માન્ય અભ્યાસક્રમ ઉપર આધારિત ધોરણ પહેલાથી આઠમાની નવી માળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ ૨૦૧૩-૧૪, આ શાળાકીય વર્ષથી ક્રમશઃ પ્રકાશિત કરી રહ્યું છે. આ માળાનું ત્રીજા ધોરણનું પુસ્તક આપના હાથમાં હોવાનો અમને વિશેષ આનંદ છે.

અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયા બાલકેન્દ્રી, કૃતિપ્રધાન, મનોરંજક અને આનંદદાયી બને, એ દૃષ્ટિકોણ નજર સમક્ષ રાખી આ પુસ્તકની રચના કરવામાં આવી છે.

ધોરણ - પહેલાં અને બીજાની જેમ જ ત્રીજાનું પાઠ્યપુસ્તક એટલે જ્ઞાનરચનાવાદ, સ્વયં અધ્યયન, મૂલ્યશિક્ષણ, ઉપક્રમો અને જીવનકૌશલ્યોનું પંચામૃત. આ પુસ્તકમાં જે ગદ્ય તેમજ પદ્ય કૃતિઓ આપેલી છે, તે બધી જ કૃતિઓ બાળકોના ભાવવિશ્વને સ્પર્શે છે. દરેક કૃતિમાં શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા આપેલી છે, તે અધ્યાપનને બાળકેન્દ્રી બનાવવામાં તેમજ જ્ઞાનરચનાવાદને સાર્થક કરવામાં ઉપકારક બનશે.

સ્વાધ્યાયોમાં અપનાવેલી નવી પદ્ધતિઓ બાળકોની શોધનવૃત્તિને પોષક છે. તેવી જ રીતે વિવિધતાસભર સ્વાધ્યાયો બાળકોને અભ્યાસ પ્રતિ આકર્ષશે. બાળકો શુદ્ધલેખન પ્રતિ દોરાય તેવા હેતુથી પાઠ્યપુસ્તકમાં આપેલ જોડાક્ષરયુક્ત શબ્દોને ફરીથી લખવાની પુનરાવૃત્તિ ઉપકારક નીવડશે. દરેક કૃતિમાં આવેલા રૂઢિપ્રયોગો અને તેના અર્થ બાળકોની શબ્દ સંપત્તિમાં વધારો કરશે.

'હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો' દરેક કૃતિની નીચે આપેલ છે. તે વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકાલય તરફ દોરી જશે તેવી ખાતરી છે.

ગુજરાતી ભાષા સમિતિ, કાર્યગટ સદસ્ય (ડૉ. ઉષા નાયર, શ્રીમતી નીલા પાધ્યા, શ્રીમતી સુજાતા રામકેર, શ્રીમતી પ્રીતિ ચિત્રોડા), ગુણવત્તા પરીક્ષક (શ્રી ઇલેશકુમાર આર. ગાંધી) અને ચિત્રકારના નિષ્ઠાયુક્ત પરિશ્રમથી આ પુસ્તક તૈયાર થયું છે. આ પુસ્તક તદ્દન ક્ષતિરહિત અને ગુણવત્તાસભર બને તે માટે રાજ્યના વિવિધ ભાગોમાંથી પ્રાથમિક શિક્ષકો અને તજજ્ઞ પાસે પુસ્તકનું સમીક્ષણ કરાવાયું છે. સમીક્ષકોની સૂચના અને અભિપ્રાયોનો વિચાર કરી ગુજરાતી ભાષા સમિતિએ પુસ્તકને અંતિમ સ્વરૂપ આપ્યું છે. મંડળ આ સર્વેનો મનઃપૂર્વક આભાર માને છે.

વિદ્યાર્થી, શિક્ષક અને પાલક આ પુસ્તકનું સ્વાગત કરશે જ એવી આશા છે.

(ચં. રા. બોરકર)
સંચાલક
મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ
અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે.

પુણે
તારીખ : ૧૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૪

ધોરણ ત્રીજુ – ગુજરાતી અધ્યયન નિષ્પત્તિ

અધ્યયન માટે સૂચવેલી શૈક્ષણિક પ્રક્રિયા	**અધ્યયન નિષ્પત્તિ**
દરેક વિદ્યાર્થીઓને (ભિન્ન રૂપથી સક્ષમ બાળકો સહિત) વ્યક્તિગત, સામૂહિક રીતે કાર્ય કરવાનો અવસર અને પ્રોત્સાહન મળે તે માટે – • પોતાની ભાષામાં પોતાની વાત કહેવાની, વાતચીત કરવાની પૂરી સ્વતંત્રતા અને તક હોય. • ગુજરાતીમાં સાંભળેલી વાત, કવિતા, વાર્તા વગેરેને પોતાની રીતે પોતાની ભાષામાં કહેવા-સાંભળવાની/પ્રશ્ન પૂછવાની અને પોતાની વાત જોડવાની, પ્રતિક્રિયા આપવાની તક હોય. • બાળકો દ્વારા પોતાની ભાષામાં કહેલી વાતોને ગુજરાતી અને અન્ય ભાષાઓમાં (જે ભાષાઓના બાળકો વર્ગમાં હોય) ફરીથી કહેવાની તક હોય. જેથી ભાષાઓને વર્ગમાં સમુચિત સ્થાન મળી શકશે અને એમનો શબ્દભંડોળ, અભિવ્યક્તિનો વિકાસ કરવાની તક મળી શકશે. • વાંચનખંડ/પુસ્તકાલયમાં સ્તર અનુસાર વિવિધ પ્રકારની રોચક સામગ્રી, જેમકે- બાળસાહિત્ય, બાળપત્રિકાઓ, પોસ્ટર, દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સામગ્રી ઉપલબ્ધ હોય. • જુદા-જુદા પ્રકારની વાર્તાઓ, કવિતા, પોસ્ટર વગેરેને ચિત્રો અને સંદર્ભના આધારે સમજવાની-સમજાવવાની તક હોય. • વિવિધ ઉદ્દેશો માટે વાંચતી વખતે વિવિધ પરિમાણોને વર્ગમાં સ્થાન આપવાની તક હોય. જેમકે- કોઈ વાર્તામાંથી કોઈ માહિતી શોધવી, મેળવવી, કોઈ ઘટના અથવા પાત્ર વિશે તર્ક, પોતાનો મત રજૂ કરે છે. • સાંભળેલી, જોયેલી વાતોને પોતાની રીતે, પોતાની ભાષામાં લખવાની તક હોય. • પોતાની ભાષા દૃઢ કરવાની (નવા શબ્દ/વાક્ય બનાવવાની) અને તેનો પ્રયોગ કરવાની તક હોય. • સંદર્ભ અને ઉદ્દેશ અનુસાર ઉપયોગી શબ્દો અને વાક્યોને પસંદ કરવાની, તેની રચના કરવાની તક હોય. • પોતાના પરિવાર, શાળા, વિસ્તાર, રમતનું મેદાન, ગામનો ચોક જેવા વિષયો પર અથવા જાતે વિષય પસંદ કરી અનુભવોને લખીને એક-બીજાને કહેવાની તક હોય. • એક-બીજાએ લખેલી રચનાઓને સાંભળવાની, વાંચવાની અને તે વિશે પોતાનો મત વ્યક્ત કરવાની, તેમાં પોતાની વાત જોડવાની, વધારવાની અને જુદી રીતે લખવાની તક હોય.	**વિદ્યાર્થી –** 03.05.01 કહેવાઈ રહેલી વાત, વાર્તા, કવિતા વગેરેને ધ્યાનથી સાંભળે છે અને પોતાની પ્રતિક્રિયા આપે છે. 03.05.02 વાર્તા, કવિતા વગેરેને યોગ્ય આરોહ-અવરોહ, ગતિ, પ્રવાહ અને હાવભાવ સહિત કહે છે. 03.05.03 સાંભળેલી રચનાઓની વિષય-વસ્તુ, ઘટનાઓ, પાત્રો, શીર્ષક વગેરે વિશે વાતચીત કરે છે, પ્રશ્ન પૂછે છે /પોતાની રીતે (વાર્તા, કવિતા વગેરે) પોતાની ભાષામાં રજૂ કરે છે. 03.05.04 આસ-પાસ થતી પ્રવૃતિઓ/ઘટનાઓ અને વિવિધ પરિસ્થિતિમાં પોતાને થયેલા અનુભવો વિશે કહે છે, વાતચીત કરે છે અને પ્રશ્ન પૂછે છે. 03.05.05 વાર્તા, કવિતા અથવા અન્ય સામગ્રીને સમજીને તેમાં પોતાની વાર્તા/વાત જોડે છે. 03.05.06 જુદા-જુદા પ્રકારની રચનાઓ/સામગ્રીને (વર્તમાનપત્ર, બાળ સાહિત્ય વગેરે) સમજીને વાંચ્યા પછી તેના પર આધારિત પ્રશ્ન પૂછે છે, પોતાનો મત આપે છે, શિક્ષક અને સહ-વિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા કરે છે, પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર (મૌખિક/લેખિત રૂપમાં) આપે છે. 03.05.07 જુદા-જુદા પ્રકારની રચનાઓ/સામગ્રીને (વર્તમાનપત્ર, બાળસાહિત્ય, હોર્ડિંગ્સ વગેરે) સમજીને વાંચ્યા બાદ તેના પર આધારિત પ્રશ્ન પૂછે છે/પોતાનો મત રજૂ કરે છે/શિક્ષક અને સહવિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા કરે છે, પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર (મૌખિક/સાંકેતિક) આપે છે. 03.05.08 જુદા-જુદા પ્રકારની રચનાઓમાં આવેલા શબ્દોને સંદર્ભ અનુસાર સમજીને તેનો અર્થ નિશ્ચિત કરે છે. 03.05.09 જુદા-જુદા પ્રકારની વાર્તાઓ, કવિતાઓ /રચનાઓની ભાષાના વિવિધ ઘટકોને (જેમકે – શબ્દોની પુનરાવૃત્તિ, સંજ્ઞા, સર્વનામ, વિવિધ વિરામચિહ્નોનો ઉપયોગ) ઓળખે છે અને તેનો ઉપયોગ કરે છે. 03.05.10 જુદી-જુદી રચનાઓ /સામગ્રીને (જેમકે – વર્તમાન પત્ર, બાળ સાહિત્ય, હોર્ડિંગ્સ વગેરે) સમજીને વાંચ્યા બાદ તેના પર આધારિત પ્રશ્ન પૂછે છે/પોતાનો મત વ્યક્ત કરે છે/ શિક્ષક અને સહવિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા કરે છે. 03.05.11 સ્વેચ્છાએ અથવા શિક્ષક દ્વારા નિશ્ચિત ઉપક્રમ અંતર્ગત જોડણી પ્રત્યે સજાગ રહીને સ્વ-નિયંત્રિત લેખન કરે છે. 03.05.12 વિવિધ ઉદ્દેશો વિશે લખતી વખતે પોતાના લેખનમાં શબ્દોની પસંદગી, વાક્ય, રચના અને લેખનના સ્વરૂપો (જેમકે – મિત્રને પત્ર લખવો, પત્રિકાના સંપાદકને પત્ર લખવો) વિશે નિર્ણય લઈને લખે છે. 03.05.13 વિવિધ ઉદ્દેશો વિશે લખતી વખતે પોતાના લેખનમાં પૂર્ણવિરામ, અલ્પવિરામ, પ્રશ્નાર્થચિહ્ન જેવા વિરામ ચિહ્નોનો ધ્યાનપૂર્વક ઉપયોગ કરે છે. 03.05.14 જુદી-જુદી રચનાઓ/સામગ્રીને (વર્તમાનપત્ર, બાળસાહિત્ય, હોર્ડિંગ્સ વગેરે) સમજીને વાંચ્યા બાદ તેના વિશે પોતાની પ્રતિક્રિયા લખે છે, પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર (લેખિત/બ્રેઈલ લિપી વગેરેમાં) આપે છે.

અનુક્રમણિકા

અ.ક્ર.	વિષય	કવિ/લેખક	પૃષ્ઠ ક્ર.
◆	પ્રાર્થના	...	૧
૧.	આટલું કરો	દલપતરામ	૨
◆	શેરને માથે સવાશેર	ડી. બી. રાવલ	૫
૨.	માનવતા	મનીષ એસ. સુથાર	૮
◆	ચિત્રવર્ણન	...	૧૨
૩.	વરસે વરસાદ જળબંબાકાર	ગિરીશ ડી. ધારૈયા	૧૩
◆	ચિત્રવાર્તા	...	૧૬
◆	ચિત્રવર્ણન	...	૧૭
૪.	અર્જુનની એકાગ્રતા	ઉમાશંકર જોશી	૧૮
◆	શબ્દરમત	...	૨૩
૫.	ઉંદરભાઈને આંખો આવી	ડૉ. આઈ. કે. વીજળીવાળા	૨૪
◆	સહલેખન	...	૨૭
૬.	સંતોષનો પુરસ્કાર	કિશોરસિંહ જે. સોલંકી	૨૮
◆	ચિત્રકોશ - ૧	...	૩૩
૭.	મેળો	રસુલા ડી. ખાકીઆની	૩૪
◆	ભેજું કસો	...	૩૭
૮.	ત્રણ વાંદરાનું રમકડું	...	૩૮
◆	સમૂહવાચક શબ્દો	...	૪૧

અ.ક્ર.	વિષય	કવિ/લેખક	પૃષ્ઠ ક્ર.
◆	ચિત્રકોશ – ૨	...	૪૨
૯.	જંગલ વચ્ચે લાગી રેસ	મુકેશ જોશી	૪૩
◆	ઉપક્રમ	...	૪૮
૧૦.	કોયલબહેન સમજી ગયા	રાજેશ મહેતા	૪૯
◆	ચિત્રકોશ – ૩	...	૫૫
૧૧.	થોડુંક રમવા દે ને...	કૃષ્ણ દવે	૫૬
◆	ઉપક્રમ	...	૫૯
◆	ચિત્રકોશ – ૪	...	૬૦
૧૨.	બહાદુર નંદનકુમાર	પોપટલાલ મંડલી	૬૧
◆	ભેજું કસો	...	૬૫
૧૩.	જયહિંદ	પિનાકિન ત્રિવેદી	૬૬
◆	જાતે બનાવો	...	૬૯
૧૪.	સાવધાન	...	૭૦
◆	ચિત્રકોશ – ૫	...	૭૫
◆	ઉપક્રમ	...	૭૬
૧૫.	હું હોઉં જો જાદુગર	ધર્મેન્દ્રકુમાર પી. પટેલ	૭૭
૧૬.	મીંટુ મંડળી	...	૮૦
◆	ચિત્રકોશ – ૬	...	૮૬
◆	ચિત્રવાર્તા	...	૮૭

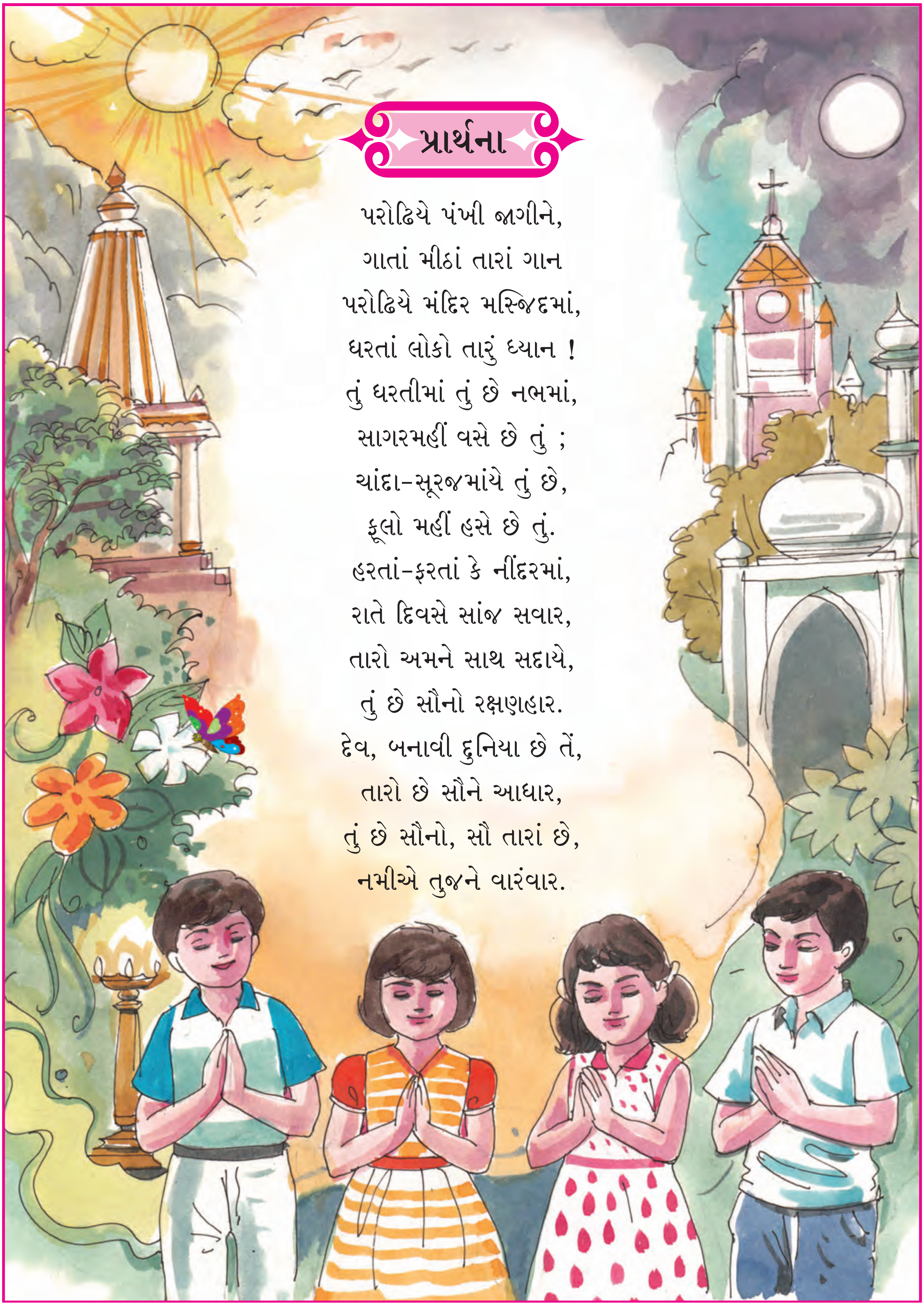

પ્રાર્થના

પરોઢિયે પંખી જાગીને,
ગાતાં મીઠાં તારાં ગાન
પરોઢિયે મંદિર મસ્જિદમાં,
ધરતાં લોકો તારું ધ્યાન !
તું ધરતીમાં તું છે નભમાં,
સાગરમહીં વસે છે તું ;
ચાંદા-સૂરજમાંયે તું છે,
ફૂલો મહીં હસે છે તું.
હરતાં-ફરતાં કે નીંદરમાં,
રાતે દિવસે સાંજ સવાર,
તારો અમને સાથ સદાયે,
તું છે સૌનો રક્ષણહાર.
દેવ, બનાવી દુનિયા છે તેં,
તારો છે સૌને આધાર,
તું છે સૌનો, સૌ તારાં છે,
નમીએ તુજને વારંવાર.

આટલું કરો

પરોઢિયે નિત ઊઠીને લેવું ઈશ્વર નામ ;
દાતણ કરી નાહ્યા પછી કરવા પાઠ તમામ ;
કહ્યું કરો મા બાપનું, દો મોટાંને માન ;
ગુરુને પૂજનીય ગણો, મળશે સારું જ્ઞાન.
જૂઠું કદી ન બોલવું, તજવું આળસ અંગ,
હળીમળીને ચાલવું , રાખો સારો સંગ.
આસપાસ આકાશમાં, અંતરમાં આભાસ ;
ઘાસચાસની પાસ પણ, વિશ્વપતિનો વાસ ;
ભોંયમાં પેસી ભોંય રે, કરીએ છાની વાત ;
ઘડીએ મનમાં ઘાટ તે, જાણે જગનો તાત.
ખાલી જગ્યા ખોળીએ, કણી મૂકવા કાજ ;
ક્યાંયે જગતકર્તા વિના, ખાલી ના મળે ઠામ.

– દલપત રામ

શિક્ષક - વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

૧) પરોઢિયું, નિત, તમામ, તજવું, અંગ, સંગ, આભાસ, ભોંય, પેસી, જગ, ખોળવું, કાજ, ઠામ જેવા શબ્દોના અર્થ જુદાંજુદાં વાક્યોની સહાયથી વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી કઢાવવા.દા. ત. પરોઢિયે કૂકડો કૂકડે કૂક કરે છે.

૨) દિનચર્યા કેવી હોવી જોઈએ ? તે ચર્ચા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવું.

૩) ઈશ્વર સર્વવ્યાપી છે તેની વાત સમજાવવી.

૪) વડીલોને માન આપવું, ગુરુને માન આપવું, ખોટું ન બોલવું, આળસ છોડી દેવી, સારા મિત્રો બનાવવા, હળીમળીને રહેવું, જેવાં નીતિ મૂલ્યોના વિકાસ માટે જુદીજુદી વાર્તાઓ કહેવી - જાણી લાવવા કહેવું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧) નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) સ્થળ - .... ૨) જમીન - ....

૩) સાથ - .... ૪) શરીર - ....

૫) ખોટું - .... ૬) બધા - ....

૭) રોજ - .... ૮) શોધીએ - ....

સ. ૨) એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) સવારે ક્યારે ઊઠવું જોઈએ ? ....

૨) ઊઠ્યા પછી તરત શું કરવું જોઈએ ? ....

૩) મોટાઓને શું આપવું જોઈએ ? ....

૪) ગુરુને કેવા ગણવા જોઈએ ? ....

૫) શરીરમાંથી શું છોડી દેવું જોઈએ ? ....

સ. ૩) ઈશ્વર માટે આ પ્રાર્થનામાં કેટલા શબ્દો વપરાયા છે ? કયા કયા ?

જવાબ : - ....

....

સ. ૪) વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ લખો.

૧) માન × .... ૨) જૂઠું × ....

૩) સારું × .... ૪) છાનું × ....

સ. ૫) નીચેની ક્રિયા તમે કેટલા વાગે કરો છો ? તે લખો.

૧) સવારે ઊઠો છો. ....

૨) સ્નાન કરો છો. ....

૩) ગૃહકાર્ય કરો છો. ....

૪) શાળામાં આવો છો. ....

૫) શાળામાંથી ઘરે જાઓ છો . ...

૬) મિત્રો સાથે રમો છો. ....

૭) રાતે સૂઓ છો. ....

◆ **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

ઈશ્વર	=	નાહ્યા	= ....
કહ્યું	=	વિશ્વપતિ	= ....
જગતકર્તા	=	જૂઠું	= ....

◆ **યાદ રાખો : મનમાં ઘાટ ઘડવા = મનમાં યોજના વિચારવી**

હું વાંચું – તમે પણ વાંચો

પ્રાર્થના

(રાતની છે, આસ્તેથી વાંચજો)

હે પ્રભુ, (જોરથી બોલવું)
જો તમે ઊંઘી ગયા હો તો માફ કરજો (ધીરેથી બોલવું)
પણ ખાસ કામ એ હતું કે
કાલે બાજુના બિલ્ડિંગ સાથેની ક્રિકેટમેચમાં
મારા ઢગલાબંધ રન થાય એવું કંઈક કરો.
બીજું કે આજે,
મેં ગિલ્લીદંડામાં થોડી ચીટિંગ કરી હતી,
સાવ મામૂલી.
તમતમારે માફી આરામથી આપજો.
ટીચરે આપેલા હોમવર્કમાં
તમે કંઈ મદદ કરી શકો ખરા ?
હે પ્રભુ !
પપ્પાને, મમ્મીને, મને અને–
ચોકલેટ, પીપરમિન્ટ બનાવનારાને આશીર્વાદ આપો.

– હેમેન શાહ

પ્રાર્થના ઈશ્વરનો મોબાઈલ નંબર છે.

શેરને માથે સવાશેર

કાગડાભાઈ, કાગડાભાઈ તમારો અવાજ કેટલો મધુર છે ! એક ગીત સંભળાવોને.
કાં... કાં... કાં... શિયાળભાઈ, મજા આવી ને ગીત સાંભળવાની !
કાગડાભાઈ, ગીત સાંભળવાની તો ખૂબ મજા આવી. પરંતુ, તમે નૃત્ય પણ ખૂબ જ સુંદર કરો છો. ખરું ને ! તો મને તમારું નૃત્ય કરી બતાવો ને ?

ભલે, નૃત્ય અને ગીત બંને સાથે કરું છું.
પણ થોડીવાર થોભો. મને ભૂખ લાગી છે.

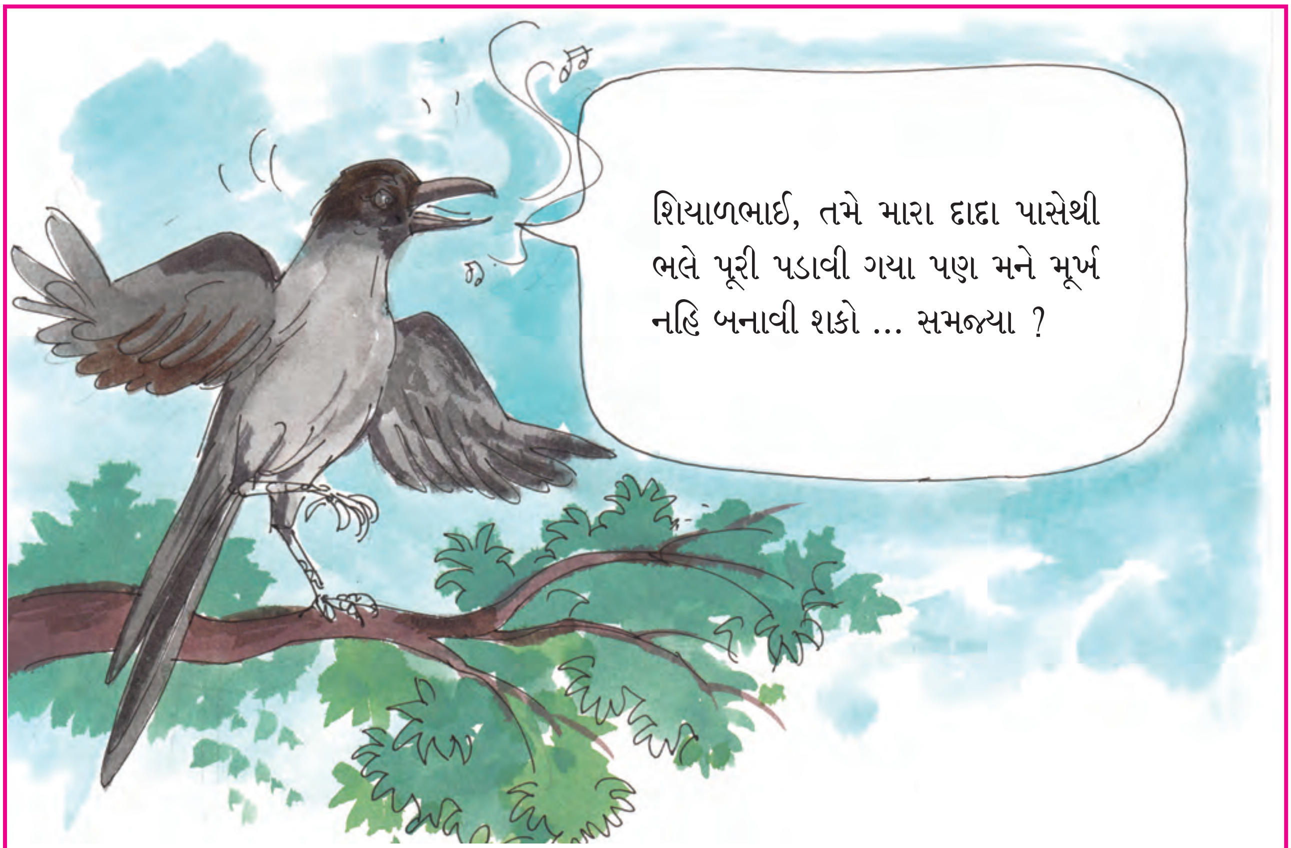
શિયાળભાઈ, તમે મારા દાદા પાસેથી ભલે પૂરી પડાવી ગયા પણ મને મૂર્ખ નહિ બનાવી શકો ... સમજ્યા ?

કેવો ચતુર કાગડો !
બિચારું શિયાળ ?

– ડી. બી. રાવલ

માનવતા

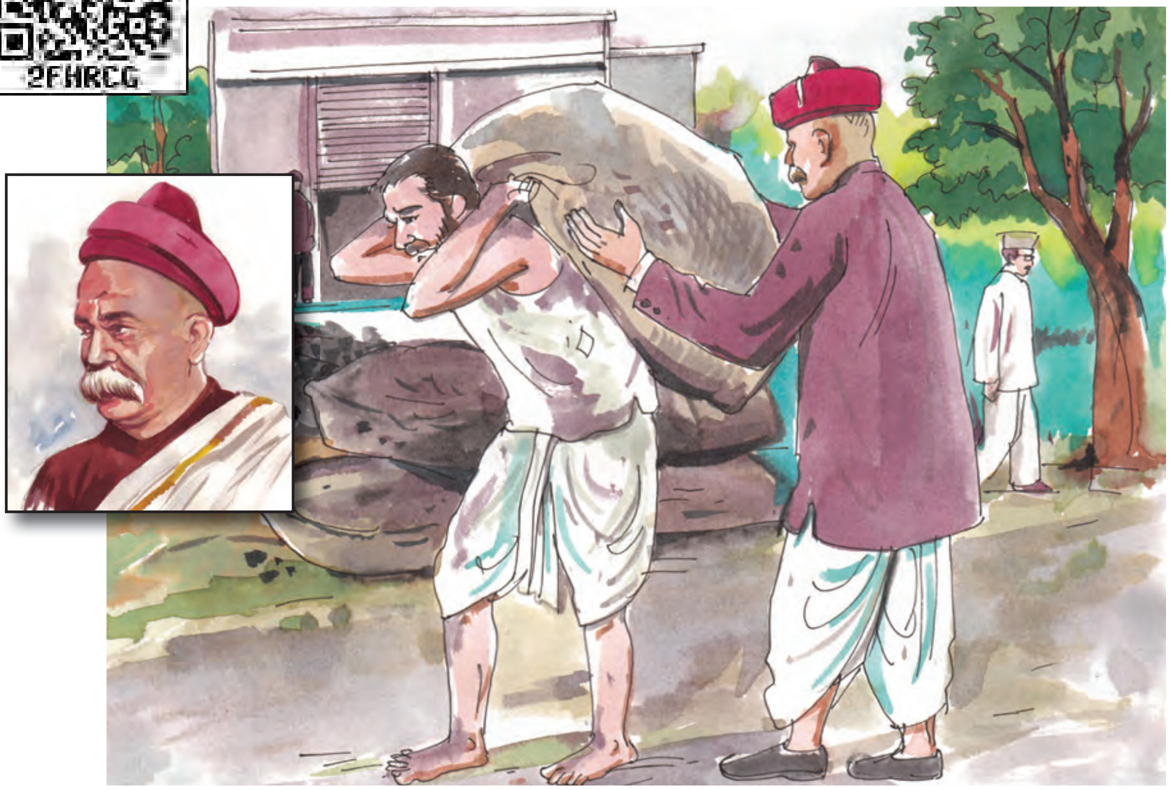

ઘણાં વર્ષો પહેલાંની આ વાત છે. મુંબઈની હાઈકોર્ટ પાસે એક મજૂર કોલસાનો થેલો માથે ચડાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. થેલો ઘણો ભારે હોવાથી ચડાવવામાં મુશ્કેલી પડતી હતી. અત્યંત મહેનત કરવા છતાંય મજૂર પોતાની જાતે થેલો માથે ચડાવી શકતો નહોતો.

મજૂરે ત્યાંથી પસાર થતા અનેક રાહદારીઓને મદદ કરવા માટે વિનંતી કરી. ધમાલિયું જીવન જીવતાં શહેરના લોકો પાસે સમય જ નહોતો. તેથી કોઈએ મજૂરની વિનંતી કાને ન ધરી.

એટલામાં હાઈકોર્ટનાં પગથિયાં ઊતરીને એક મહાશય રાજમાર્ગ પર આવીને ઊભા રહ્યા. પોતાના ઈસ્ત્રીવાળા સફેદ વસ્ત્રોની પરવા કર્યા વગર એમણે પેલા મજૂરને મદદ કરી. મજૂરના ખભે કોલસાનો થેલો ચડાવી દીધો.

'સાહેબ ! આપનો ખૂબ ખૂબ આભાર.' મજૂરે આભાર વ્યક્ત કર્યો. 'ભાઈ ! આભાર તો ભગવાનનો માનવાનો. મુસીબતના સમયે એક માનવી બીજા માનવીની મદદ નહીં કરે તો કોણ કરશે ? મુસીબતમાં હોય તેમની મદદ કરવી એ દરેક માનવીની ફરજ છે.' આમ કહી સ્નેહભર્યું સ્મિત ફરકાવીને તેઓ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

મિત્રો, જાણો છો એ સજ્જન કોણ હતા ? તેઓ મુંબઈ હાઈકોર્ટના તે સમયના વડા ન્યાયમૂર્તિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે હતા.

– મનીષ એસ. સુથાર

શિક્ષક - વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- કુલી, હમાલ, મજૂર બાબત ચર્ચા
- બાળક કેટલું વજન ઉપાડી શકે છે ? વધારે વજન ઊંચકવાનું આવે ત્યારે શું થાય છે ? તેની ચર્ચા
- મુસીબતના સમયે કોઈને મદદ કરવાની ભાવના કેળવાય તે બાબતની ચર્ચા - તેવા પ્રસંગોનું વર્ણન
- મહાદેવ ગોવિંદ રાનડેની ઓળખ
- વકીલો અને ન્યાયમૂર્તિઓનો સામાન્ય પરિચય
- શ્રમિકો તરફ માનભરી દૃષ્ટિ કેળવવા બાબત ચર્ચા

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે ઉપરની કૃતિમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) કોશિશ	-	૨) વજનદાર	- ....
૩) શ્રમ	-	૪) તકલીફ	- ....
૫) મુસાફર	-	૬) અરજ	- ....
૭) દાદરા	-	૮) કપડાં	- ....
૯) ધન્યવાદ	-	૧૦) કર્તવ્ય	- ....
૧૧) હાસ્ય	-	૧૨) માણસ	- ....

સ. ૨ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) કોલસાનો થેલો કેવો હતો ? ....

૨) મજૂરે થેલો ચડાવવા કોને વિનંતી કરી ? ....

૩) શહેરના લોકો કેવું જીવન જીવે છે ? ....

૪) મજૂરને મદદ કરનાર મહાશય ક્યાંથી આવતા હતા ? ....

૫) મહાશયે કોનો આભાર માનવાનું કહ્યું ? ....

સ. ૩ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી તેના ક્રમાંકને રંગો.

૧) મજૂર કોલસાનો થેલો ખભે ચડાવી શકતો નહોતો. ① ② ③ ④
કારણકે ....

 ૧) થેલો ફાટી ગયો હતો.
 ૨) મજૂર પૂરતો પ્રયત્ન કરતો નહોતો.
 ૩) થેલો ખૂબ વજનદાર હતો.
 ૪) મજૂરનો હાથ ખભા સુધી પહોંચતો નહોતો.

૨) રાહદારીઓ મજૂરને મદદ કરવા તૈયાર નહોતા. ① ② ③ ④

કારણકે ....

૧) તેમની પાસે સમય નહોતો.

૨) તેઓ ધાંધલિયું જીવન જીવતા હતા.

૩) તેઓ મજૂરને મદદ કરવા ઇચ્છતા જ નહોતા.

૪) તેઓ વજન ઉપાડી શકતા નહોતા.

૩) ન્યાયમૂર્તિના મતે માનવીની ફરજ કઈ છે ? ① ② ③ ④

૧) અત્યંત મહેનત કરવી.

૨) ઈસ્ત્રીવાળાં કપડાં પહેરવાં.

૩) ભગવાનનો આભાર માનવો.

૪) મુસીબતમાં હોય તેની મદદ કરવી.

સ. ૪ વિરુદ્ધાર્થી શબ્દોની યોગ્ય જોડી બનાવો.

૧)	ભારે	શાંત
૨)	પહેલાં	દુર્જન
૩)	પાસે	હલકું
૪)	સજ્જન	પછી
૫)	ધમાલિયું	દૂર

સ. ૫ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો. તમારો જવાબ કૌંસમાંથી પસંદ કરો.

(મજૂર, સજ્જન, રાહદારી, ન્યાયમૂર્તિ, વકીલ)

૧) રસ્તે ચાલતા લોકો ....

૨) અદાલતમાં ન્યાય આપનાર ....

૩) રોજી મેળવવા હમાલી કરનાર ....

૪) અદાલતમાં કેસ લડનાર ....

૫) સારાં સારાં કાર્યો કરનાર ....

- **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

હાઈકોર્ટ	–	ન્યાયમૂર્તિ	– ....
વ્યક્ત	–	રાહદારી	– ....
રાજમાર્ગ	–	મુસીબત	– ....

- **યાદ રાખો :** કાને ન ધરવું – બિલકુલ સાંભળવું નહિ / સાંભળ્યું ન સાંભળ્યુંનો દેખાવ કરવો / માનવું નહિ.
  પરવા ન કરવી – કાળજી ન કરવી

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

સ્વામી વિવેકાનંદ

સ્વા : સ્વાવલંબી / સ્વાશ્રયી

મી : મિતભાષી

વિ : વિવેકી – વિનયી

વે : વેગીલા

કા : કાર્યદક્ષ

નં : નંદનવન જેવા.

દ : દયાળુ

સ્વામી વિવેકાનંદે કહ્યું છે કે, બાળકોમાં પાંચ ગુણો તો હોવા જ જોઈએ, તો જ એ દેશના વિકાસમાં સહભાગી બની શકશે.

આ રહ્યા એ પાંચ ગુણો –

૧) ભયમુક્ત હોવું જોઈએ.

૨) સ્વચ્છતાના આગ્રહી બનવું જોઈએ.

૩) વિદ્યાપ્રેમી થવું જોઈએ.

૪) આજ્ઞાંકિતપણાનો ગુણ કેળવવો જોઈએ.

૫) ત્યાગભાવના, બીજા માટે કંઈક કરી છૂટવાની ભાવના હોવી જોઈએ.

ઉપરના પાંચ ગુણો હોય તો જ એ બાળક આવતીકાલનો સૂર્ય બની શકશે.

માનવતા એ જ સાચો ધર્મ છે

ચિત્રવર્ણન

ઉપરના ચિત્રમાં શું છે ?

તેના વિશે તમારી નોટબુકમાં પાંચ-સાત વાક્યો લખો.

2FRHE4

વરસે વરસાદ જળબંબાકાર

આવ્યો વરસાદ જળબંબાકાર બંબાકાર,
વરસે વરસાદ જળબંબાકાર બંબાકાર,
વનવગડામાં મોર ટહુકે (૨)
મોર ટહુકે ટેહુક ... ટેહુક, ટેહુક ... ટેહુક, ટેહુક ... ટેહુક ...
વરસે વરસાદ આજ મુશળધાર મુશળધાર,
વરસે વરસાદ જળબંબાકાર બંબાકાર. આવ્યો વરસાદ ...
આંબાવાડીમાં કોયલ કૂંજે (૨)
કોયલ કૂંજે કૂહુ ... કૂહુ, કૂહુ ... કૂહુ, કૂહુ ... કૂહુ ...
વરસે વરસાદ સાંબેલાધાર સાંબેલાધાર,
વરસે વરસાદ જળબંબાકાર બંબાકાર. આવ્યો વરસાદ ...
પાણીમાં પેલાં દેડકાં બોલે (૨)
દેડકાં બોલે ડ્રાઉં ... ડ્રાઉં, ડ્રાઉં ... ડ્રાઉં, ડ્રાઉં... ડ્રાઉં...
વરસે વરસાદ આજ નેવાધાર નેવાધાર,
વરસે વરસાદ જળબંબાકાર બંબાકાર. આવ્યો વરસાદ ...
ખેતર પાદરમાં તમરાં બોલે (૨)
તમરાં બોલે ત્રમ ... ત્રમ, ત્રમ ... ત્રમ, ત્રમ ... ત્રમ...
વરસે વરસાદ આજ અનરાધાર અનરાધાર,
વરસે વરસાદ જળબંબાકાર બંબાકાર. આવ્યો વરસાદ ...

– ગિરીશ ડી. ધારૈયા

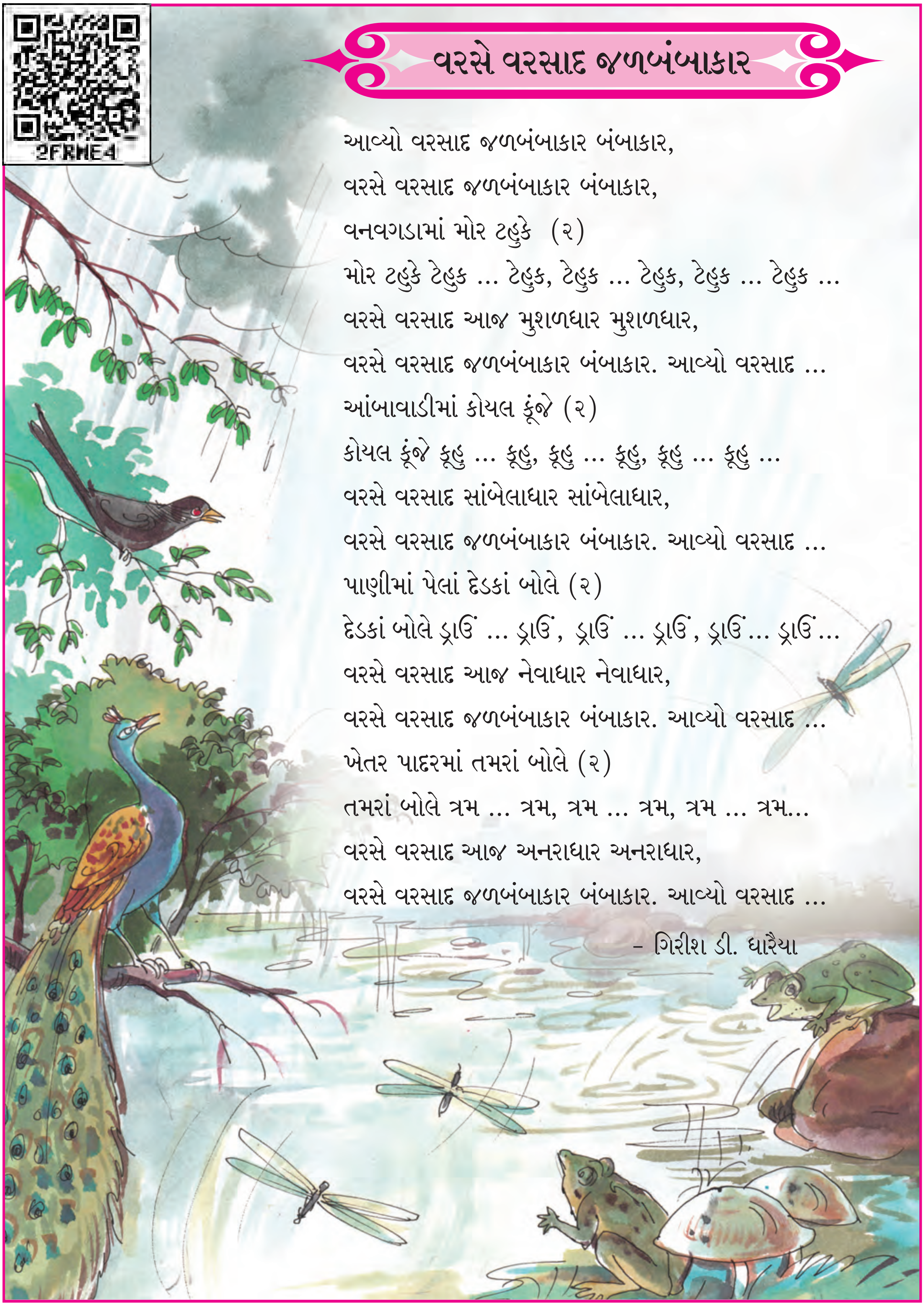

શિક્ષક – વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- વરસાદ વરસે તે પહેલાં આકાશમાં અને કુદરતમાં થતા ફેરફારની ચર્ચા
- વરસાદમાં આનંદ માણતાં જુદાંજુદાં પક્ષીઓ
- વધારે વરસાદ વરસે તે માટે વપરાતા વિવિધ શબ્દો
- 'વર્ષાઋતુ' વિશેના નિબંધની ચર્ચા

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં ક્યા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) મેઘ – .... ૨) જંગલ – ....

૩) કોકિલા – .... ૪) જળ – ....

સ. ૨ ક્યાં બોલે છે ?

૧) મોર – ....

૨) કોયલ – ....

૩) દેડકાં – ....

૪) તમરાં – ....

સ. ૩ વધારે વરસાદ વરસે તે માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા વિવિધ શબ્દો લખો.

જવાબ : ....

....

સ. ૪ યોગ્ય રીતે જોડી બનાવો.

૧)	મોર	ડ્રાઉં ડ્રાઉં કરે
૨)	કોયલ	ટહુકે
૩)	દેડકાં	ત્રમ ત્રમ કરે
૪)	તમરાં	કૂંજે

સ. ૫ શબ્દની પાછળ – '......ધાર' અને '..... કાર' આવે એવાં દસ-દસ શબ્દો લખો.

સ. ૬ વર્ષાઋતુ વિશે પથી ૭ વાક્યો તમારા પોતાના શબ્દોમાં લખો.

....

....

....

....

....

....

....

....

- **શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

ફૂંજવું	–	....	ટેહુક	–	....
આંબાવાડી	–	....	ડ્રાઉં ડ્રાઉં	–	....

- **યાદ રાખો :** જરૂર કરતાં વધારે વરસાદ પડે તેને 'અતિવૃષ્ટિ' કહેવાય.
  જરૂર કરતાં ઓછો વરસાદ પડે તેને 'અનાવૃષ્ટિ' કહેવાય.

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

ગગનદ્વારે

આ ગગનદ્વારે મેઘ પધાર્યા
લઈને કુટુંબ – કબીલો જી ;
આ ઝરમર વરસે જળ વર્ષામાં
રે કોઈ ઝીલો ઝીલો જી ! ... આ ગગન ...
આ મોર કરે કલશોર ક્યારનો
આનંદે રંગીલો જી ;
આ ઊભાં ઊભાં તરુવર ન્હાતાં
રંગ તો લીલમલીલો જી ! ... આ ગગન ...
આ ઝરણાં છલકે, સરિતા મલકે
સાગર છેલછબીલો જી ;
શી મ્હોરી વનની વનરાઈ ને
મ્હોર્યાં માનવદિલો જી ! ... આ ગગન ...
– સુરેશ દલાલ

પાણી એ નૈસર્ગિક સંપત્તિ છે.

ચિત્રવાર્તા

ચિત્રવર્ણન

◆ ઉપરનું ચિત્ર જોઈને પછી ૭ વાક્ય તમારા શબ્દમાં લખો અને યોગ્ય શીર્ષક આપો.

....

....

....

....

....

....

....

....

અર્જુનની એકાગ્રતા

(દ્રોણાચાર્ય સો કૌરવ કુમારો અને પાંચ પાંડવ કુમારોથી વીંટળાઈને એક મોટા ઝાડ સામે ઊભા છે.)

દ્રોણ : કુમારો, સૌ આ તરફ આવો. તમને કંઈક બતાવું.

સૌ : શું છે, ગુરુજી ? શું છે ?

દ્રોણ : જુઓ, આ સામેના ઝાડની પેલી ડાળીએ તમને કાંઈ દેખાય છે ? કહો તો, શું છે ?

સૌ : (એક સાથે) પંખી ! પંખી !

દ્રોણ : વારુ ત્યારે, સૌ પોતપોતાનાં ધનુષબાણ સાથે તૈયાર છો ને ?

સૌ : હા ગુરુજી.

દ્રોણ : યુધિષ્ઠિર, પહેલાં તું આવ, તું બાણવિદ્યા કેવી શીખ્યો છે તે બતાવ.

યુધિષ્ઠિર : ગુરુજી, મારા ધનુષબાણ તૈયાર છે. (બાણ ચઢાવે છે.)
આપ આજ્ઞા કરો એટલી વાર.

દ્રોણ : જરા ઊભો રહે. પહેલાં કહે કે તને સામેના ઝાડની ડાળીએ પંખી બરોબર દેખાય છે ?

યુધિષ્ઠિર : હા, ગુરુજી. બાણ છોડું કે ?

દ્રોણ : જરાક થોભ. તને બીજું શું શું દેખાય છે ?

યુધિષ્ઠર : મને એ ઝાડ દેખાય છે, આપ દેખાઓ છો, સૌ ભાઈઓ પણ દેખાય છે.

દ્રોણ : રહેવા દે, ભાઈ. તારાથી પંખી નહિ પડે. દુર્યોધન, હવે તું આવ.

દુર્યોધન : (બાણ ચઢાવીને) ગુરુજી, આજ્ઞા આપો એટલે પંખીનું માથું વીંધી નાખું.

દ્રોણ : અધીરો થા મા. પહેલાં મને કહે તો ખરો, તને પંખી દેખાય છે ?

દુર્યોધન : હાસ્તો, નહિ તો હું કોને બાણ મારવાનો હતો ?

દ્રોણ : બરાબર. તને ઝાડ, હું અને સૌ ભાઈઓ પણ દેખાય છે ?

દુર્યોધન : હા, બધુંએ ચોખ્ખું દેખાય છે. તમે તમારે આજ્ઞા આપો. પછી જુઓ, પંખી નીચે આવે છે કે નહિ ?

દ્રોણ : બેટા, એમ પંખી વીંધવું સહેલું નથી. રહેવા દે. (બીજા કુમારો સામે જોઈને) અરે! તમે બે ચાર જણા આવો તો. બાણ ચઢાવ્યાં ? હવે બોલો, તમને ઝાડ, હું, આ કુમારો, બધું દેખાય છે ?

બધા : હા, બરાબર દેખાય છે.

દ્રોણ : બાણ છોડશો નહિ. ફોગટ જશે. રહેવા દો. અરેરે ! મારું શીખવેલું ધૂળમાં મળ્યું !

ભીમ : અમને નથી આવડતું, પણ અર્જુન ક્યાં ગયો ? એનેય નથી આવડતું ?

દુર્યોધન : (ધીમેથી) અર્જુન તો ગુરુનો માનીતો છે ને ?

દ્રોણ : (મલકાઈને) ક્યાં ગયો અર્જુન ? આવ તો બેટા, બાણ ચઢાવ.

અર્જુન : જેવી આજ્ઞા; ગુરુજી ! (બાણ ચઢાવીને ઊભો રહે છે.)

દ્રોણ : તને પંખી બરાબર દેખાય છે ને ?

અર્જુન : હા, ગુરુજી.

દ્રોણ : અને તને ઝાડ, હું અને સૌ કુમારો દેખાય છે કે ?

અર્જુન : ના, ગુરુજી. મને તો એકલું પંખી જ દેખાય છે.

દ્રોણ : એમ કે ? બરાબર જો અને કહે.

અર્જુન : ગુરુજી, હવે તો પંખી પણ આખું દેખાતું નથી, માત્ર એની લાલ આંખ દેખાય છે.

દ્રોણ : હાશ ! તું મારું શિક્ષણ ઉજાળશે. બેટા, છોડ બાણ. તારો હંમેશાં વિજય થશે.

(અર્જુન બાણ છોડે છે. રૂના બનાવેલા પંખીની ડોક સાથે અર્જુનનું બાણ નીચે આવે છે. દ્રોણગુરુ અર્જુનને હરખથી ભેટે છે અને એને શાબાશી આપે છે.)

– ઉમાશંકર જોશી

શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- કૌરવો, પાંડવો અને તેમના ગુરુ દ્રોણાચાર્ય વિશેની પ્રારંભિક માહિતી વાર્તારૂપે
- જીવનમાં સફળતા મેળવવા એકાગ્રતાની જરૂરિયાત
- ગુરુ દ્રોણની પરીક્ષા લેવાની પદ્ધતિની વાત
- ગુરુ-શિષ્યના સંબંધની ચર્ચા
- નિશાન તાકવાં, ધ્યેય સિદ્ધ કરવાં, લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે અન્ય કુમારોની અને અર્જુનની એકાગ્રતા બાબત પ્રશ્નોત્તરરૂપે ચર્ચા
- વિદ્યાર્થીઓમાં એકાગ્રતા કેળવવા માટેના અન્ય પ્રેરક પ્રસંગો દ્વારા પ્રેરણા

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો અને તેના અર્થની જોડી બનાવો.

૧)	બાણ	વૃક્ષ
૨)	ઝાડ	પક્ષી
૩)	પંખી	નકામું
૪)	આજ્ઞા	ધનુષ
૫)	ફોગટ	હુકમ

સ. ૨ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી સાચા ક્રમાંકને રંગો.

૧) ગુરુ દ્રોણાચાર્યે સૌ કુમારોની શેની પરીક્ષા લીધી ? ① ② ③ ④
૧) તલવારબાજીની ૨) બાણવિદ્યાની
૩) તરવાની ૪) ઘોડેસવારીની

૨) કોની આંખ વીંધવાની હતી ? ① ② ③ ④
૧) માછલીની ૨) સિંહની
૩) પંખીની ૪) માણસની

૩) ગુરુજીએ પંખીને ક્યાં બેસાડ્યું હતું ? ① ② ③ ④
૧) ડાળી ઉપર ૨) માળિયા ઉપર
૩) છાપરા ઉપર ૪) છત ઉપર

૪) બાણવિદ્યાની પરીક્ષામાં કોણ સફળ થયું ? ① ② ③ ④
૧) યુધિષ્ઠિર ૨) ભીમ
૩) દુર્યોધન ૪) અર્જુન

સ. ૩ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) કૌરવો - પાંડવોના ગુરુ કોણ હતા ? ....

૨) ગુરુ દ્રોણે સૌથી પહેલાં કોને બોલાવ્યો ? ....

૩) કોની આંખ વીંધવાની હતી ? ....

૪) ખરેખર પંખી કોણે વીંધ્યું ? ....

૫) પાંડવો કેટલા હતા ? ....

સ. ૪ શા માટે ? અધૂરાં વાક્ય પૂરાં કરો.

૧) પોતાનું શીખવ્યું ધૂળમાં મળ્યું એમ ગુરુએ કહ્યું.

જવાબ : કારણ કે ....

....

૨) અર્જુન નિશાન તાકી શક્યો.

જવાબ : કારણ કે ....

....

સ. ૫ નીચેનાં વાક્યો બોલનાર કોણ ?

૧) 'હાશ! તું મારું શિક્ષણ ઉજાળશે.' ....

૨) 'હા, ગુરુજી. બાણ છોડું કે ?' ....

૩) 'અર્જુન તો ગુરુનો માનીતો છે ને ?' ....

૪) 'ગુરુજી, હવે તો પંખી પણ આખું દેખાતું નથી.' ....

૫) 'પણ અર્જુન ક્યાં ગયો ? એનેય નથી આવડતું ?' ....

સ. ૬ આપેલા શબ્દોના વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ શોધી તેની ફરતે ◯ કરો.

૧) માનીતો × લાડકો, અણમાનીતો, વહાલો

૨) પહેલો × પ્રથમ, બીજો, છેલ્લો

૩) ચોખ્ખું × ગંદું, સાફ, આખું

૪) સહેલું × સરળ, અઘરું, સીધું

૫) વિજય × જીત, જય, પરાજય

◆ **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

દ્રોણાચાર્ય - .... દુર્યોધન - ....

કૌરવો - .... ચોખ્ખું - ....

યુધિષ્ઠિર	–	....	અર્જુન	–	....
શિક્ષણ	–	....	ધન્યવાદ	–	....

◆ **યાદ રાખો :**

આજ્ઞા કરવી	–	હુકમ કરવો
અધીરું થવું	–	ઉતાવળા થવું
ફોગટ જવું	–	નકામું જવું
માનીતું હોવું	–	વહાલું હોવું

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

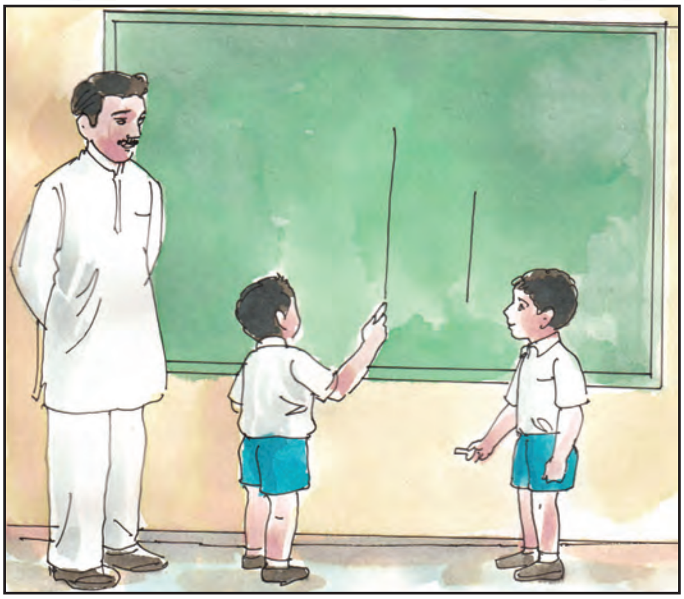

ચતુર વિદ્યાર્થી

સ્વામી રામતીર્થ નામના એક મોટા સાધુ હતા. સાધુ થયા તે પહેલાં તેઓ શિક્ષક હતા.

એક વાર વર્ગમાં તેઓએ કાળા પાટિયા પર ચોકથી એક લીટી દોરી. તેઓએ વિદ્યાર્થીઓને તે બતાવી કહ્યું, 'આ લીટીને નાની બનાવી આપો.'

વિદ્યાર્થીઓને તો તે સાવ સહેલું લાગ્યું. એક વિદ્યાર્થી ઊઠ્યો, પાટિયું લૂછવાનું કપડું લઈ લીટીનો છેડો ભૂંસવા ગયો.

રામતીર્થે તેને અટકાવીને કહ્યું, 'આ લીટીને અડ્યા વગર નાની બનાવવાની છે.'

વિદ્યાર્થીઓ મૂંઝાઈ ગયા. પણ એક વિદ્યાર્થી આગળ આવ્યો. તેણે શિક્ષકે દોરેલી લીટીની બાજુમાં એનાથી મોટી લીટી દોરી પછી બોલ્યો, 'ગુરુજી, જુઓ, હવે આપની લીટી નાની થઈને?'

રામતીર્થે તે વિદ્યાર્થીને શાબાશી આપી અને વિદ્યાર્થીઓને કહ્યું, 'આ લીટી નાની શી રીતે બની તે સમજાયું ને? મોટા બનવા માટે સારાં કામ કરો એટલે આપોઆપ મોટા થવાય.'

એકાગ્રતા કેળવો, સફળતા મેળવો.

શબ્દરમત

◆ આપેલા ચોકઠામાં ગણપતિનાં જુદાંજુદાં નામ છુપાયેલાં છે. તે શોધો. દરરોજ સવારે વહેલાં ઊઠી ગણપતિને નમન કરી તમને ગમતાં નામ બોલો.

ગ	ગ	દ્ન	ધૂ	મ્ર	વ	ર્ણ	દ્ર	ષ્ણ	વ
ગ	ણ	કૃ	ના	મો	એ	ચં	ત્ર	ક્ર	પ
જા	ના	પ	ભા	રિ	લ	ગ	તું	ક	ગૌ
ન	ય	ચ	તિ	ભા	લ	ડ	પુ	પિં	રી
ન	ક	મો	ત્ર	ગ	ણે	શ	ક	ધિ	પુ
શ	સં	ક	ટ	ના	શ	ક	ન	વ	ત્ર
પુ	ન	ક	શિ	એ	ક	દં	ત	ર	રી
લં	બો	ગા	ર	ન	વિ	દ્ન	હ	ર્તા	જા
બો	દં	દ	સુ	ના	ર્તિ	ચં	યા	ત	તિ
દ	બો	ણે	ય	શ્વ	મં	ગ	લ	મૂ	ર્તિ
ર	ષ્ણ	ક	ર	ર્તા	ધૃ	ર્તિ	દ્ન	મૂ	શ્વ

૧) ગણપતિ ૨) ગજાનન ૩) ગણેશ ૪) વક્રતુંડ ૫) લંબોદર ૬) એકદંત
૭) વિઘ્નહર્તા ૮) સંકટનાશક ૯) વિનાયક ૧૦) ગૌરીપુત્ર ૧૧) ગણનાયક
૧૨) મંગલમૂર્તિ ૧૨) ભાલચંદ્ર ૧૩) ધૂમ્રવર્ણ

ઉંદરભાઈને આંખો આવી

ઉંદરભાઈને આંખો આવી,
પાણી છાંટ્યું પટપટાવી ;
દુ:ખવાનું તો શમે નહીં,
ઉંદરભાઈને ગમે નહીં.
આંખના ડૉક્ટર સસ્સારાણા,
ઉંદરભાઈને ખૂબ ખીજાણા ;
કાજળ – સુરમો કરતા'તા ?
તડકામાં બહુ ફરતા'તા ?
ટી. વી. વીડિઓ જોતા'તા ?
મોડા મોડા સૂતા'તા ?
ઉંદરભાઈ તો શરમાઈ ગયા ;
નીચું જોઈ ગભરાઈ ગયા.

સસ્સારાણા ટીપાં નાખે,
સાથોસાથ શિખામણ આપે.
કાજળ-સુરમો કરતા નહીં,
તડકામાં બહુ ફરતા નહીં,
ટી. વી. વીડિઓ જોતા નહીં,
મોડા મોડા સૂતા નહીં.
આંખના ખટકા મટી ગયા,
ટી. વી. વીડિઓ છૂટી ગયા.
ઉંદરભાઈ તો વાંચે છે ;
આંખની કાળજી રાખે છે.

– ડૉ. આઈ.કે. વીજળીવાળા

શિક્ષક – વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

૧) આંખ આવે ત્યારે શું થાય ? જેવા પ્રશ્નથી વિદ્યાર્થીઓના જાત અનુભવો મેળવવા. સાથે સાથે કઈ કઈ કાળજી રાખવી તે બાબત વિસ્તૃત રીતે સમજાવવી.

૨) પ્રાણીઓની સંવેદના જેવો મુદ્દો લઈ બાળકોમાં ભૂતદયા કેળવાય તેવા પ્રસંગો કહેવા.

૩) આંખોને કેવી કેવી રીતે નુકસાન થાય ? તેની ચર્ચા કરવી.

૪) આંખોની કાળજી રાખવા બાબત સમજણ આપવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) નયન – .... ૨) આંજણ – ....

૩) તાપ – .... ૪) સલાહ – ....

સ. ૨) ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ મૂકો.

૧) એક વખત .... ને આંખો આવી હતી.

૨) ઉંદરભાઈએ આંખો ઉપર .... છાંટ્યું.

૩) આંખના ડૉક્ટર .... હતા.

૪) સસ્સારાણાએ ઉંદરભાઈની આંખોમાં .... નાંખ્યાં.

સ. ૩) હા કે ના લખો.

૧) આંખ આવે ત્યારે આંખમાં પાણી છાંટવું જોઈએ. ....

૨) કાજળ – સુરમો નિયમિત કરવો જોઈએ. ....

૩) ટી. વી. વધારે સમય જોવું જોઈએ. ....

૪) રોજ વહેલા સૂઈ જવું જોઈએ. ....

૫) સસ્સારાણા ખીજાવાથી ઉંદરભાઈ શરમાઈ ગયા. ....

૬) આંખની કાળજી ન રાખીએ તો ચાલે. ....

સ. ૪) વિરોધી અર્થવાળા શબ્દની યોગ્ય જોડી બનાવો.

૧) ખૂબ	ઉપર
૨) મોડા	બેકાળજી
૩) નીચે	થોડું
૪) કાળજી	વહેલા

સ. ૫) પૂરાં વાક્યમાં જવાબ લખો.

૧) ઉંદરભાઈને કોણ ખિજાયું ?

જવાબ : ....

૨) ગભરાઈને ઉંદરભાઈએ શું કર્યું ?

જવાબ : ....

સ. ૬) પ્રાસયુક્ત શબ્દ કાવ્યમાંથી શોધીને લખો.

૧) નાખે : .... ૨) કરતા'તા : ....

૩) રાણા : .... ૪) શમે : ....

◆ નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.

સસ્સારાણા - .... શિખામણ - ....

વીડિઓ - .... સુરમો - ....

◆ યાદ રાખો : શમવું નહિ - શાંત ના થવુ ; ખટકા મટી જવા - પીડા દૂર થવી

હું વાંચું ... તમે પણ વાંચો

આહારથી આરોગ્ય

લીલાં શાકભાજી, જલદી જલદી ખા...જી,
પેટ ભરીને ખાશું, તાજાં માજાં થાશું ... .
ટમેટા ભાઈ ટમેટા, બહુ ભાવે ભઈ ટમેટા,
ગાજર મૂળા બટેટા, બહુ ભાવે ભઈ બટેટા,
શાકભાજી જે ખાય છે, કદી ન માંદો થાય રે ... .
દૂધી, કોબી, રીંગણિયાં, ગુવાર, ભીંડા, ટીંડોળાં,
લાંબા લાંબા સરગવા, ના ભાવે એક કારેલાં,
કોથમીર જે ખાય છે, એની આંખો સારી થાય છે ... .
નથી ખાવા મારે બિસ્કિટિયા, ના ચોકલેટ ના કૂરકૂરિયા,
નૂડલ્સ, વેફર ને ભૂંગળાં, નથી પીવાં મારે થમ્સપિયા,
લીંબુ શરબત જે પીવે છે, એ જ વધારે જીવે છે ... .

– સાંઈરામ દવે

શિક્ષક સાથે સંવાદ

◆ આ કૃતિ શીખવતાં પહેલાં તેના વિષયવસ્તુને ધ્યાનમાં રાખી વાર્તા કહેવી. દા.ત. એક વખત ઉંદરભાઈને આંખો આવી હતી ... તે-ખૂબ દુઃખતી હતી ...

◆ વાર્તા કહ્યા પછી વિદ્યાર્થીઓ સાથે આંતરક્રિયા કરવી. અને ત્યારબાદ સ્વાધ્યાય વિદ્યાર્થી જાતે જ પુસ્તકમાં લખે તેવો આગ્રહ રાખવો. ફલક ઉપર જવાબો ન જ લખાવવા.

આંખ અણમોલ રતન છે.

સહલેખન

◆ નીચેના ચિત્ર વિશે ૫થી ૭ વાક્યો તમારા શબ્દોમાં લખો.

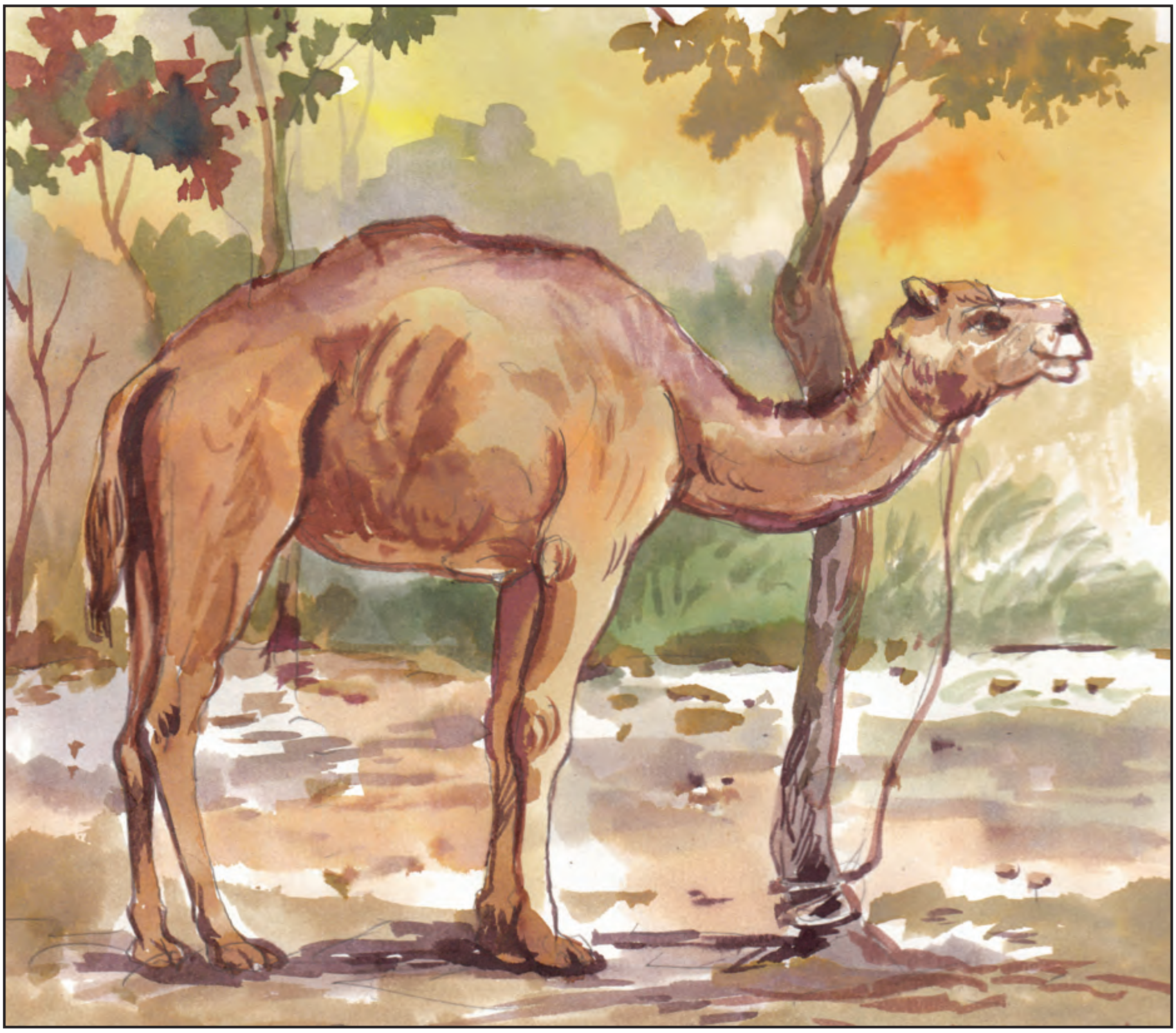

ઊંટ

....

....

....

....

....

....

....

સંતોષનો પુરસ્કાર

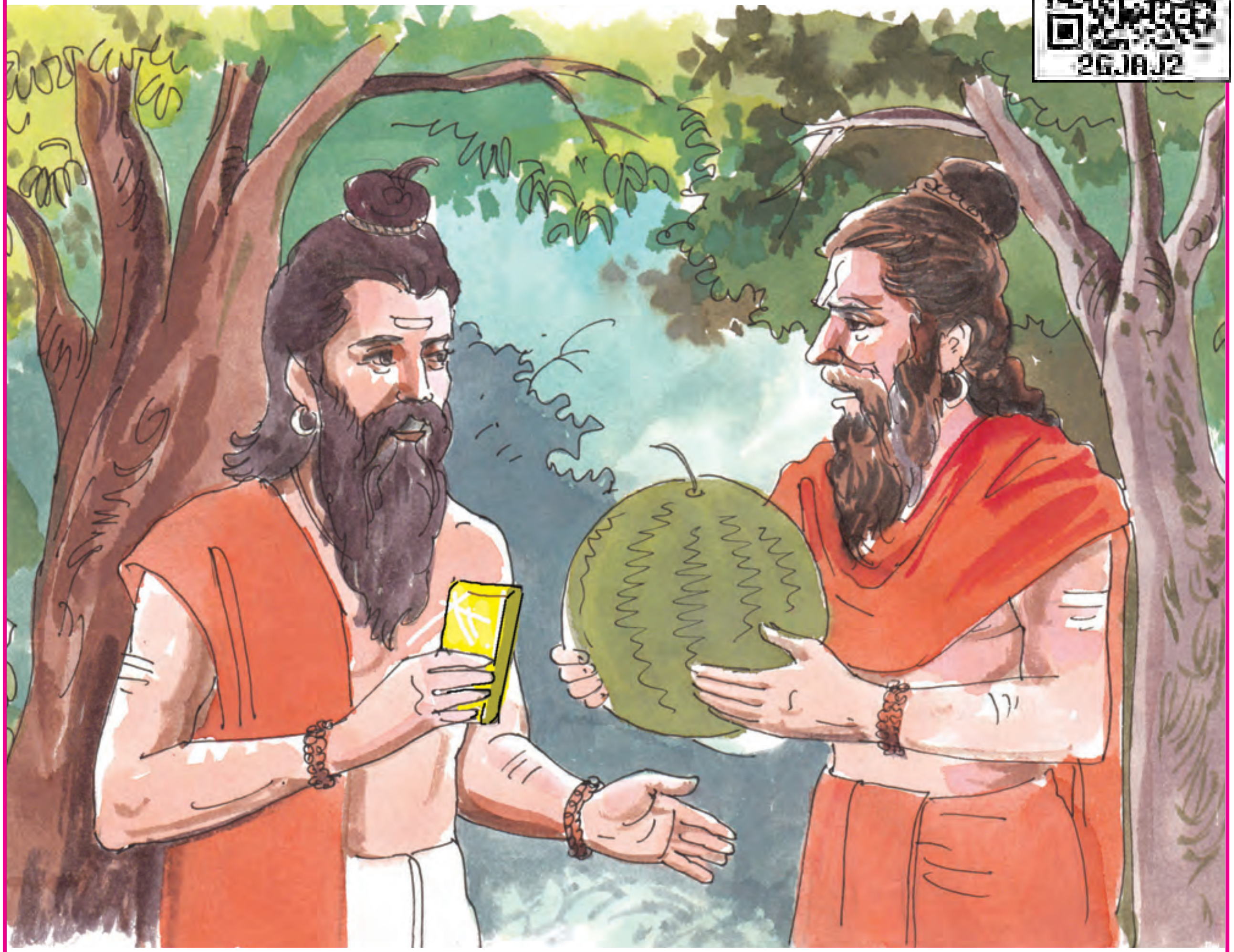

વસંતનગર નામનું એક સુંદર નગર હતું. આ નગરના રાજાનું નામ વીરસિંહ હતું. રાજા ખૂબ જ પ્રામાણિક, દયાળુ અને દાનવીર હતા. જે પણ તેમની પાસે ઝોળી ફેલાવતા તેમની ઝોળી તેઓ ધનથી ભરી દેતા.

એક દિવસ રાજાએ એક સાધુને ગીત ગાતા સાંભળ્યા જેના શબ્દો હતા, 'જેને ભગવાન ન આપે, તેને વીરરાજા આપે !' પોતાની પ્રશંસા કરતું ગીત સાંભળીને રાજા ખૂબ જ ખુશ થયા. તેમણે તે સાધુને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને એક મોટું તરબૂચ આપ્યું. સાધુએ તરબૂચ લઈ તો લીધું; પરંતુ મનથી તે ખુશ ન થયા. તેમણે વિચાર્યું, તરબૂચ તો ગમે ત્યાં મળી રહેત. રાજાએ તો મને કોઈક મૂલ્યવાન વસ્તુ આપવી જોઈતી હતી.

થોડીવાર પછી ફરીથી એક બીજા સાધુ મહેલ પાસેથી પસાર થયા. તેઓ પણ એક ગીત ગાઈ રહ્યા હતા. તેમના ગીતના બોલ હતા, 'ભગવાન અપાવે તો મળી જાય, ભગવાન અપાવે તો મળી જાય.'

રાજાએ તે ગીત પણ સાંભળ્યું પરંતુ તેમને તે ગીત જરાય ન ગમ્યું. છતાં તેમણે તે સાધુને પણ બોલાવ્યા અને મન વગર પાંચ સોનામહોર આપી. સાધુએ સોનામહોર લીધી અને ખુશ થઈને ત્યાંથી ચાલવા લાગ્યા.

ઉપરના બંને સાધુઓ રસ્તામાં મળ્યા અને આપસમાં રાજા પાસેથી શું મળ્યું તેની ચર્ચા કરવા લાગ્યા. પહેલા સાધુએ નિરાશાજનક સ્વરમાં કહ્યું કે, 'મને તો રાજાએ તરબૂચ જ આપ્યું.' જ્યારે બીજા સાધુએ એકદમ ખુશ થઈને કહ્યું, 'મને તો રાજાએ પાંચ સોનામહોર આપી.'

પહેલા સાધુએ બીજા સાધુને કહ્યું, 'તમે તો ફાયદામાં રહ્યા' પણ બીજા સાધુએ કહ્યું કે, 'ભગવાને જે અપાવ્યું તે જ બરાબર છે.'

પહેલા સાધુએ બીજા સાધુને કહ્યું કે, 'તો પછી તમે મને પાંચ સોનામહોર આપી દો અને તમે આ તરબૂચ લઈ લો.' બીજા સાધુ તો તરત જ તૈયાર થઈ ગયા અને પાંચ સોનામહોરમાં તરબૂચ લઈ લીધું અને ખુશ થઈને પોતાના આશ્રમમાં ગયા.

આશ્રમે જઈને સાધુએ જ્યારે તરબૂચ સમાર્યું ત્યારે તેની આંખો પહોળી થઈ ગઈ. કારણ કે તે તરબૂચમાં હીરા-ઝવેરાત ભરેલાં હતાં.

થોડા દિવસ પછી પહેલા સાધુ ફરીથી દાન માગી રહ્યા હતા. રાજા તે સાધુને ઓળખી ગયા. તેથી તેમને પૂછ્યું કે, 'તમે હજી પણ દાન માગો છો ? મેં થોડા દિવસ પહેલા આપને તરબૂચ આપ્યું હતું તે કેવું નીકળ્યું ?'

સાધુએ રાજાને કહ્યું , 'મને તરબૂચની જરૂર નહોતી તેથી મેં એક સાધુને એ તરબૂચ પાંચ સોનામહોરમાં વેચી દીધું હતું.'

રાજાએ કહ્યું , 'ભલા મહારાજ એકવાર એ તરબૂચ સમારીને તો જોવું હતું. મેં આપના માટે તેમાં હીરા-ઝવેરાત ભર્યાં હતાં ; પરંતુ આપે તો તે વેચી દીધું. તેથી જ આજે આપને દાન માગવું પડે છે, કારણકે આપની પાસે સંતોષ નથી. જો આપ સંતોષી હોત તો આપને બધું જ મળી જાત.'

– કિશોરસિંહ જે. સોલંકી

શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- સાધુઓની દાન માંગવાની વૃત્તિની ચર્ચા
- રાજા વીરસિંહના ગુણોની ચર્ચા – બધા ગુણો છતાં એક અવગુણ – પોતાની પ્રશંસા કરનાર ઉપર ખુશ થાય અને પ્રશંસા ન કરે તેના ઉપર નાખુશ થાય.
- બે જુદાજુદા સ્વભાવના સાધુઓની ચર્ચા, એક સંતોષી – બીજા લાલચી
- સંતોષીને વગર માગ્યે જ ઘણુંબધું મળે, તો લાલચીની લાલચ જીવનભર પૂરી નથી થતી

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) શહેર	-	....	૨) પ્રામાણિક	-	....
૩) થેલી	-	....	૪) દાગીના	-	....
૫) વખાણ	-	....	૬) કલિંગર	-	....
૭) કિંમતી	-	....	૮) અવાજ	-	....

સ. ૨ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) વસંતનગરના રાજાનું નામ શું હતું ? ....

૨) રાજાએ પહેલા સાધુને શું આપ્યું ? ....

૩) રાજાએ બીજા સાધુને શું આપ્યું ? ....

૪) બીજા સાધુને તરબૂચમાંથી શું મળ્યું ? ....

૫) રાજા વીરસિંહ યાચકની ઝોળી શેનાથી ભરી દેતા ? ....

સ. ૩ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી તેના ક્રમાંકને રંગો.

૧) પહેલા સાધુનું ગીત સાંભળી રાજા ખુશ થયા હતા. ① ② ③ ④

કારણ કે ....

૧) તે ગીતમાં રાજાની પ્રશંસા હતી.

૨) સાધુનો અવાજ કર્ણપ્રિય હતો.

૩) રાજા સંગીતના શોખીન હતા.

૪) રાજા સાધુને ગુરુ માનતા હતા.

૨) રાજાએ આપેલા તરબૂચથી સાધુ ખુશ થયા નહિ. ① ② ③ ④

કારણ કે ....

૧) તરબૂચ ખૂબ જ નાનું હતું.

૨) સાધુને તરબૂચ જોઈતું જ નહોતું.

૩) સાધુની અપેક્ષા મૂલ્યવાન વસ્તુની હતી.

૪) રાજાએ તરબૂચ પરાણે આપ્યું હતું.

૩) તરબૂચને સમારતાં જ બીજા સાધુની આંખો પહોળી થઈ ગઈ.

કારણકે ... ① ② ③ ④

૧) અંદર સાચાં મોતી ભરેલાં હતાં.

૨) અંદર હીરા – ઝવેરાત ભરેલાં હતાં.

૩) અંદર એકપણ બી નહોતાં.

૪) અંદર સોનાનો સિક્કો દેખાયો.

સ. ૪ વિરોધી અર્થવાળા શબ્દોની યોગ્ય જોડી બનાવો.

૧)	પ્રામાણિક	નિંદા
૨)	દયાળુ	નાખુશ
૩)	પ્રશંસા	ઝૂંપડી
૪)	ખુશ	સાંકડી
૫)	મહેલ	ગેરફાયદો
૬)	પહોળી	અપ્રામાણિક
૭)	ફાયદો	નિર્દય

સ. ૫ આડાઅવળા શબ્દોને યોગ્ય રીતે ગોઠવી અર્થપૂર્ણ વાક્ય બનાવો.

૧) જેને તેને આપે ભગવાન આપે ન વીરરાજા !

જવાબ : ....

૨) તરબૂચ તો મને જ રાજાએ આપ્યું

જવાબ : ....

૩) હોત તો આપ જો સંતોષી જાત આપને મળી બધું જ

જવાબ : ....

◆ ‘તરબૂચ’ શબ્દ ‘તડબૂચ’ અને કલિંગર – કલિંગડ એમ પણ લખાય.
આવા બીજાં શબ્દો શોધો.

સ. ૬ ઉદાહરણ પ્રમાણે કરો : દાન + વીર = દાનવીર

૧) બાલ + વીર -	૨) શૂર + વીર - ....
૩) ભડ + વીર -	૪) નર + વીર - ....
૫) ધર્મ + વીર -	૬) કર્મ + વીર - ....

◆ જોઈજોઈને શબ્દો ફરીથી લખો.

પ્રામાણિક -	સ્વર - ....
મૂલ્યવાન -	ઝવેરાત - ....
સમાર્યું -	સંતોષી - ....

◆ યાદ રાખો : ઝોળી ફેલાવવી - કંઈક માગવું

આંખો પહોળી થવી - નવાઈ પામવી

હું વાંચું ... તમે પણ વાંચો

શીખવે ને

ફૂલ મને ફોરમતાં શીખવે, પતંગિયાં રંગોમાં રમતાં,
પવન મને સરસરતાં સરકી અહીં તહીં શીખવે જો ભમતાં,
તો હું મમ્મી, જગ આખામાં મહેક લઈને ફર્યા કરું,
ને હું મમ્મી, રંગરંગના છાંટણ સઘળે કર્યા કરું.

તારા જો ટમટમતાં શીખવે ને ચાંદો દે શીતળતા,
સૂરજ આપે અજવાળાં ને શીખવે વાદળ ઝરમરતાં,
તો હું મમ્મી, બળબળતાનાં હૈયે ટાઢક કર્યા કરું,
ને હું મમ્મી, અંધારામાં ઝગમગ ઝગમગ ઝર્યા કરું.

ઝરણાં કલરવતાં શીખવે ને નદીઓ શીખવે જો સરતાં,
દરિયો દાતારી શીખવે ને મોજાં શીખવે ઘૂઘવતાં,
તો હું મમ્મી, થઈ નાવડી હસતાં ગાતાં સર્યા કરું,
ને હું મમ્મી, સુખ વેરતાં મોજાં પેઠે તર્યા કરું.

- કીર્તિદા બ્રહ્મભટ્ટ

સંતોષી નર સદા સુખી

ચિત્રકોશ - ૧

મિત્રો, આપણી બાલભારતીમાં ઘણાં રંગો વપરાયા છે.
આ રંગો નીચે તેનું નામ લખો :

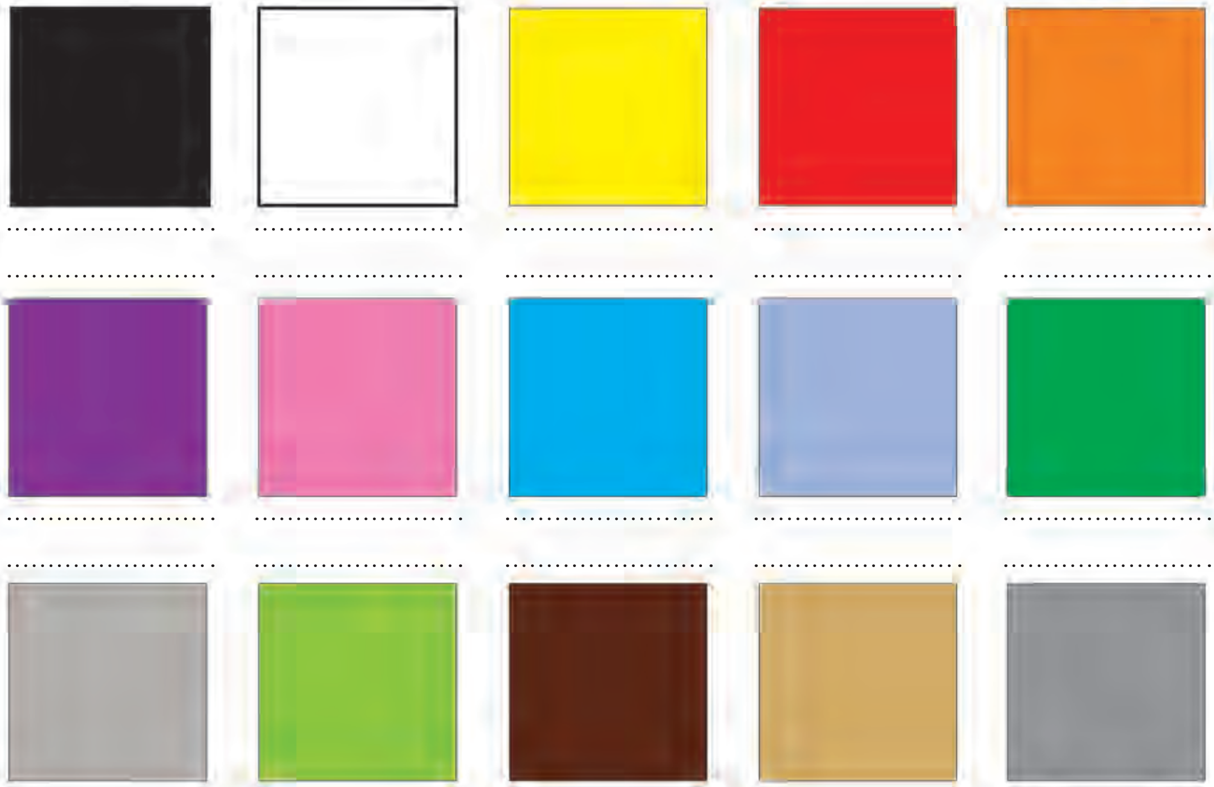

હવે આ રંગનાં નામોને વર્ણાક્ષરના ક્રમાનુસાર ગોઠવો :

૧)	૨)	૩) ....
૪)	૫)	૬) ....
૭)	૮)	૯) ....
૧૦)	૧૧)	૧૨) ....
૧૩)	૧૪)	૧૫) ....

◆ તમને સૌથી વધારે ગમતા રંગની વસ્તુનાં નામ લખો : ગમતો રંગ ....

....

....

....

મેળો

વાત સુણી મેળા તણી બાળક બહુ હરખાય !
હોંશેહોંશે દોડતો મેળો જોવા જાય !
મેળામાં તો ભીડ બહુ; બાળક ધક્કા ખાય !
મેળો જોવાની છતાં હોંશ ન ઓછી થાય !
હાટ રમકડાંની અહીં હાર મહીં દેખાય !
ના જોયેલું જોઈને બાળક બહુ મલકાય !
વિધવિધ અહીં વેચાય છે ચીજો અપરંપાર !
હાથી, ઘોડા, વાઘ ને ફુગ્ગાનો નહિ પાર !
તેલ વિના પણ ચાવીથી ચાલે મોટરકાર !
મોટરવાળા થાય છે મોટરના લેનાર !
અહીંથી થોડે દૂર ત્યાં ફરી રહી ચકડોળ !
પૈસેપૈસે ફેરવે સૌને ગોળમગોળ !
ચીજો જોતાં સર્વ કંઈ લેવા મન લલચાય !
ગજવામાં કંઈ હોય તો કંઈને કંઈ લેવાય !

– રસુલા ડી. ખાકીઆની

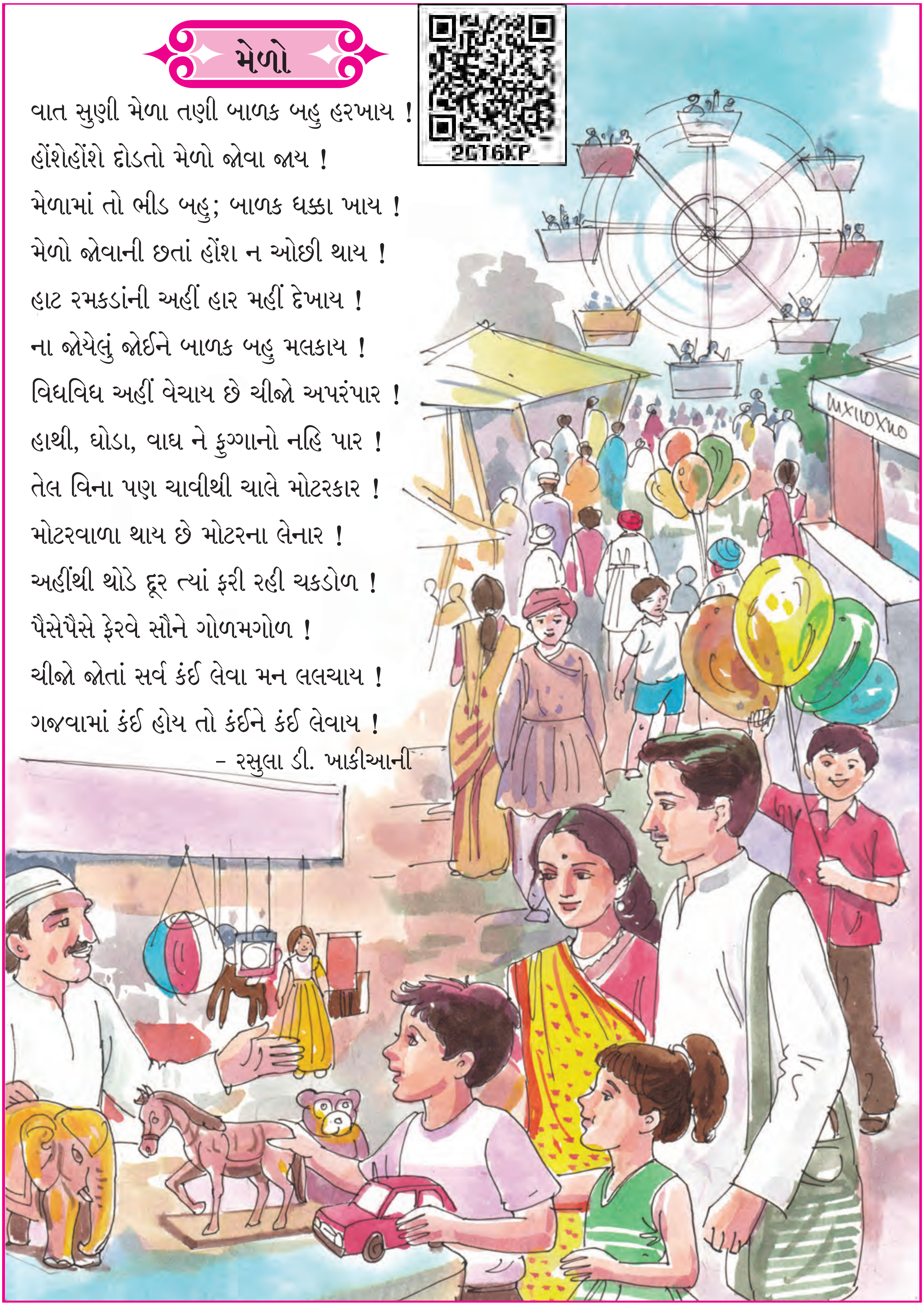

શિક્ષક - વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- મેળો જોવાની હોંશ - બાળકનો આનંદ - મેળાનું વર્ણન
- રમકડાંની તેમજ અન્ય ચીજોની દુકાનો
- મેળામાં રમાડવામાં આવતી રમતો
- ચકડોળ તેમજ અન્ય સવારીઓની ચર્ચા
- મેળામાં વેચાતી વસ્તુઓ ખરીદવા પૈસાની જરૂરિયાત
- બાળકોએ તેમજ શિક્ષકે મેળામાં માણેલી મોજની આપસમાં વાતચીત

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) સાંભળી -	....	૨) દુકાન -	....
૩) ઘણી બધી -	....	૪) વિવિધ -	....
૫) ખીસું -	....	૬) ગિરદી -	....
૭) કતાર -	....	૮) વસ્તુ -	....

સ. ૨ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) બાળક શેની વાત સાંભળીને હરખાય છે ? ....

૨) મેળામાં બાળકોને શેને લીધે ધક્કા ખાવા પડે છે ? ....

૩) બાળકો મેળો જોવા કેવી રીતે જાય છે ? ....

૪) મેળામાં હારબંધ શેની દુકાનો છે ? ....

૫) મોટરકાર શેનાથી ચાલે છે ? ....

૬) બધાને ગોળમગોળ કોણ ફેરવે છે ? ....

૭) વસ્તુઓ ખરીદવા ખિસ્સામાં શું હોવું જોઈએ ? ....

સ. ૩ યોગ્ય જોડી બનાવો.

૧) ચકડોળમાં ગોળ ગોળ	ખરીદાય
૨) મેળામાં	ફરાય
૩) પૈસાથી	જવાય
૪) ગિરદીમાં ધક્કા	ચલાવાય
૫) દુકાનમાં વસ્તુઓ	ખવાય
૬) મોટરકાર ચાવીથી	વેચાય

સ. ૪ કાવ્યમાંથી પ્રાસયુક્ત શબ્દ શોધીને લખો.

૧) ચકડોળ - .... ૨) દેખાય - ....

૩) ખાય - .... ૪) હરખાય - ....

સ. ૫ નીચેનામાંથી શું કરાય શું ન કરાય તે લખો. જે કરાય તેની સામે ✓ કરો. જે ન કરાય તેની સામે ✗ કરો.

૧) મેળામાં વડીલો સાથે જવાય. ....

૨) મેળામાં ખુલ્લી રાખેલી વસ્તુ ખવાય. ....

૩) ચકડોળમાં બેસતી વખતે હાથ છૂટા રખાય. ....

૪) મેળો જોવાની જીદ કરાય. ....

૫) મેળામાં જતી વખતે પાસે પૈસા ન રખાય. ....

◆ નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.

હોંશ - .... ચકડોળ - ....

ફુગ્ગા - .... અપરંપાર - ....

◆ યાદ રાખો : મન લલચાવું - ઇચ્છા થવી   પાર ન હોવો - ઘણું બધું હોવું

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

કેમ કરી વિસરાય

ઉતરાણ આવે, પતંગોત્સવ લાવે, સૂર્યદેવ રે તને કેમ કરી વિસરાય !
હોળી આવે, હોલિકા દહન લાવે, પ્રહલાદ રે તને કેમ કરી વિસરાય !
રક્ષાબંધન આવે, રાખડી લાવે, દરિયાદેવ રે તને કેમ કરી વિસરાય !
આઝાદ દિન આવે, ધ્વજવંદન લાવે, અમર શહીદોને રે કેમ કરી વિસરાય !
નવરાત્રિ આવે, રાસગરબા લાવે, આદ્યશક્તિ રે તને કેમ કરી વિસરાય !
દિવાળી આવે, મેવા મીઠાઈ લાવે, દીવા અને સાથિયાને કેમ કરી વિસરાય !
વરસોવરસ આવે, નવા ઉમંગો લાવે, ખુશી અને આનંદને કેમ કરી વિસરાય !

– સંજય બાપોદરિયા

ઉત્સવો આપણને આનંદ અને સ્ફૂર્તિ આપે છે.

ભેજું કસો

- આડાઅવળા અક્ષરો ગોઠવીને અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો.

૧) દ ન વે નિ = ...

૨) ર દ ઉ વા મે = ...

૩) તે રા ન ના મ લી = ...

૪) ર સૌ ર્ષ વ = ...

૫) દ ને વ ચં = ...

૬) પુ યુ રુ ગ ષ = ...

૭) મે નિ ષ અ = ...

- ઉપરના અર્થપૂર્ણ શબ્દો બનાવી લીધા પછી તે શબ્દોમાંથી નીચે મુજબના અક્ષરો પસંદ કરો.

૧) ચોથો અક્ષર

૨) બીજો અક્ષર

૩) પહેલો અક્ષર

૪) પહેલો અક્ષર

૫) બીજો અક્ષર

૬) બીજો અક્ષર

૭) ત્રીજો અક્ષર

- ઉપર પ્રમાણે પસંદ કરેલા અક્ષરો ભેગા કરીને જુઓ કે કઈ કહેવત બની ? તે કહેવત નીચે લખો.

તમે સાંભળેલી અને તમને ગમતી બીજી છ કહેવતો લખો.

૧) ....

૨) ....

૩) ....

૪) ....

૫) ....

૬) ....

ત્રણ વાંદરાનું રમકડું

ગાંધીજીનું આ પ્રિય રમકડું

૧) ચીનના કુંભારોએ બનાવેલું.

૨) ચીનના લોકો બેઠકના ઓરડામાં રાખે છે.

૩) રમકડાંના ત્રણ વાંદરા ખૂબ ડાહ્યા છે.

૪) બોલ્યા વગર મૂંગા રહી સરસ શિખામણ આપે છે.

પહેલો વાંદરો

૧) પોતાના કાન ઢાંકીને બેઠો છે.

૨) હું કોઈનું ભૂંડું સાંભળવા ઇચ્છતો નથી.

૩) તમે પણ કોઈનું ભૂંડું સાંભળશો નહિ.

બીજો વાંદરો

૧) પોતાની આંખો ઢાંકીને બેઠો છે.

૨) હું કંઈ પણ ભૂંડું જોવા ઇચ્છતો નથી.

૩) તમે પણ કંઈ ભૂંડું જોશો નહિ.

ત્રીજો વાંદરો

૧) પોતાનું મોં ઢાંકીને બેઠો છે.

૨) હું કોઈનું ભૂંડું બોલવા ઇચ્છતો નથી.

૩) તમે પણ કોઈનું ભૂંડું બોલશો નહિ.

૧) ત્રણેય વાંદરાઓ ખૂબ ડાહ્યા અને સમજદાર છે.

૨) આપણને સરસ શિખામણ આપે છે.

૩) જે તેમની શિખામણ માને નહિ તેમને ઠપકો પણ આપે છે.

૧) આપણે કોઈનું ભૂંડું બોલીએ તો ....
પહેલો વાંદરો કાને હાથ મૂકી દે છે.
..... મહેરબાની કરી મૂંગો રહે.
મારે તારી કોઈ વાત સાંભળવી નથી.

૨) આપણે કંઈ પણ ભૂંડું જોઈએ તો ....
બીજો વાંદરો આંખ ઉપર હાથ મૂકી દે છે.
..... મહેરબાની કરી દૂર જા.
મારે તારું મોઢું જોવું નથી.

૩) આપણે કોઈનું ભૂંડું બોલીએ તો ....
ત્રીજો વાંદરો મોઢા ઉપર હાથ મૂકે છે.
..... મને માફ કર.
મારે તારી સાથે વાત કરવી નથી.

શિક્ષક સાથે સંવાદ

આ કૃતિ પાવર પોઈન્ટ પ્રેઝન્ટેશનની (સંગણકીય પ્રસ્તુતીકરણની) એક સ્લાઈડમાં સમાઈ શકે તે સ્વરૂપમાં આપેલી છે. તેથી આ રીતે અધ્યયન કરાવી વિદ્યાર્થીઓને ચર્ચામાં સક્રિય રાખવાના છે. પાઠ્યપુસ્તકમાંની અન્ય કોઈ પણ કૃતિ શિક્ષકો પાવર પોઇન્ટ પ્રેઝન્ટેશન (સંગણકીય પ્રસ્તુતીકરણ) દ્વારા શીખવવા સ્વતંત્ર છે.

સમૂહવાચક શબ્દો

◆ **કૌંસમાં આપેલા સમૂહવાચક શબ્દોને યોગ્ય જગ્યાએ લખો.**

(ધણ, ટોળું, ગોટા, ઝુંડ, જમાત, ઢગલો, ઝૂડો, લશ્કર, ગાંસડી, લૂમ, ગુચ્છો, કાફલો, સંઘ, ભારો, અંબોડો, લચ્છો)

લાકડાનો	→	....	માણસોનું	→	....
ગાયોનું	→	....	વાળનો	→	....
ધુમાડાના	→	....	હાથીનું	→	....
કેળાંની	→	....	કચરાનો	→	....
ચાવીનો	→	....	કાપડની	→	....
ફૂલોનો	→	....	બાવાની	→	....
વહાણનો	→	....	યાત્રાળુનો	→	....
સૈનિકોનું	→	....	મોતીનો	→	....

હવે ઉપરના સમૂહવાચક શબ્દોને નીચેના ચોરસમાં ગોતીને બતાવો. નમૂના માટે એક કરી બતાવ્યું છે તે શબ્દો ચોરસમાં આડા, ઊભા, ત્રાંસા, ઊંધા કોઈ પણ રીતે હોઈ શકે.

ગો	ઝૂ	ડો	સુ	લૂ	ળી	ષ્ક	ઘ
ડા	ટા	લો	વ	મ	પા	ણ	લ
ભા	શ્ર	ટો	ધ	લી	જૂ	ત	શ્ક
તા	રો	ચ્છો	ળું	તા	મા	સં	ર
પો	લ	ફ	લો	જ	ઢ	ઝું	ઘ
ગુ	સુ	ફ	ળ	ગાં	ણ	ગ	ઊ
ચ્છો	કા	ભ	જ્ઞ	સ	ઈ	ડ	લો
અં	બો	ડો	ક્ષ	ડી	ઝું	શ્રુ	ઉ

ચિત્રકોશ – ૨

નીચે આપેલાં ચિત્રો ઓળખી નીચે ફળનું નામ લખો :

		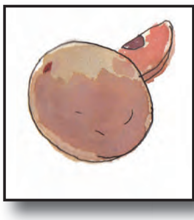	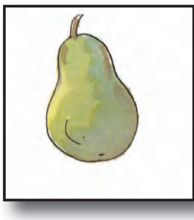	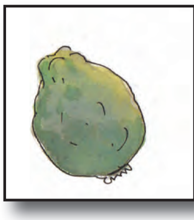
....	....	....	....	....
....	....	....	....	....
			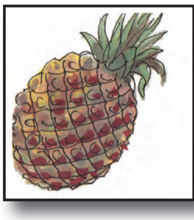	
....	....	....	....	....
....	....	....	....	....
		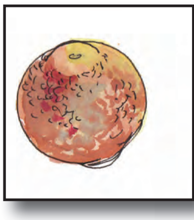	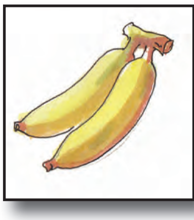	
....	....	....	....	....
....	....	....	....	....

હવે આ ફળોનાં નામોને વર્ણાક્ષરના ક્રમાનુસાર ગોઠવો :

૧)	૨)	૩) ....
૪)	૫)	૬) ....
૭)	૮)	૯) ....
૧૦)	૧૧)	૧૨) ....
૧૩)	૧૪)	૧૫) ....

◆ તમને ભાવતા કોઈ પણ એક ફળ વિશે ચારથી પાંચ વાક્યો લખો :

....

....

....

....

....

જંગલ વચ્ચે લાગી રેસ

જંગલ વચ્ચે લાગી રેસ આવ્યાં ઘેટાં, બકરી, ભેંસ,
ઘોડા, ગાયો, ટટ્ટુ, ખચ્ચર, ગર્દભ, હરણાં, નાના સાબર,
સિંહ ભાઈએ આપ્યું ઈજન, જીતે એનું ટેલિવિઝન.
સસલાં, ઊંદર, શિયાળભાઈ, ઈયળ, વંદા, ગોકળગાય,
ચારેબાજુ ગણગણ થાય અવાજ સાથે બણબણ થાય.
સૂચનાઓ દેવાતી જાય, કોઈને કશું ના સંભળાય,

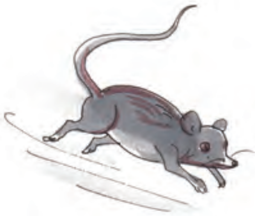

કેવળ થાતો શોરબકોર, સહુ દેખાડે ખુદનું જોર.
પાટા પાસે ઊભાં રહ્યાં, સહુના ચહેરા તંગ થયા,
એક, બે ને થયું ધડામ, દોડ્યા ઠેકી જાય તમામ.
દસ મિનિટમાં શું દોડાય ? જીવ મૂકી સહુ ભાગે જાય,
સમજાતા ના આટાપાટા, જંગલમાં બહુ વાગે કાંટા.

ઘણાં પડ્યાં ને કૈંક લડ્યાં, મોડાં આવી ઘણાં રડ્યાં,
ઇચ્છા વળી અધૂરી રહી, રેસ તો ઝટપટ પૂરી થઈ.
પરિણામ પર કરે નજર, શ્વાસ બધાના અધ્ધર,
જંગલ રાજા બોલ્યા, હોઠ ધીમેથી ખોલ્યા.
તમે બધાં ઉતાવળાં, સાવ અધીરાં બાવરાં,

હતી રેસની જુદી રીત, ધીમે દોડે એની જીત.
પરિણામ બીજું શું થાય ? જીતી ગઈ લ્યો ગોકળગાય,
ધીમે દોડી પણ જીતાય, ન ધારેલું પણ થઈ જાય,
મનમાં રાજી રાજી થાય, ટી. વી. લઈ ગઈ ગોકળગાય.

શિક્ષક – વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- પ્રાણીઓ વચ્ચે દોડવાની સ્પર્ધા .... સિંહે આપેલું ઈજન – જીતે તેને ટી. વી. નું ઇનામ
- શાળામાં અને શાળા બહાર યોજાતી સ્પર્ધાઓની ચર્ચા
- ચર્ચા કરી બાળકો પાસે ઝડપી ગતિવાળા પ્રાણી અને મંદ ગતિવાળા પ્રાણીના નામ કઢાવવા. તેની ચાલવાની રીતની ચર્ચા-નકલ

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ સમાનાર્થી શબ્દની યોગ્ય જોડી બનાવો.

૧)	ઉતાવળા	અરણ્ય
૨)	જંગલ	અધીરા
૩)	તમામ	હરીફાઈ
૪)	શોરબકોર	ગધેડો
૫)	ખુદ	બધા
૬)	ઈજન	કોલાહલ
૭)	ગર્દભ	પોતે
૮)	રેસ	આમંત્રણ

સ. ૨ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) પ્રાણીઓની રેસ ક્યાં લાગી હતી ? ....

૨) સ્પર્ધાનું આમંત્રણ કોણે આપ્યું હતું ? ....

૩) સ્પર્ધામાં જીતે તેને શું મળવાનું હતું ? ....

૪) બધાં પ્રાણીઓ ક્યાં ઊભાં રહ્યાં હતાં ? ....

૫) સ્પર્ધા સમયે બધાંના ચહેરા કેવા થયા હતા ? ....

૬) જંગલમાં દોડતી વખતે શું વાગતું હતું ? ....

૭) સ્પર્ધામાં બધાં કેટલી મિનિટ દોડ્યાં ? ....

૮) સ્પર્ધામાં કોને જીત મળવાની હતી ? ....

૯) આખરે સ્પર્ધા કોણ જીતી ગયું ? ....

૧૦) સિંહે બધાં પ્રાણીઓને કેવાં કહ્યાં ? ....

સ. ૩ પ્રાસયુક્ત શબ્દ લખો.

૧)	રેસ	....	૨)	ગણગણ	....
૩)	ધડામ	....	૪)	રીત	....
૫)	પડ્યા	....	૬)	નજર	....

સ. ૪ કહો શા માટે ?

૧) કોઈને કશું સંભળાતું નહોતું .

જવાબ : ....

૨) મોડાં આવનાર પ્રાણીઓ રડવાં લાગ્યાં.

જવાબ : ....

૩) ઝડપથી દોડવા છતાં પ્રાણીઓ હારી ગયાં.

જવાબ : ....

૪) ગોકળગાય ધીમે દોડવા છતાં જીતી ગઈ.

જવાબ : ....

સ. ૫ સ્પર્ધામાં ભાગ લઈએ ત્યારે શું કરવું જોઈએ ? શું ન કરવું જોઈએ ? ✓ અને X કરો.

૧) સૂચના ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવી જોઈએ. ....

૨) નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ. ....

૩) ઘોંઘાટ કરવો જોઈએ. ....

૪) સ્પર્ધામાં સમય કરતાં મોડા જવું જોઈએ. ....

૫) ખૂબ જ ઉતાવળ રાખવી જોઈએ. ....

૬) શાંતિ રાખી સ્વસ્થતા જાળવવી જોઈએ. ....

૭) સ્પર્ધા સમયે મનમાં ડર રાખવો જોઈએ. ....

૮) આપણા પ્રતિસ્પર્ધી સાથે લડવું જોઈએ. ....

◆ **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

ખચ્ચર	-	....	ટેલિવિઝન	-	....
ગર્દભ	-	....	શ્વાસ	-	....
રહ્યાં	-	....	અધ્ધર	-	....
ઇચ્છા	-	....	કૈંક	-	....

◆ **યાદ રાખો :** ચહેરો તંગ થવો - તાણ અનુભવવી

જીવ મૂકીને ભાગવું - ઝડપથી દોડવું

શ્વાસ અધ્ધર થવો - ચિંતા થવી

ધીમેથી હોઠ ખોલવા - મોડેથી / આરામથી - નિરાંતે બોલવું

જોડકણાં

૧) હું ચૂં ચૂં ચૂં ચૂં કરું , સૌના ઘરમાં ઘૂસું ,
ઉપર નીચે કૂદું , કપડાં કાપી જાઉં
મીની ભાળી થઈ જાઉં છૂ .... હું તો ઉંદરભાઈ છું.

૨) શંખલાને પીઠ પર ઉઠાવીને જાય, નામ છે આ જીવનું ગોકળગાય.
ગતિ એની સાવ ધીમી ગણાય, સુસ્ત અને નિરુપદ્રવી જણાય.
અડતાં શંખલે સંતાઈ જાય.

૩) પોચું રૂ જેવું લાગે, જંગલ વચ્ચે કેવું ભાગે !
ઊજળું દૂધ જેવું લાગે, એ સસલું તો પ્યારું લાગે.

૪) ચોખ્ખાઈ ના રાખો તો, ફેલાવીએ અમે ફંદા.
તમને લાગીએ ગંદા, ભઈ, અમે તો વંદા.

ઉતાવળા સૌ બાવરા, ધીરા સૌ ગંભીર

ઉપક્રમ

◆ **નીચેની ક્રિયાઓને ક્રમમાં ગોઠવી ફરી લખો.**

અ) ૧) રીસેસ પહેલાં ભાષા અને ગણિત ભણ્યા.

૨) રીસેસમાં નાસ્તો કર્યો.

૩) આપણે શાળામાં આવ્યા.

૪) છૂટતાં પહેલાં રમતના મેદાનમાં રમતો રમ્યા.

૫) સૌ પ્રથમ પ્રાર્થના કરી.

જવાબ : ૧) ....

૨) ....

૩) ....

૪) ....

૫) ....

બ) ૧) શાકભાજી ધોઈને લૂછ્યાં.

૨) મમ્મીએ સ્વાદિષ્ટ શાક બનાવ્યું.

૩) બજારમાંથી લીલાં શાકભાજી લાવ્યા.

૪) રોટલી સાથે હોંશે હોંશે શાક ખાધું.

૫) દાદીએ શાક સમાર્યું.

જવાબ : ૧) ....

૨) ....

૩) ....

૪) ....

૫) ....

શિક્ષક સાથે સંવાદ

ખેતીની પ્રક્રિયા, મુસાફરીની તૈયારી, તહેવારોની ઉજવણી, રમતગમત, વર્ષગાંઠ ઉજવણી પોતાના દેશ – રાજ્ય – શહેર – વિસ્તાર – ઘર જેવા વિષયો લઈ આ પ્રમાણે મહાવરો કરાવવો.

કોયલબહેન સમજી ગયા

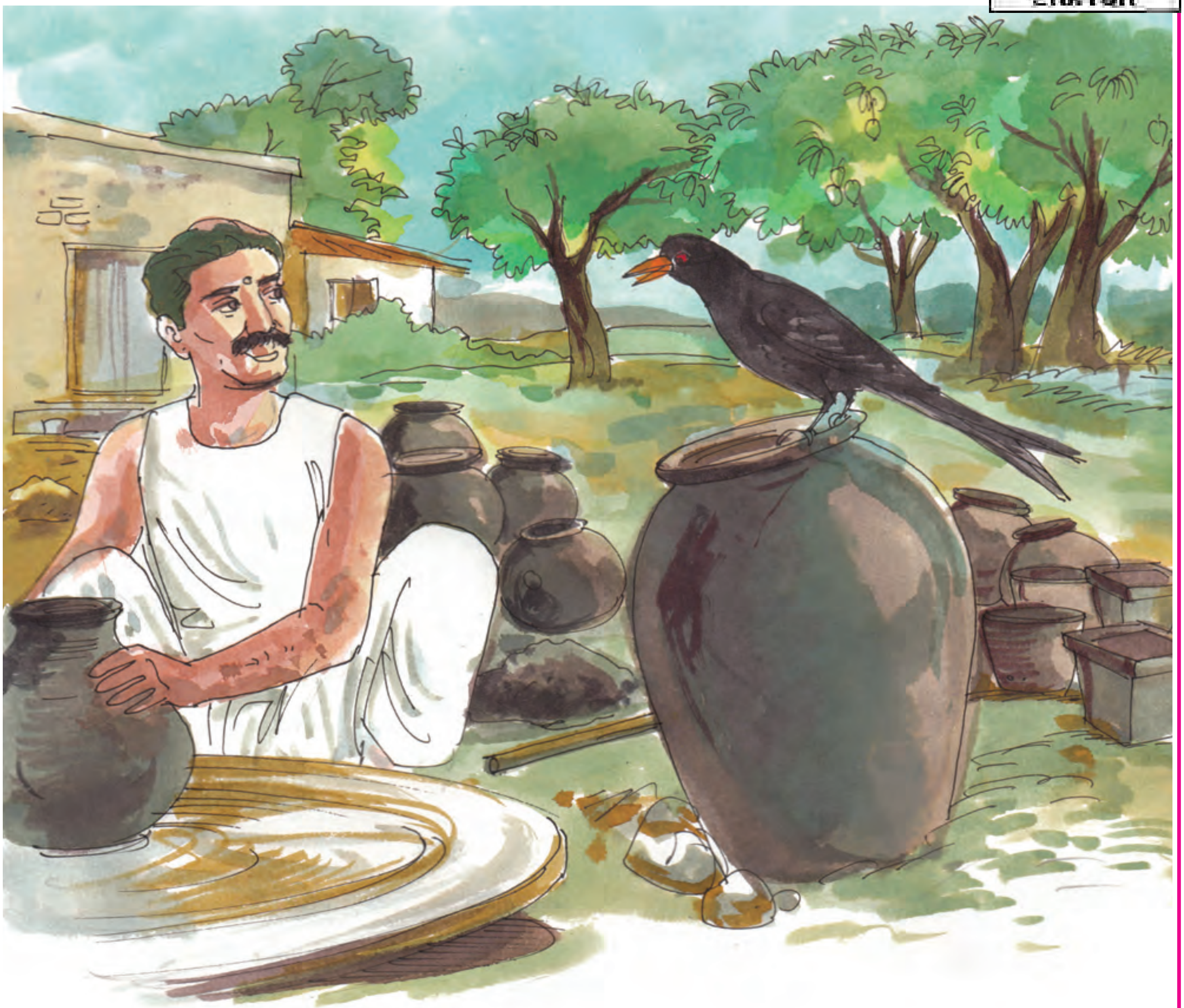

એક આંબાવાડિયામાં આંબાનાં ઘણાં ઝાડ હતાં. તેની ઉપરની પાકી કેરીઓ જોઈને સૌ કોઈના મોંમાં પાણી આવે ! ત્યાં ઘણી કોયલો રહેતી હતી. રોજ રોજ કેરીઓ ખાઈને મજા કરતી અને સાથે મીઠા ટહુકા કરતી. એક વખત એક કોયલને પોતાનો કાળો રંગ જોઈ મનમાં ગુસ્સો આવ્યો કે અવાજનો ટહુકો કેવો મીઠો અને રંગ કેવો કાળો! આવું વિચારતાંની સાથે જ તેણે મનમાં ને મનમાં ગોરા થવાનું નક્કી કરી લીધું. હું રૂપાળી થઈ જઈશ પછી આખા આંબાવાડિયામાં મારો વટ પડી જશે. પરંતુ પ્રશ્ન એ હતો કે રૂપાળાં થવું કેવી રીતે ? કોયલબહેન તો રૂપાળાં થવા નીકળી પડ્યાં. ફર...ર...ર... ઊડતાં ઊડતાં ગામમાં ગયાં. ત્યાં તેણે કુંભારભાઈનું ઘર જોયું, કુંભારભાઈને તેણે પૂછ્યું, 'કુંભારભાઈ, મને મદદ કરશો ?' કુંભારે હા પાડી તેથી કોયલબહેન બોલ્યા,

કેવો મારો ટહુકો મીઠો,
કાળો રંગ ગમે ના દીઠો !
ધોળો રંગ કરી દો મારો,
વટ પડી જાય જેથી મારો.

કુંભારે વિચાર્યું કે કોયલબહેનને રૂપાળાં થવાનું ઘેલું લાગ્યું છે, તેણે કહ્યું,

કોયલબહેન, કોયલબહેન,
માટલાં જોઈએ તો આપું બહેન,
આ નથી કંઈ મારું કામ,
આપું એક સુથારનું નામ.

કોયલબહેને સુથાર પાસે જઈને પોતાને રૂપાળી કરવા કહ્યું, સુથારભાઈએ કોયલબહેનને કહી દીધું કે,

‘કોયલબહેન રે કોયલબહેન,
બારી, બારણાં આપું બહેન,
આ નથી કંઈ મારું કામ,
આપું એક લુહારનું નામ.’

કોયલબહેને લુહારને પણ પોતાની વાત કહી, લુહારે તેને જવાબ આપ્યો કે,

‘કોયલબહેન રે કોયલબહેન,
લોઢું જોઈએ તો આપું બહેન,
આ નથી કંઈ મારું કામ,
આપું એક સોનીનું નામ.

હવે તો કોયલબહેન રડવા જેવાં થઈ ગયાં ! તેમ છતાં હિંમત હાર્યા વિના તેઓ સોનીભાઈ પાસે ગયા અને પોતાના મનની વાત કહી. ત્યારે સોનીભાઈએ કહ્યું કે,

કોયલબહેન રે કોયલબહેન,
ઘરેણાં જોઈએ તો આપું બહેન,
આ નથી કંઈ મારું કામ,
આપું એક ચિતારાનું નામ.

સાંભળીને કોયલબહેન મનમાં મલકાયા. ચિતારા પાસે તો બધા જ રંગ અને પીંછી હોય તે જરૂર મને રૂપાળી કરી દેશે. તેના મનમાં આશા બંધાણી. ખુશ થતાં થતાં ચિતારા પાસે આવ્યાં.

પોતાના મનની વાત કરી. ચિતારાએ હસતાં હસતાં કહ્યું,

'કોયલબહેન રે કોયલબહેન,
મારી પાસે બેસો બહેન.
આ તો છે મારું જ કામ,
ધોળા કરી દઉં, હમણાં આમ !'

કોયલબહેન તો રાજીના રેડ થઈ ગયાં. ચિતારાએ કોયલબહેનને ધોળા રંગથી રંગી દીધાં. હવે કોયલબહેન થઈ ગયાં રૂપાળાં રૂપાળાં.

ચિતારાનો આભાર માની કોયલબહેન હરખાતાં હરખાતાં પોતાના આંબાવાડિયામાં આવી ગયાં અને મીઠા ટહુકા કરવા લાગ્યાં. તેમણે ધાર્યું હતું કે પોતાનો વટ પડી જશે. પણ એવું કંઈ થયું નહિ ? ઉપરથી બીજી બધી કોયલને થયું કે આ આપણા જેવો ટહુકો કરે છે અને રંગ કેમ ધોળો છે ? આ નક્કી બનાવટી કોયલ છે. આપણી સાથે જ રહીને આપણાં બચ્ચાંને ખાઈ જશે. તેને અહીંથી દૂર કાઢવી જોઈએ. બધી કોયલોએ ચિચિયારી પાડી પાડીને રૂપાળી કોયલને તગેડી મૂકી. તે એકલી પડી ગઈ. તેની સાથે કોઈ બોલે નહિ, ચાલે નહિ વળી કેરી પણ ખાવા ન આપે.

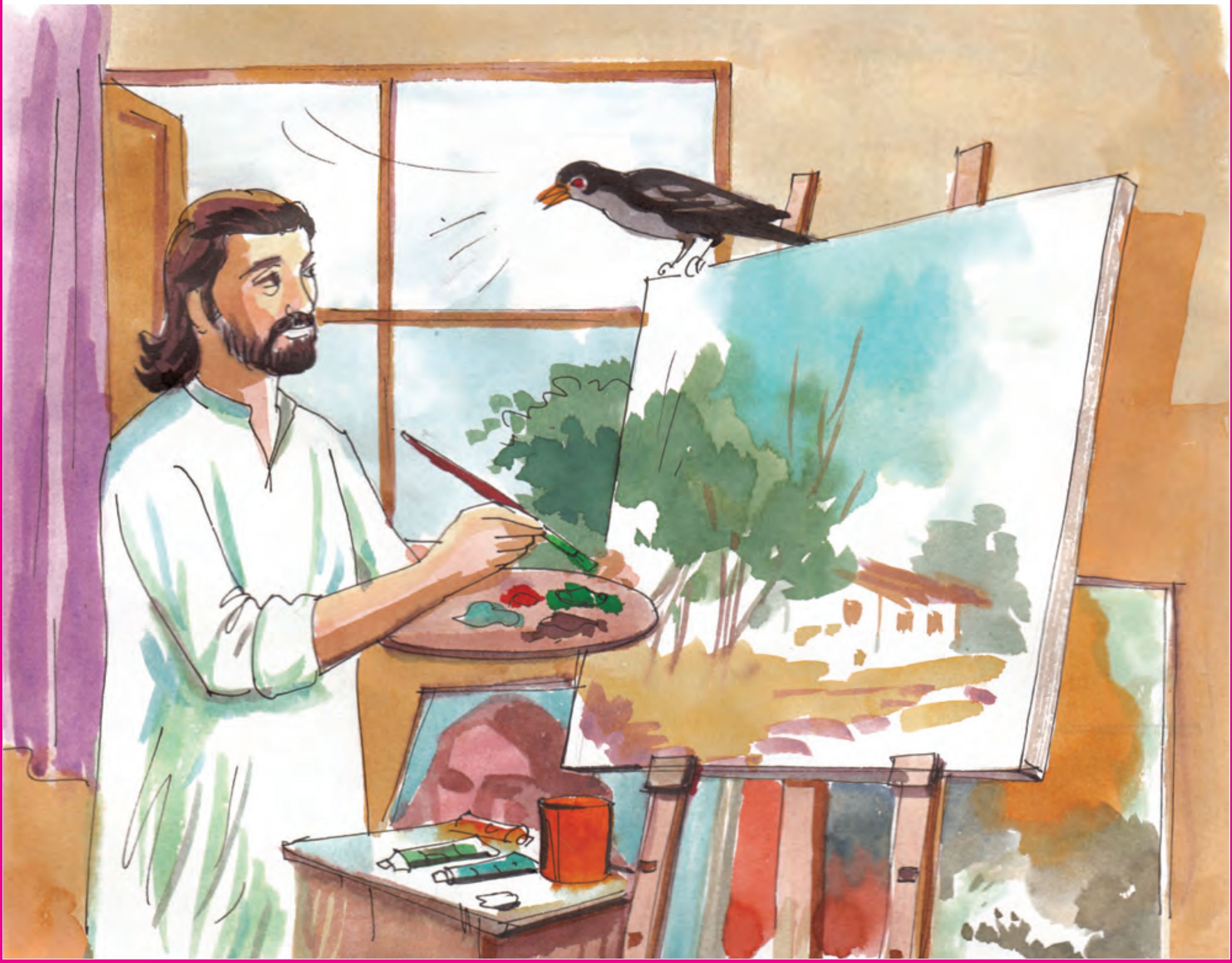

કોયલબહેન ઉદાસ થઈ ગયાં. તેને થયું કે આના કરતા તો કાળાં હતાં તે જ સારું હતું. ફરીથી તેઓ ચિતારા પાસે આવ્યાં. ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા લાગ્યાં. પછી જે ઘટના બની તે પણ કહી. પછી ફરીથી પોતાને કાળી બનાવી દેવાની વિનંતી કરી. ત્યારે ચિતારાએ કહ્યું,

કોયલબહેન રે કોયલબહેન,
મારી પાસે બેસો બહેન.
આ તો મારું ગમતું કામ,
કાળા કરી દઉં હમણાં આમ.

કાળો રંગ અને પીંછી લઈ ચિતારાએ તો કોયલબહેનને થોડી જ વારમાં કાળા રંગે રંગી દીધાં. કોયલબહેન પાછાં હતાં તેવાં જ થઈ ગયાં.

ચિતારાનો આભાર માની કોયલબહેન ફર..ર..ર.. કરતાં ફરીથી આંબાવાડિયામાં આવી પોતાની બહેનપણીઓ વચ્ચે બેસીને મીઠા ટહુકા કરવા લાગ્યાં. સાથે આંબા ઉપર ઝુલતી પાકી કેરીઓ પણ મોજથી ખાવા લાગ્યાં.

તો મિત્રો, પછી કોયલબહેન સમજી ગયાં. કુદરતે આપણને સૌને સરખાં જ બનાવ્યાં છે. જેનાં કામ ખરાબ તે કદરૂપાં અને કામ સારાં હોય તે જ રૂપાળાં. દેખાવમાં ભલે ધોળા હોય, કોઈને દુઃખ પહોંચાડે તેવા કામ કરે તે કદરૂપાં જ કહેવાય.

– રાજેશ મહેતા

શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

મુદ્દા ઉપરથી વાર્તા

આંબાવાડિયું – મીઠી કેરીઓ – કોયલોનો વસવાટ – એક કોયલને રૂપાળા થવાના કોડ – ગામમાં જવું – કુંભાર, સુથાર, લુહાર, સોની અને છેલ્લે ચિતારાને વારાફરતી મળવું – રૂપાળા બની જવું – બહેનપણીઓનું રૂપાળી કોયલને કાઢી મૂકવું – કોયલને પસ્તાવો – ફરી ચિતારા પાસે જઈ અસલી રંગમાં આવી જવું – બોધ.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે વાર્તામાં કયા શબ્દો વપરાયા છે?

૧) ધન્યવાદ	–	૨) સખી	– ....
૩) દાગીના	–	૪) સફેદ	– ....
૫) રુઆબ	–	૬) નકલી	– ....
૭) બનાવ	–	૮) લોખંડ	– ....

સ. ૨ ક્યાં ?

૧) આંબાના ઘણાં ઝાડ હતાં. ....

૨) પાકી કેરીઓ લટકતી હતી. ....

૩) રૂપાળાં થવા કોયલબહેન ગયાં. ....

૪) કુંભારે કોયલબહેનને મોકલ્યાં. ....

૫) લુહારભાઈએ કોયલબહેનને મોકલ્યાં. ....

૬) કોયલબહેન ફરી કાળાં થવા ગયાં. ....

સ. ૩ નીચેના કારીગરોએ કોયલબહેનને શું આપવાની તૈયારી બતાવી ?

૧) કુંભાર ⟶ ....

૨) સુથાર ⟶ ....

૩) લુહાર ⟶ ....

૪) સોની ⟶ ....

સ. ૪ કૌંસમાંથી પસંદ કરી વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ લખો.

(કડવા, નિરાશા, પ્રસન્ન, કદરૂપી, અસલી, શત્રુ)

૧) મીઠા × .... ૨) રૂપાળી × ....

૩) આશા × .... ૪) બનાવટી × ....

૫) ઉદાસ × .... ૬) મિત્ર × ....

સ. ૫ નીચેનાં વાક્યો કોણ બોલે છે ?

૧) 'કુંભારભાઈ, મને મદદ કરશો ?' ....

૨) 'બારી, બારણાં આપું બહેન.' ....

૩) 'આપું એક સોનીનું નામ.' ....

૪) 'ઘરેણાં જોઈએ તો આપું બહેન.' ....

૫) 'આ તો મારું ગમતું કામ.' ....

◆ **જોઈજોઈને શબ્દ ફરીથી લખો.**

આંબાવાડિયું - .... કહ્યું - ....

વિનંતી - .... બચ્ચાં - ....

ગુસ્સો - .... ધ્રુસકે - ....

- **યાદ રાખો.**

મોંમાં પાણી આવવું	-	ખાવાનું મન થવું
વટ પડી જવો	-	બધામાં છવાઈ જવું
ઘેલું લાગવું	-	ખૂબ ઇચ્છા થવી
હિંમત ન હારવી	-	નિરાશ ન થવું
રાજીના રેડ થવું	-	ખૂબ ખુશ થવું
તગેડી મૂકવું	-	કાઢી મૂકવું
કાન પકડવા	-	માફી માગવી

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

કારીગરો અને તેમનાં સાધનો

કુંભાર	-	ચાકડો, નિંભાડો, લાકડી
સુથાર	-	રંધો, કરવત, હથોડી, પકડ, કાનસ
લુહાર	-	ધમણ, એરણ, હથોડો, ફૂંકણી
સોની	-	ફૂંકણી, એરણ, ટાંકણું
દરજી	-	કાતર, સંચો, મેજરટેપ, સોયદોરા
ખેડૂત	-	હળ, ટ્રેક્ટર, કોદાળી, પાવડો
માળી	-	કાતર, ઝારી, કૂંડાં, ખૂરપી
કઠિયારો	-	કુહાડી અને કરવત
વણકર	-	હાથસાળ, યંત્રસાળ, સુતર
કડિયો	-	પાવડો, તગારું, થાપી, ઓળંબો
મોચી	-	સલાટી, એરણ, હથોડી, મીણનો દોરો

શિક્ષક સાથે સંવાદ

આ વાર્તા શીખવવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં કાગડા અને હંસની વાર્તા અચૂક કહેવી. ત્યાર પછી આ વાર્તા પણ મૌખિક કહેવી. વાર્તા કહી દીધા પછી નજર સામે મુદ્દા રાખી તેને વિસ્તારતા જઈ ફરીથી વાર્તા કહેવી. ત્યાર પછી ગદ્યકૃતિની જેમ અધ્યયન કરાવવું. મુદ્દા ઉપરથી વાર્તા લખતાં શીખવવાની શરૂઆત અહીંથી કરવાની અપેક્ષા છે.

કુદરતે જે આપ્યું છે તેમાં સંતોષ માનો.

ચિત્રકોશ – ૩

મિત્રો, આપણી બાલભારતીમાં પૃષ્ઠ ક્ર.– ૫૪ ઉપર જે જે ઓજારોનાં નામ આવે છે તેનાં ચિત્રો અહીં આપેલાં છે. તે ઓળખી તેનું નામ લખો :

હવે આ ઓજારોને વર્ણાક્ષરના ક્રમાનુસાર ગોઠવીએ.

૧) સૌપ્રથમ અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, અં લઈએ તો માત્ર એક જ શબ્દ આવે છે ‘એરણ’.

૨) હવે ક, ખ, ગ, ઘ, ચ, છ, જ, ઝ લઈએ તો ‘કરવત’, ‘કાનસ’, ‘કોદાળી’, ‘ખૂરપી’, ‘ચાકડો’, ‘ઝારી’. કુલ ૬ શબ્દો આવે છે. માટે કુલ ૭ શબ્દો થયા.

૩) પછી ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, ત, થ, દ, ધ, ન લઈએ તો ‘ટાંકણું’, ‘તગારું’, ‘ધમણ’ અને ‘નિંભાડો’ આવે. આ ચાર શબ્દો ઉમેરવાથી કુલ ૧૧ શબ્દો થયા.

૪) હવે વારો આવશે પ, ફ, બ, ભ, મ, ય, ર, લ, વ, શ તે પ્રમાણે જોઈએ તો ‘પાવડો’, ‘ફૂંકણી’ અને ‘રંધો’ આવશે. (૩ શબ્દો) ૧૧ ને ૩ ચૌદ. માટે ૧૪ શબ્દો થયા.

૫) છેલ્લે ષ, સ, હ, ળ, ક્ષ અને જ્ઞ ને લઈએ તો તેમાંથી માત્ર હ ઉપરથી ‘હથોડી’ એક જ શબ્દ આવે છે. કુલ ૧૫ શબ્દો થઈ ગયા.

૧) એરણ ૨) .... ૩) .... ૪) .... ૫) ....

૬) .... ૭) .... ૮) .... ૯) .... ૧૦) ....

૧૧) .... ૧૨) .... ૧૩) .... ૧૪) .... ૧૫) ....

2HUPSA

થોડુંક રમવા દેને ...

જઈ પપ્પાને કહેને,
મમ્મી ચાંદામામા સાથે
થોડુંક રમવા દેને...
જોને પેલા ટમ્ ટમ્ કરતા તારાઓ બોલાવે,
ફળિયે ઊતરી આમ ચાંદની નહિતર લેવા આવે !
દૂર દૂર ત્યાં નાની નાની વાદળીઓ પણ છેને ?
મમ્મી ચાંદામામા સાથે થોડુંક રમવા દેને ...
ઘણી લહેરખી રાહ જુએ છે જોને ઊંચી ડાળે,
કંઈક આગિયા રમવા આવ્યા પોતાને અજવાળે,
લેસન લેસન કરી કરી હું થાકી ગ્યો છું હેં ને ?
મમ્મી ચાંદામામા સાથે
થોડુંક રમવા દેને ...

શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- બાળકોને કોની કોની સાથે રમવું ગમે ? તેની ચર્ચા.
- બાળકોને કંઈ જોઈતું હોય, મંજૂરી માગવી હોય કે રમવા જવું હોય તો મમ્મી પાસે જ જાય-પપ્પા પાસે નહિ તે બાબત ચર્ચા - બાળકોના વ્યક્તિગત અભિપ્રાય મેળવવા.
- બાળકને રમવાની ઇચ્છા થઈ છે તે બાબત કાવ્યના આધારે પ્રશ્નોત્તર - બાળકોની પ્રિય રમતો બાબત ચર્ચા.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં કયા શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે ?

૧) ચંદ્ર - .... ૨) વાટ - ....

૩) આંગણું - .... ૪) પ્રકાશ - ....

સ. ૨ કહો કોણ ?

૧) ચાંદામામા સાથે રમવા ઇચ્છનાર ....

૨) બાળકને રમવા બોલાવનાર ....

૩) બાળકને રમવા માટે લેવા આવનાર ....

૪) રમવા માટે બાળકની રાહ જોનાર ....

૫) પોતાના અજવાળે રમવા આવનાર ....

૬) લેસન કરીને થાકી જનાર ....

સ. ૩ કહો ક્યાં ?

૧) લહેરખી રાહ જુએ છે. ....

૨) નાની વાદળીઓ છે. ....

૩) ચાંદની ઊતરી આવી છે. ....

સ. ૪ વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ લખો.

૧) અજવાળું × .... ૨) દૂર × ....

૩) ઊંચી × .... ૪) નાની × ....

સ. ૫ ચાંદામામા પૂરેપૂરા ગોળ ક્યારે દેખાય છે ?

જવાબ : ....

- **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

મમ્મી - .... ફળિયું - ....

પપ્પા - .... લહેરખી - ....

- **યાદ રાખો** : આગિયા : ચમકતું કીટક

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

તારા

આટલા બધા તારા એને કેમ હું ગણવા બેસું !
કાલ ઊઠીને નીચે પડે તો બોલો, વીણવા બેસું ?
કોણે ચમકાવી દીધા છે આભમાં એને ઊંચે !
જાણે રાહ જુએ કોઈની ઊભા રહી ઝરૂખે,
કેવા શાંત થઈ બેઠા છે જેમ હું ભણવા બેસું ,
આટલા બધા તારા એને કેમ હું ગણવા બેસું !
ટમટમ કરતા બોલે કિંતુ ભાષા ના સમજાતી,
અંગ્રેજીમાં બોલે છે કે બોલે એ ગુજરાતી ?
એની પાસ જવા શમણાનો કિલ્લો ચણવા બેસું ,
આટલા બધા તારા એને કેમ હું ગણવા બેસું !

– નયન હ. દેસાઈ

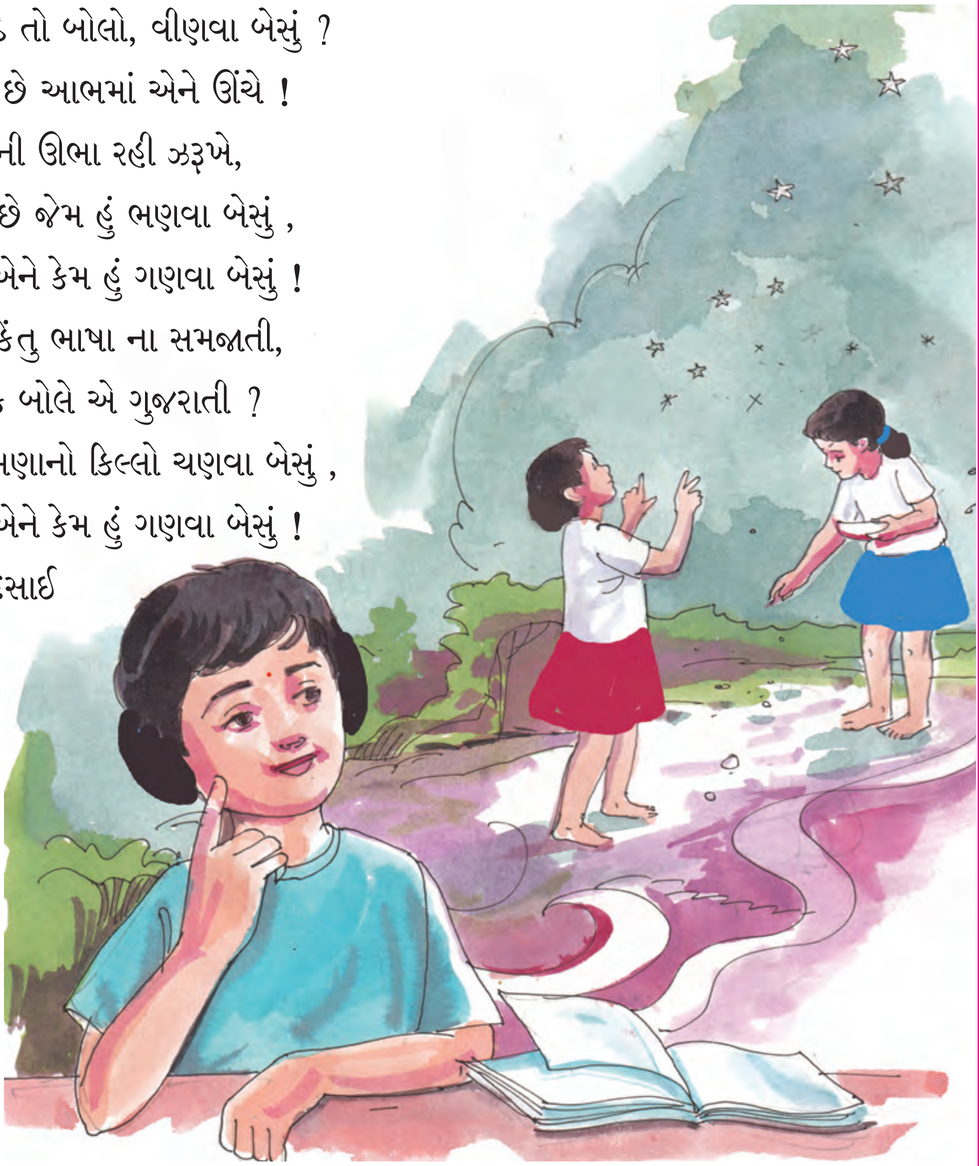

ચંદ્ર જેવા શીતળ બનો.

ઉપક્રમ

◆ **શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો : જવાબ કૌંસમાંથી પસંદ કરો.**

૧) આકાશમાં ઊડનારાં પક્ષી ....

૨) આરપાર જોઈ ન શકાય તેવું ....

૩) જેની પાસે કામધંધો નથી તે ....

૪) જેનામાં જરાપણ દયા નથી તે ....

૫) આખો દિવસ ખાઉંખાઉં કરે તેવું. ....

૬) લખતાં વાંચતા ન આવડતું હોય તેવા ....

૭) જાણવાની ઇચ્છાવાળા ....

૮) જેમાંથી વસ્તુ ખૂટે નહિ તેવું પાત્ર ....

૯) ઊંચેથી પડતો પાણીનો પ્રવાહ ....

૧૦) બીજા ઉપર આધાર રાખનાર ....

૧૧) કુસ્તી કરવાની જગ્યા ....

૧૨) જાદુના ખેલ બતાવનાર ....

૧૩) જન્મથી જ પૈસાદાર હોય તેવા ....

૧૪) લાકડાં કાપી ગુજરાન ચલાવનાર ....

૧૫) જરૂર કરતાં વધારે વરસાદ પડે તે ....

૧૬) દરરોજ પ્રગટ થતું વર્તમાનપત્ર ....

૧૭) પૂરમાં સપડાયેલા લોકો ....

૧૮) દુકાળમાં સપડાયેલા લોકો ....

૧૯) તિથિ જોયા વગર આવનાર ....

૨૦) દેશની સેવા કરનાર ....

(અપારદર્શક, નિર્દય, નિરક્ષર, અક્ષયપાત્ર, ખેચર, બેકાર, ખાઉધરું, જિજ્ઞાસુ, ધોધ, અખાડો, ગર્ભશ્રીમંત, પરાવલંબી, જાદુગર, દેશસેવક, દુકાળગ્રસ્ત, અતિવૃષ્ટિ, કઠિયારો, અતિથિ, પૂરગ્રસ્ત, દૈનિક)

ચિત્રકોશ – ૪

મિત્રો, બાલભારતીમાં આપેલી 'જંગલ વચ્ચે લાગી રેસ' કવિતામાં આવેલાં પ્રાણીઓનાં ચિત્રો નીચે આપેલાં છે. તે ઓળખી નીચે તેનું નામ લખો :

હવે ઉપરનાં પ્રાણીઓનાં નામને વર્ણાક્ષરના ક્રમાનુસાર ગોઠવો :

૧)	૨)	૩) ....
૪)	૫)	૬) ....
૭)	૮)	૯) ....
૧૦)	૧૧)	૧૨) ....
૧૩)	૧૪)	૧૫) ....

◆ કોઈ પણ એક પ્રાણીના જુદાજુદા ઉપયોગ લખો :

....

....

....

....

....

બહાદુર નંદનકુમાર

(દર ૨૬મી જાન્યુઆરીએ આપણા દેશના રાષ્ટ્રપતિ ૧૪ વર્ષથી નાનાં જે બાળકોએ સાહસ કે શૌર્ય દાખવ્યું હોય તેને દિલ્હીમાં બોલાવી બાળવીર પુરસ્કાર અર્પણ કરે છે.

આવો પુરસ્કાર પ્રાપ્ત કરનાર બાળકોને દસ હજાર રૂપિયા રોકડા, આકર્ષક સ્મૃતિચિહ્ન, સુંદર પ્રમાણપત્ર, પુષ્પગુચ્છ અને બીજી અનેક ભેટો આપી સન્માનવામાં આવે છે.

આવું સન્માન મેળવનાર એક શૂરવીર બાળકનો પ્રસંગ આપણે જાણીએ અને તેમાંથી પ્રેરણા મેળવીએ.)

ઈ. સ. ૧૯૯૮ની ૨૬મી જાન્યુઆરીના રોજ તે સમયના આપણા રાષ્ટ્રપતિ શ્રી. કે. આર. નારાયણને વીર કુમાર નંદનકુમાર ઝાને બાળવીર પુરસ્કાર અર્પણ કર્યો હતો.

આ પુરસ્કાર તેને કયા સાહસ માટે મળ્યો હતો તે જાણવામાં તમને સૌને ખૂબ રસ પડશે.

નંદનકુમાર બિહાર રાજ્યના સાહિત્યપુરમાં રહે છે. પરંતુ ૧૯૯૭ની ઉનાળાની રજાઓમાં તે પોતાના મામાના ઘરે પટણા ફરવા માટે ગયો હતો. 30 એપ્રિલ, ૧૯૯૭ના રોજ રાતે તે સૂઈ ગયો. પછી રાત્રિના ૨ વાગ્યે તેને ખૂબ કોલાહલ સંભળાયો. લોકો પોતાનો જીવ બચાવવા બૂમો પાડતાં હતાં. તપાસ કરતાં જાણવા મળ્યું કે મામાના ઘરની નજીક આવેલા બુદ્ધનગરનાં છાપરાંઓમાં આગ લાગી હતી. લોકો આગથી રક્ષણ મેળવવા ચારેબાજુ નાસભાગ કરતાં હતાં.

નંદનકુમાર ઝા એક પળનો પણ વિલંબ કર્યા વગર ઘટનાસ્થળે પહોંચી ગયો. આજુબાજુના અનેક લોકો પણ દોડીને ત્યાં આવી ગયા હતા. પરંતુ આગમાં સપડાયેલા લોકોને તેમજ ગાય, ભેંસ, બકરીઓને બચાવવા કોઈ તૈયાર થતું નહોતું.

નંદન આગમાં સપડાયેલા લોકો સુધી પહોંચવાનો માર્ગ શોધતો હતો. એક જગ્યાએ તેને આગનું જોર થોડું ઓછું દેખાયું. સમય ગુમાવ્યા વગર નંદન એ જગ્યાએથી આગમાં કૂદી પડ્યો. એક પછી એકને પકડીને તે બહાર કાઢવા લાગ્યો. નંદનનું આવું અદ્ભુત સાહસ જોઈને ત્યાં ઊભેલા યુવાનોમાં પણ હિંમત આવી. તેઓ પણ નંદનને સાથ આપવા આગ વચ્ચે ચાલી તેની પાસે પહોંચી ગયા અને નંદનની જેમ લોકોને તેમજ ગાય, ભેંસ, બકરીઓને આગમાંથી બહાર કાઢવા લાગ્યા.

આખરે આગમાં સપડાયેલા મોટાભાગના લોકો તેમજ ગાય, ભેંસ, બકરીઓ પણ બચી ગયાં. આવું અપૂર્વ સાહસ કરતાં નંદનકુમાર દાઝ્યો પણ હતો. તેના આ સાહસની વીરગાથા અનેક છાપાંઓમાં તેમજ સામાયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થઈ. ટી.વી.ના પડદે પણ તે ચમકી ઊઠ્યો. લાખો ભારતવાસીઓએ નંદનને ખૂબખૂબ ધન્યવાદ આપ્યા.

ખરું પૂછો તો નંદન નાનપણથી જ રાષ્ટ્રીય ભાવનાના અને માનવસેવાના રંગે રંગાયેલો હતો. તેનામાં શિસ્ત, સંયમ અને સેવાના ગુણો નાનપણથી જ વિકસ્યા હતા. જનસેવાનું કાર્ય કરવા તે સદાય તત્પર રહેતો હતો. પોતાના મિત્રોને તે હંમેશાં કહેતો હતો કે, આપણો દેશ મહાન છે. આપણે 'સમાજોપયોગી તેમજ દેશોપયોગી કાર્યો કરીને દેશનું ગૌરવ વધારવું જોઈએ. પ્રભુએ આપણને શરીર, સંપદા અને સમય આપ્યો છે એ ત્રણેનો સદુપયોગ રાષ્ટ્ર માટે કરવો એ આપણું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. દેશ પહેલાં, પછી આપણે. આપણા દેશની મહાન વિભૂતિઓએ આપણને જે મહાન ગુણોની ભેટ આપી છે એ ગુણોને જીવનમાં અપનાવી આપણે તેમના વારસાનું યોગ્ય જતન કરવું જોઈએ.'

તેની ઇચ્છા સનદી (વહીવટી) અધિકારી બનવાની છે. તેની ઇચ્છા પૂરી થાય તે માટે આપણા સૌની શુભેચ્છાઓ તેની સાથે હંમેશાં છે અને રહેશે.

ભારતના આ નવલોહિયા યુવાનને સો સો સલામ !

– પોપટલાલ મંડલી

શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- શાળામાં ઉજવવામાં આવતા સ્વતંત્રતા દિવસ અને પ્રજાસત્તાક દિવસની ચર્ચા
- ભારતના અમર અને શૂરવીર શહીદોની વાત
- ૬થી ૧૪ વર્ષની ઉંમરનાં બાળકો કેવાં કેવાં સાહસ કરી શકે તેની ચર્ચા
- સાહસિકતા અને શૂરવીરતાને બિરદાવવાની પ્રણાલિ બાબત વાતચીત
- સાહસ અને પરાક્રમ બતાવી શકાય તેવા પ્રસંગોનાં વર્ણન

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ કૃતિમાં વપરાયેલા નીચેના શબ્દોના યોગ્ય અર્થ શોધી તેની ફરતે ગોળ કરો.

૧) કોલાહલ- અવાજ, ધાંધલ, શોરબકોર

૨) પુરસ્કાર- ઇનામ, ભેટ, આશીર્વાદ

૩) સંપદા - સંપ, સંપત્તિ, સમજ

૪) વિલંબ - ઉતાવળું, વહેલું, મોડું

૫) સપડાવું- પકડાવું, ઝડપાવું, ફેલાવું

સ. ૨ વિરોધી અર્થવાળા શબ્દોની યોગ્ય જોડી બનાવો.

૧)	બહાદુર	અવગુણ
૨)	સદુપયોગ	ભક્ષણ
૩)	ગુણ	અનિચ્છા
૪)	રક્ષણ	બીકણ
૫)	ઇચ્છા	દુરુપયોગ

સ. ૩ ઉદાહરણ પ્રમાણે કરો : દા. ત. સમાજ + ઉપયોગી = સમાજોપયોગી

૧) દેશ + ઉપયોગી = ...

૨) લોક + ઉપયોગી = ...

૩) માનવ + ઉપયોગી = ...

૪) શરીર + ઉપયોગી = ...

સ. ૪ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) નંદનકુમારને ક્યો પુરસ્કાર મળ્યો ? ....

૨) નંદનકુમાર ક્યાંનો રહેવાસી હતો ? ....

૩) નંદનકુમારના મામા ક્યાં રહેતા હતા ? ....

૪) નંદનકુમારને કોણે પુરસ્કાર આપ્યો ? ....

સ. ૫ પૂરાં વાક્યમાં જવાબ લખો.

૧) આગ ક્યાં લાગી હતી ?

જવાબ : ....

૨) નંદનકુમારે કોને કોને બચાવ્યા ?

જવાબ : ....

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી સાચા ક્રમાંકમાં રંગ ભરો.

૧) નંદનકુમારને કોણે પુરસ્કાર આપ્યો ? ① ② ③ ④
૧) પ્રધાનમંત્રી ૨) મુખ્યમંત્રી ૩) રાષ્ટ્રપતિ ૪) રાજ્યપાલ

૨) રજાઓમાં નંદન કોના ઘરે આવ્યો હતો ? ① ② ③ ④
૧) કાકાને ૨) મામાને ૩) ફુઆને ૪) માસીને

૩) બુદ્ધનગરમાં શું થયું હતું ? ① ② ③ ④
૧) પૂર આવ્યું હતું. ૨) આગ લાગી હતી.
૩) ધરતીકંપ થયો હતો. ૪) ત્સુનામી આવી હતી.

૪) નંદનકુમારની શું બનવાની ઇચ્છા છે ? ① ② ③ ④
૧) વહીવટી અધિકારી ૨) ડૉક્ટર ૩) સી. એ. ૪) શિક્ષણ અધિકારી

◆ **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

રાષ્ટ્રપતિ - .... પ્રસિદ્ધ - ....
બુદ્ધનગર - .... રાષ્ટ્રીય - ....

◆ **યાદ રાખો :** ચમકી ઊઠવું - જાણીતું થવું
સદાય તત્પર રહેવું - તૈયાર રહેવું

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

સાવિત્રીબાઈ ફુલે

સાવિત્રીબાઈ ફુલેનો જન્મ ઈ. સ. ૧૮૩૧ના જાન્યુઆરી મહિનામાં ત્રીજી તારીખે મહારાષ્ટ્રનાં સાતારા જિલ્લાના નાયગાંવમાં થયો હતો. તેમનાં લગ્ન માત્ર ૯ વર્ષની ઉંમરે મહાત્મા જ્યોતિબા ફુલે સાથે થયા પછી તેમના શિક્ષણની શરૂઆત થઈ હતી. સમાજનાં બંધનો ફગાવી જ્યોતિબા ફુલેએ તેમને ભણાવ્યાં હતાં. ઈ. સ. ૧૮૪૮માં પુણેની કન્યા વિદ્યાલયના પ્રથમ શિક્ષિકા અને પાછળથી મુખ્ય અધ્યાપિકા બન્યાં હતાં.

ઈ.સ. ૧૮૯૭માં મહારાષ્ટ્રમાં જ્યારે પ્લેગની બીમારી ફેલાઈ હતી. ત્યારે સાવિત્રીબાઈ ફુલેના નેતૃત્વ હેઠળ સત્યશોધક સમાજના માધ્યમથી અનેક સેવા કેંદ્રો ચલાવવામાં આવ્યાં. ત્યારે સાવિત્રીબાઈ ફુલેએ સ્વયં રોગગ્રસ્ત બાળકોને ઉપાડી પોતાના પુત્ર યશવંતના દવાખાને લઈ જઈ તેમની સેવા કરી હતી. તેઓ પોતે પણ આ બીમારીના ભોગ બની ૧૦ માર્ચ ૧૮૯૭ના રોજ અવસાન પામ્યાં હતાં. તેમણે અને તેમના પતિ જ્યોતિબા ફુલેએ સમાજમાં સૌ સ્ત્રીઓને ભણાવવા માટે અનન્ય હિંમત દાખવી હતી. ભારતની સ્ત્રીઓ આ જ કારણે હંમેશાં તેમની ઋણી રહેશે. જે સાહસ કરે તેને સમાજ યાદ રાખે છે.

જનસેવા એ જ પ્રભુસેવા

ભેજું કસો

◆ આડાઅવળા અક્ષરો ગોઠવીને અર્થપૂર્ણ શબ્દો બનાવો.

૧) ન દા ન ખા = ...

૨) ડો ક ળ ચ = ...

૩) ળ ધ શો ખો = ...

૪) પ્રે દે શ મ = ...

૫) ન સ તે ર ઘ = ...

૬) પ ન મ દ સં = ...

૭) મૂ લ અ રી ડે = ...

◆ ઉપરના અર્થપૂર્ણ શબ્દો બનાવી લીધા પછી તે શબ્દોમાંથી નીચે મુજબના અક્ષરો પસંદ કરો.

૧) પહેલો અક્ષર

૨) ત્રીજો અક્ષર

૩) ત્રીજો અક્ષર

૪) પહેલો અક્ષર

૫) ત્રીજો અક્ષર

૬) ત્રીજો અક્ષર

૭) ચોથો અક્ષર

◆ ઉપર પ્રમાણે પસંદ કરેલા અક્ષરો ભેગા કરીને જુઓ કે કઈ કહેવત બની ?
તે કહેવત નીચે લખો.

◆ તમને આવડતી અને ગમતી બીજી ચાર કહેવત લખો.

૧) ....

૨) ....

૩) ....

૪) ....

2IDGVK

જયહિંદ

જયહિંદ કહો, જયહિંદ કહો,
સૌ ભારતનાં નરનાર,
આ જોમભર્યા લલકારને નાદે,
ગાજી ઊઠો સંસાર .... જયહિંદ
આપણી વહાલી ભારતમૈયા,
સૌ એનાં સંતાન,
નહીં સહીશું નિજ માતાનું,
જરાય કૈં અપમાન.
નહીં ચાલે આ ભારતદેશે,
કોઈનો અત્યાચાર .... જયહિંદ
તનમનધનનું કરી સમર્પણ,
મુક્ત કર્યો છે દેશ,
પ્રાણ જાય પણ નહીં ભૂલાયે,
વિશ્વશાંતિ સંદેશ.
અમે ઉજવશું ઘરઘરમાં,
આ મુક્તિનો તહેવાર .... જયહિંદ

– પિનાકિન ત્રિવેદી

શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- જયહિંદ જેવા અન્ય જોમભર્યા લલકારો (નારા) વિશે ચર્ચા
- ભારતીયોની પોતાના દેશ માટેની લાગણી. બાળકના દેશ પ્રેમના વિચારો
- દેશને આઝાદ કરનાર શહીદોના બલિદાનની વાત અને ભારતનો દુનિયાને સંદેશ

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) પુરુષ -	....	૨) સ્ત્રી -	....
૩) જુસ્સો -	....	૪) અવાજ -	....
૫) દુનિયા -	....	૬) માતા -	....
૭) બાળક -	....	૮) શરીર -	....
૯) જુલમ -	....	૧૦) બલિદાન -	....
૧૧) આઝાદ -	....	૧૨) આઝાદી -	....

સ. ૨ વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ લખો.

૧) વહાલી ×	....	૨) મુક્તિ ×	....
૩) અપમાન ×	....	૪) દેશ ×	....

સ. ૩ પૂરા વાક્યમાં જવાબ લખો.

૧) ભારતનાં નરનારીઓ શેના નારા લગાવે છે ?

જવાબ : ....

૨) આખી દુનિયા શેનાથી ગાજી ઊઠી છે ?

જવાબ : ....

૩) ભારતમાતાનાં સંતાનો શું સહન નહિ કરે ?

જવાબ : ....

૪) આપણા શહીદોએ દેશને સ્વતંત્ર કરવા શેનું બલિદાન આપ્યું છે ?

જવાબ : ....

૫) ભારતના લોકો દુનિયાને શો સંદેશો આપે છે ?

જવાબ : ....

સ. ૪ અધૂરી કાવ્યપંક્તિ પૂર્ણ કરો.

૧) પ્રાણ જાય પણ .... સંદેશ.

૨)　　નહીં ચાલે .... અત્યાચાર.

૩)　　આ જોમભર્યા .... સંસાર.

સ. ૫　જયહિંદ જેવા બીજા કયા કયા નારા આપણા દેશ માટે લગાવી શકાય ?

જવાબ : ....

....

....

◆ **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

ભારતમૈયા – ....　　અત્યાચાર – ....

સમર્પણ – ....　　વિશ્વશાંતિ – ....

◆ **યાદ રાખો :** સમર્પણ કરવું – બલિદાન આપવું.

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

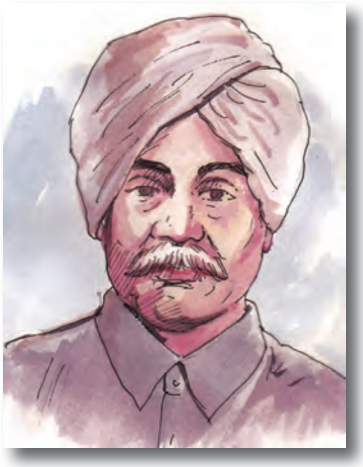

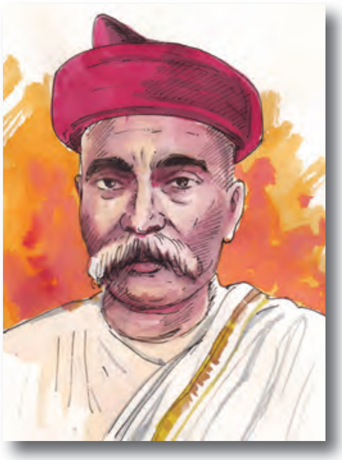

ભારત ત્રિપુટી

એક હતા લાલ,
બીજા હતા બાલ ;
ત્રીજા હતા પાલ.
ભારતજન સૌ જાગ્રત થાવ,
દેશ કાજે મરવા તૈયાર થાવ.
ભલે ઘરબાર જાય !
ભલે માલમિલકત જાય !
ભલે જાનમાલ જાય !
પાછાં પગલાં ભરશો નહિ,
પાછા કદી ફરશો નહિ,
કોણ હતી આ ભારત ત્રિપુટી ?
જાણો છો એનું નામ ?
લાલ એટલે લાલા લજપતરાય,
બાલ એટલે બાલ ગંગાધર ટિળક ;
પાલ એટલે બિપિનચંદ્ર પાલ.
વંદન હજો એ ભારત ત્રિપુટીને.

– પારૂલબેન પી. ચક્રવર્તી

જન્મભૂમિ સૌથી મહાન છે.

જાતે બનાવો

સલાડ

◆ **સામગ્રી :**

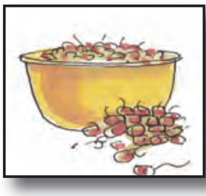

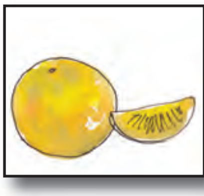

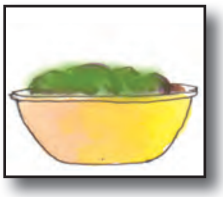

◆ **રીત :**

૧) સૌ પહેલાં મગ અને મઠ પલાળો.

૨) પલાળ્યા પછીના બીજા દિવસે તેમાંથી પાણી નીતારી લો અને ઢાંકીને વધુ એક દિવસ રાખો.

૩) ફણગા ફુટી જાય પછી મગમઠમાં સંતરા અને મોસંબી ફોલીને તેની ચીર કરો અને નાના નાના ટુકડા કરી મીક્સ કરો. ત્યાર પછી લીલી અને કાળી બંને દ્રાક્ષ નાંખો.

૪) હવે તેમાં સ્વાદ પ્રમાણે મીઠું, મરીનો ભૂકો અને આમચૂર નાંખો.

૫) છેલ્લે દાડમના દાણા અને કોથમીર ભભરાવો.

◆ **લિજ્જત માણો :** ડીશમાં લઈને સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક સલાડની લિજ્જત માણો.

તો હવે દરેક રજામાં બનાવીને ઘરના બધા લોકોને ખવડાવીને ખુશ કરજો અને મિત્રોને પણ ખવડાવજો.

◆ **નોંધ :** ઘરમાં ઝીણી સેવ કે તળેલી મગનીદાળ હોય તો તે પણ નાંખી શકાય.

આવી .... ને ..... મજા !

સાવધાન !

- રસ્તામાં ચાલતા જતા હોઈએ ત્યારે કોઈ જગ્યાએ ખાડા ખોદેલા હોય ત્યારે તે બાજુથી ન જ ચાલવું.
- ખાડામાં વાંકા વળીને ન જોવું. ખાડામાં કંઈ નાંખીને રમત ન રમાય.

સંભાળીને હોં ?

- લાઈટ કે પંખો ચાલુ કરતી વખતે હાથ ભીના નથી તેની ખાતરી કરો.
- સ્વીચબોર્ડનાં કાણાંઓમાં આંગળી ન નાંખો.
- ખુલ્લા કે લટકતા વાયરો દેખાય તો વડીલોને જાણ કરો.

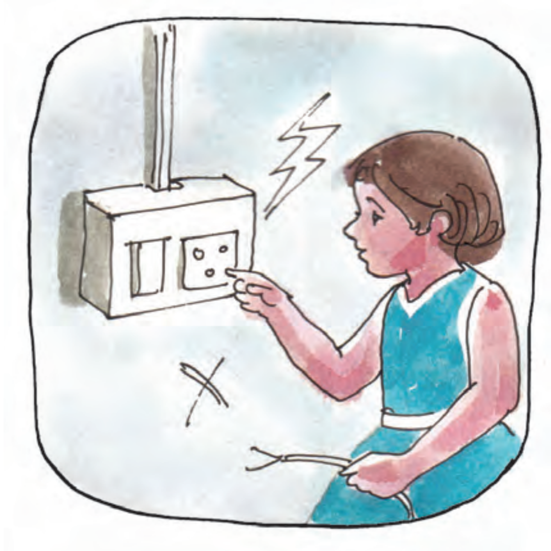

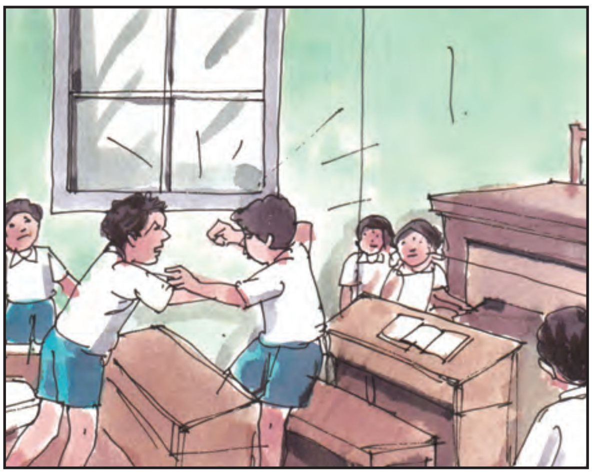

ક્યારેક મજાની સજા પણ થાય –

- પાટલીઓ કૂદતા જો પાટલીની ધાર વાગી જાય તો કેવી હાલત થાય છે તે જુઓ !
- પેન્સિલની અણીથી રમત કરીએ તો પણ ઠીક નથી હોં !
- વર્ગમાંની કે મિત્રની કોઈ પણ વસ્તુ બારીમાંથી બહાર ન ફેંકાય.
- વર્ગના મિત્રો સાથે મારામારી ન કરાય.

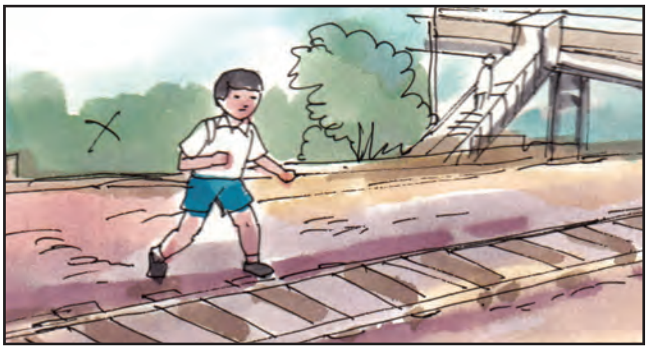

પાટા ઓળંગાય ?

- ના ... ભાઈ ... ના. કદી નહિ.
- પાટા ઓળંગવાથી અકસ્માત થાય અને જીવ પણ જાય.

માટે પાટા તો ન જ ઓળંગાય.

બાપ રે ! કેવી ભયંકર આગ ?

- કોઈ પણ જગ્યાએ આગ લાગે ત્યારે સૌ પ્રથમ અગ્નિશામક યંત્રનો (ટોટાનો) ઉપયોગ કરવો.
- આગ ઉપર રેતી અથવા પાણી છાંટીને પણ ઓલવી શકાય.
- મોટા પ્રમાણમાં આગ લાગી હોય તો ફાયરબ્રિગેડને ફોન કરીને તરત બોલાવાય.
- ઈલેક્ટ્રીકથી લાગેલી આગમાં પાણી નાખવુ જોખમકારક છે.

આટલી સાવચેતી જરૂર રાખો.

અ) ફટાકડાં ફોડતી વખતે આટલું ધ્યાન રાખો :

- ધ્વનિ અને ધુમાડામુક્ત પર્યાવરણ સ્નેહી (Ecofriendly) ફટાકડાં ફોડવા.
- વડીલોને સાથે રાખીને તેમની હાજરીમાં જ ફોડવા.
- ફટાકડાં ફોડતી વખતે સુતરાઉ કપડાં જ પહેરવાં.
- ચંપલ પહેરીને જ ફટાકડાં ફોડવા.
- ઘરમાં કે મકાનમાં ફટાકડાં ન ફોડાય. હાથમાં પકડીને ફટાકડાં પેટાવવા નહિ.

  ફટાકડાં પર પતરાંના કે પ્લાસ્ટિકના ડબા ઢાંકવા નહિ. પક્ષીઓના માળા સળગી જાય તેવાં ફટાકડાં ફોડવા નહિ.
- ખુલ્લા મેદાનમાં જ ફટાકડાં ફોડાય.
- ફટાકડાં ફૂટી જાય નહિ કે પૂરેપૂરા ઓલવાઈ ન જાય ત્યાં સુધી તેની નજીક ન જવું.

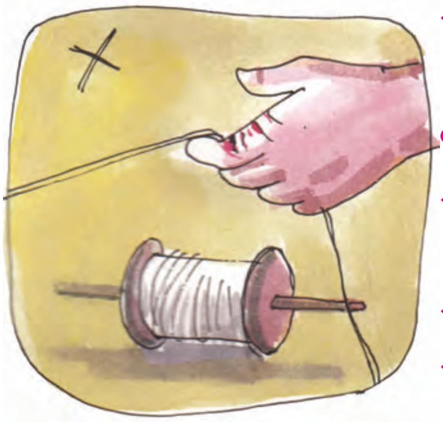

- પાળેલાં કે શેરીમાં રહેતાં કૂતરાં – બિલાડી કે અન્ય તમામ પશુ-પક્ષીઓની નજીક કદીયે ફટાકડાં ન ફોડશો.

બ) પતંગ ચગાવતી વખતે આટલું ધ્યાન રાખો :

- ખુલ્લી અગાસી, પાણીની ટાંકી કે જોખમી ઇમારત ઉપર ચડીને તથા રસ્તા પર પતંગ ક્યારેય ન ચગાવવી.
- અગાસી કે ધાબા ઉપરથી વાંકા વળીને જોવું નહિ.
- સાદા માંજાનો જ ઉપયોગ કરવો. ચાઈનીઝ કે કાચ પાયેલો માંજો વાપરવો નહિ.
- કપાયેલા પતંગ પાછળ દોડાદોડી કરવી નહિ. પતંગ માટે બીજા સાથે ઝૂંટાઝૂંટ કે મારામારી કરવી નહિ.
- આપણી મજા પશુ-પક્ષી કે અન્ય માણસોને પણ સજારૂપ ન બને તેની તકેદારી રાખવી.
- વડીલોની હાજરીમાં જ પતંગ ચગાવવા.

- ઈલેક્ટ્રીકના થાંભલામાં કે ઝાડ પર ફસાયેલાં પતંગ કાઢવા તેમની ઉપર ચડવું નહિ.
- વાયરોમાં ફસાયેલાં પતંગ ઊતારવા લોખંડના સળિયા વાપરવા નહિ.
- પતંગ પકડવા રેલવેના પાટા પાસે, રસ્તા પર કે છાપરા ઉપર દોડાદોડી કરવી નહિ.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો અને તેના અર્થની જોડી બનાવો.

૧) ઓલવવું	વિશ્વાસ
૨) ચગાવવું	સાવધાની
૩) ખાતરી	બુઝાવવું
૪) તકેદારી	અથડાવું
૫) ટકરાવું	ઉડાવવું

સ. ૨ નીચેના શબ્દ માટે ઉપરની કૃતિમાં ક્યા વિરોધી શબ્દો વપરાયા છે તે લખો.

૧) અંદર ....

૨) ખરાબ ....

૩) કોરા ....

૪) બંધ ....

૫) ગેરહાજરી ....

સ. ૩ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) આગ લાગે ત્યારે ક્યા યંત્રનો (ટોટાનો) ઉપયોગ કરવો ? ....

૨) શેમાં વાંકા વળીને ન જોવું ? ....

૩) કેવા હાથે લાઈટ, પંખો ચાલુ ન કરવા ? ....

૪) વર્ગમાં શેના પરથી કૂદવું નહિ ? ....

૫) ફટાકડાં કોની હાજરીમાં ફોડવા ? ....

૬) પતંગ ચગાવવા માટે કેવો માંજો વાપરવો ? ....

સ. ૪ શા માટે ? અધૂરાં વાક્યો પૂરાં કરો.

૧) રેલવેના પાટા ક્યારેય ઓળંગાય નહિ, કારણ કે

....

૨) આગ લાગે ત્યારે પાણી છાંટવું કે અગ્નિશામક ટોટાનો ઉપયોગ કરવો, કારણ કે

....

૩) પ્રવાસ કરતા હો ત્યારે ચાલુ વાહનની બારીમાંથી હાથ કે માથું બહાર કાઢવાં નહિ, કારણ કે ....

૪) સ્વીચબોર્ડનાં કાણાંઓમાં આંગળી નાખવી નહિ, કારણ કે

....

૫) અણીદાર પેન્સિલથી મિત્રો સાથે રમવું નહિ, કારણ કે

....

૬) ફટાકડાં ફોડતી વખતે સુતરાઉ કપડાં પહેરવાં, કારણ કે

....

૭) કપાયેલા પતંગ પકડવા રસ્તા પર દોડાદોડી કરવી નહિ, કારણ કે

....

સ. ૫ નીચેની ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય પર્યાય પસંદ કરી તેનો ક્રમાંક લખો.

૧) પ્રવાસ કરતી વખતે ચાલુ વાહનમાંથી .... ક્યારેય બહાર ન કઢાય.

(૧) મોબાઈલ (૨) રૂમાલ (૩) માથું (૪) બધા સાચાં

૨) .... ઈલેક્ટ્રીક વાયરોને હાથ લગાવવો નહિ.

(૧) લટકતા (૨) બાંધેલા (૩) ખુલ્લા (૪) ત્રણેય સાચા

૩) રેલવેના .... ઉપરથી જ પાટા ઓળંગવા.

(૧) પાટા (૨) પુલ (૩) ફાટક (૪) સિગ્નલ

૪) આગ લાગે ત્યારે .... બોલાવાય છે.

(૧) માણસોને (૨) પોલીસોને (૩) ફાયરબ્રિગેડને (૪) ઇલેક્ટ્રીશિયનને

૫) ફટાકડાં ફોડતી વખતે .... કપડાં જ પહેરવાં.

(૧) ગરમ (૨) રેશમી (૩) નાયલોનના (૪) સુતરાઉ

સ. ૬ આડાઅવળા અક્ષરોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવી અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો.

૧) ત ઉ રા સુ = ...

૨) ક ટા ડા ફ = ...

૩) મા ત ઇ ર = ...

૪) ચ બો ર્ડ સ્વી = ...

૫) સ્મા ક ત અ = ...

◆ માનવીય બેદરકારીથી થતાં અકસ્માતના સમાચાર પત્રમાં આવતાં સમાચારોનું તથા તસવીરોનું (છાયાચિત્રનું) સંકલન કરો.

ચિત્રકોશ – ૫

મિત્રો, નીચે આપેલાં પક્ષીઓનાં ચિત્ર ઓળખી નીચે તેનું નામ લખો :

....

....

....

....

....

....

હવે ઉપરનાં પક્ષીઓનાં નામને વર્ણાક્ષરના ક્રમાનુસાર ગોઠવો :

૧) .... ૨) .... ૩) ....

૪) .... ૫) .... ૬) ....

૭) .... ૮) .... ૯) ....

૧૦) .... ૧૧) .... ૧૨) ....

૧૩) .... ૧૪) .... ૧૫) ....

- તમને ગમતાં એક પક્ષી વિશે ૪થી ૫ વાક્યો લખો :

....

....

....

....

....

ઉપક્રમ

અર્થભેદ

- **કૌંસમાં આપેલા શબ્દમાંથી યોગ્ય શબ્દ લઈ વાક્યની ખાલી જગ્યા પૂરો.**

૧)	કોયલબહેન સાથે કોઈ બોલે નહિ .... કોઈ તેને કેરી પણ ખાવા ન આપે.	(વડી / વળી)
૨)	કોયલબહેન તો ધ્રૂસકે ધ્રૂસકે .... લાગ્યાં.	(રડવા / રળવા)
૩)	હું માનવી માનવ થાઉં તો	(ઘણું / ગણું)
૪)	નદીમાં ઘણું .... આવ્યું છે.	(પુર / પૂર)
૫)	બાળકોમાં ....નું સિંચન કરવું જોઈએ.	(ગુણો / ગૂણો)
૬)	.... દુ:ખિયાને મદદ કરવી આપણી ફરજ છે.	(દિન / દીન)
૭)	.... મજૂરને માથે ભારો ચડાવ્યો ?	(કોણે / કોને)
૮)	આ કઈ .... ચાલે છે ?	(સાલ / શાલ)
૯)	તેની .... પહોળી થઈ ગઈ.	(આખો / આંખો)
૧૦)	તેણે પાંચ રૂપિયામાં તરબૂચ .... દીધું.	(વહેંચી / વેચી)
૧૧)	બધાં સાથે મળીને સલાડની લિજ્જત	(માણો / માનો)
૧૨)	રેલવેના .... ઓળંગવામાં સાવચેતી રાખવી જોઈએ.	(પાટા / પાડા)
૧૩)	માછલી પકડવાની .... મોટી છે.	(જાળ/ઝાળ)
૧૪)	જા, રાધા ! .... બોલાવી લાવ.	(કાનાને / કાણાને)
૧૫)	બે-ચાર લોકોને .... તો કામ થઈ જાય.	(મરો / મળો)
૧૬)	બધાં .... મેળવીને ગાઓ.	(સૂર / સુર)
૧૭)	તે કેટલા .... ચાલ્યો હશે ?	(કોશ / કોસ)
૧૮)	કોયલબહેને કુંભારનું .... જોઈ, તેને પૂછ્યું.	(ઘર / ગર)
૧૯)	બાળકો .... તો બધાંને બહુ ગમે.	(હશે / હસે)
૨૦)	.... પાસે જઈ રંગ લઈ આવ.	(ચિતારા / સિતારા)
૨૧)	ખેડૂત ખેતરમાં .... નો ઉપયોગ કરે છે.	(કાતર / ખાતર)
૨૨)	કૌરવો .... હતા.	(સૌ / સો)

હું હોઉં જો જાદુગર

2IHBYV

હું હોઉં જો જાદુગર તો જાદુ જબરો કરું,
આઈસક્રીમનો પહાડ બનાવું, શરબત નદીએ ભરું.
હું હોઉં જો જાદુગર ....

હાથી જેવડી ચકલી બનાવું, મોરને રંગું કાળો,
કૂતરાભાઈને સિંહનું મોઢું, ગેંડો બનાવે માળો,
કાગડો ગાયે સુંદર કંઠે, ભેંસને ધોળી ચીતરું,
હું હોઉં જો જાદુગર ....

ભસતો વાઘ ને ઊડતો વાંદરો, પોપટ આખો લાલ,
સૂરજ ચાંદો વારો બદલે, જબરો જમાવું તાલ,
દિવસે તારા ચમકે હું એવું કાંક વિચારું,
હું હોઉં જો જાદુગર ....

ચોકલેટનાં ઝાડ ઉગાડું, કેરી લીમડે રાખું,
બાળકોના ચહેરે હું તો રોજે આનંદ રાખું,
જાદુની છડી ઘુમાવી હું દુનિયા આખી ફરું,
હું હોઉં જો જાદુગર ....

– ધર્મેન્દ્રકુમાર પી. પટેલ

શિક્ષક - વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- જાદુગરની સંકલ્પનાને મૂર્ત કરવી. તે કેવા જાદુ કરે છે. તે બાબતની ચર્ચા
- કવિતાને આધારે બાળકોની કલ્પનાશક્તિને ખીલવવા પ્રશ્નોત્તર દ્વારા સક્રિય ચર્ચા
- બાળકોને પાંખ હોય તો તેઓ શું કરે તેની ચર્ચા
- બાળકો પોતે જાદુગર બને તો શું કરે તેની ચર્ચા
- શિક્ષક જાદુગર બનીને બાળક માટે શું કરવા ઇચ્છે છે તેની વાત
- આપણી પાસે એક જાદુઈ છડી હોય તો શું કરીએ ? તે બાબત વ્યક્તિગત મંતવ્ય

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) પર્વત - .... ૨) સૂર્ય - ....
૩) અવાજ - .... ૪) વૃક્ષ - ....
૫) લાકડી - .... ૬) શશી - ....

સ. ૨ ખાલી જગ્યામાં કવિતામાંના યોગ્ય શબ્દ મૂકો.

૧) આઈસક્રીમનો .... બનાવું, ... નદીએ ભરું.
૨) હાથી જેવડી .... બનાવું, ...ને રંગું કાળો.
૩) ચોકલેટના .... ઉગાડું,............... લીમડે રાખું.

સ. ૩ એક શબ્દમાં જવાબ લખો.

૧) બાળક જાદુગર હશે તો કેવો જાદુ કરશે ? ....
૨) જાદુગર બનીને બાળક શેનો પહાડ બનાવશે ? ....
૩) જાદુગર બાળક ચકલીને કોના જેવડી બનાવશે ? ....
૪) બાળ જાદુગર કોનો વારો બદલાવશે ? ....
૫) જાદુની છડી ઘુમાવી બાળક ક્યાં ફરવા માંગે છે ? ....

સ. ૪ વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ લખો.

૧) કાળો × .... ૨) દિવસ × ....
૩) સુંદર × .... ૪) આખી × ....
૫) આનંદ × .... ૬) નાની × ....

સ. ૫ જાતિ બદલો.

૧) કાગડો - .... ૨) સિંહ - ....
૩) વાઘ - .... ૪) કૂતરો - ....
૫) હાથી - .... ૬) મોર - ....
૭) ચકલી - .... ૮) પોપટ - ....

સ. ૬ અ) બાળક જાદુગર હોય તો નીચેના પ્રાણીઓને કેવા રંગથી રંગવા ઇચ્છે છે ? યોગ્ય તે લખો.

૧) મોરને .... ૨) પોપટને .... ૩) ભેંસને ....

- **બ) જાદુગર નીચેનાં પ્રાણીઓમાં કયા ફેરફાર કરશે ? તે લખો.**

૧) વાંદરાને કેવો બનાવશે ? ....

૨) કૂતરાનું મોઢું કોના જેવું હશે ? ....

૩) કાગડાનો કંઠ કેવો હશે ? ....

૪) વાઘનો અવાજ કેવો હશે ? ....

૫) તારા ક્યારે ચમકશે ? ....

- **જોઈજોઈને શબ્દો ફરીથી લખો.**

આઈસક્રીમ –	....	સિંહ –	....
જાદુગર –	....	ચોકલેટ –	....

- **યાદ રાખો : તાલ જમાવવો – મેળ બેસાડવો**

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

આ તો પડી ટાઈ !

બકરાભાઈએ બોલિંગ કરી,
સિંહે મારી સિક્સર,
વિકેટકીપર વાંદરાભાઈને,
આવવા લાગ્યાં ચક્કર.

રીંછભાઈ રમતમાં આવ્યા,
પહેલા બોલે આઉટ,
કેપ્ટન હતા કૂતરાભાઈ,
ગયો એમને ડાઉટ !

રમતાં રમતાં રાત પડી,
દાવ પૂરા થયા !
ગણતાં ગણતાં બન્ને ટીમના,
રન સરખા થયા ;

હાથીભાઈ અમ્પાયરે,
કહ્યું જુઓ ભાઈ ;
સરખેસરખા રન થયા
આ તો પડી ટાઈ !

– ફિલિપ ક્લાર્ક

જાદુ કારીગરી નહિ પણ કલાકારી છે.

મીંટુ મંડળી

(તડકામાં રમીરમીને પરસેવાથી રેબઝેબ થયેલ મીંટુ પોતાની મંડળી સાથે ઘરમાં પ્રવેશે છે.)

પાત્રસૂચિ : (મીંટુમંડળી-મીંટુ, ચીંટુ, બંટી, પીંકી, રીંકી, ડીંકી, મીંટુની મમ્મી, મીંટુનાં દાદી)

દૃશ્ય પહેલું

મમ્મી : મીંટુ, તડકામાંથી આવીને તરત જ ફ્રીઝનું પાણી ન પીવાય. પાણીની બાટલી ફ્રીઝમાં પાછી મૂક. બહારથી રમીને આવ્યો છે ને ? પહેલાં હાથ-પગ ધોઈ લે અને પછી માટલાનું પાણી પી.

મીંટુ : મમ્મી, બહુ તરસ લાગી છે. ગરમી પણ કેટલી બધી છે જો ને ? અમારે બધાંને ઠંડું પાણી પીવું છે. પ્લીઝ ફ્રીઝનું પાણી પીવા દે ને ? આમ શું કરે છે ?

મમ્મી : એક વખત ના પાડીને ... સમજ બેટા, તડકામાંથી આવીને તરત જ ઠંડું પાણી પીએ તો શરદી થઈ જાય અને માંદા પડાય.

ચીંટુ : શું માસી તમે પણ ! હું તો મારા ઘરે પીઉં છું.

બંટી : મારી મમ્મી પણ ક્યારેય ના નથી પાડતી.

પીંકી : બંટી તારી મમ્મી તો સર્વિસ કરવા જાય છે ને ? તેથી તેને ખબર જ ન હોય કે તું તડકામાં રમીને આવ્યા પછી ફ્રીઝનું ઠંડુ પાણી પીએ છે.

રીંકી : હંઅઅ … એટલે જ તને વારંવાર શરદી થઈ જાય છે. મારી મમ્મી પણ મને ઠંડુ પાણી પીવા જ ન દે.

ડીંકી : હું તો ફ્રીઝનું જ પાણી પીઉં છું. પરંતુ મને તો શરદી ક્યારેય નથી થતી.

દાદી : બેટા, ઠંડુ પાણી પીવાથી તરત જ શરદી થાય તેવું નથી. અને હા, દરેકની પ્રકૃતિ પણ જુદીજુદી હોય. કોઈકને ઠંડી માફક ન આવે તો કોઈને ગરમી માફક ન આવે.

મમ્મી : બસ, ચાલો જોઈએ, બધાં પહેલાં હાથ-પગ ધોઈ આવો. હું બધાંને માટલાનું ઠંડુ પાણી આપું છું. પાણી પીને થોડીવાર આરામ કરો અથવા રમો. પછી તમારા માટે એક સરસ મજાનું સરપ્રાઈઝ છે.

પીંકી : માસી શું છે ? મને કહોને હું કોઈને નહિ કહું.

મમ્મી : તને કહી દઉં તો તે સરપ્રાઈઝ ન રહે.

બંટી : માસી અમારે માટે કંઈ ગરમાગરમ નાસ્તો બનાવો છો ?

મીંટુ : હું કહી દઉં ? મમ્મીએ આઈસક્રીમ બનાવ્યો છે. સાચી વાત છે ને ?

મમ્મી : હા, પણ હજી કલાકની વાર છે.

બધાં : વાહ … વાહ … તો તો બહુ મજા પડશે. ચાલો આપણે શાંતિથી કેરમ રમીએ.

ચીંટુ : હા, ચાલો. પણ માસી અમે આઈસક્રીમ પેટ ભરીને ખાઈશું હોં ?

દાદી : આઈસક્રીમ કંઈ પેટ ભરીને ખાવાની વસ્તુ નથી.

મીંટુ : પણ હું તો પેટ ભરીને જ ખાઈશ.

રીંકી : અને પછી અઠવાડિયા સુધી છીંકાછીંક કરજે. (ત્યાં જ ડીંકીને છીંક આવે છે.)

પીંકી : કેમ ડીંકી, તું તો હમણાં કહેતી હતી ને કે મને શરદી થતી જ નથી. તો આ શું છે ?

ડીંકી : આજે પહેલી જ વાર થઈ છે.

મમ્મી : રોજ ઠંડુ પાણી પીવાથી લાંબા ગાળે શરીરને ખૂબ નુકસાન થાય છે.

મીંટુ : ચાલો હવે કેરમ રમીએ.

દશ્ય બીજું

મમ્મી	:	ચાલો મીંટુમંડળી – આઈસક્રીમ તૈયાર છે.
ચીંટુ	:	માસી મને વધારે આપજો.
દાદી	:	બેટા, મિત્રો સાથે ખાવાની મજા આવે. ત્યારે વધારે ઓછો ન કરાય. બધા સાથે ખાઓ.
રીંકી	:	માસી, આઈસક્રીમ ખૂબ જ સરસ છે. તમે ઘરે જ બનાવ્યો છે ?
મમ્મી	:	હા, બેટા. અમે તો બધું જ ઘરે બનાવીએ.
મીંટુ	:	મમ્મી, મને હજી થોડો આઈસક્રીમ આપ ને !
મમ્મી	:	ના, બસ હવે. દાદીએ કહ્યું ને કે આઈસક્રીમ પેટ ભરીને ન ખવાય.
મીંટુ	:	પણ મને બહુ જ ભાવે છે.
મમ્મી	:	પણ બેટા, તને શરદી થઈ જશે. ભાવતી વસ્તુ કંઈ આખો દિવસ ખાધા ન કરાય.
મીંટુ	:	તો કાલે આપીશ ને ?
મમ્મી	:	હા, કાલે ખાજે બસ.
પીંકી	:	માસી થેંક્યુ. હવે અમે જઈએ. અમારી મમ્મી પણ રાહ જોતી હશે.
મમ્મી	:	હા. આવી રીતે મીંટુ સાથે આવતા રહેજો હોં ?
ચીંટુ	:	માસી, હવે ક્યારે આઈસક્રીમ બનાવવાના છો ? ત્યારે ચોક્કસ આવીશું.

શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે આંતરક્રિયા

- માટલાના અને ફ્રીઝના પાણી પરથી યોગ્ય-અયોગ્યની ચર્ચા.
- રમીને આવ્યા પછી શું કરાય ? તેની ચર્ચા.
- શરદી થવાનાં કારણો અને ઉપાયોની ચર્ચા.
- ઘરમાં રમાતી રમતોની વાતચીત.
- મિત્રો અને મિત્રતાનું મહત્ત્વ.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે સંવાદમાં કયા શબ્દો વપરાયા છે ?

૧) ભાઈબંધ - .... ૨) બીમાર - ....

૩) તાપ - .... ૪) પ્રસ્વેદ - ....

સ. ૨ નીચેનાં વાક્યો કોણ બોલે છે ?

૧) ‘શું માસી તમે પણ ! હું તો મારા ઘરે પીઉં છું.’ ....

૨) ‘એટલે જ તને વારંવાર શરદી થઈ જાય છે.’ ....

૩) ‘આઈસક્રીમ કંઈ પેટ ભરીને ખાવાની વસ્તુ નથી.’ ....

૪) ‘આવી રીતે મીંટુ સાથે આવતા રહેજો હોં ?’ ....

૫) ‘મમ્મીએ આઈસક્રીમ બનાવ્યો છે. સાચી વાત છે ને ?’ ....

સ. ૩ આડાઅવળા અક્ષરો ગોઠવીને અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો.

૧) સા ક નુ ન - .... ૨) છીં છીં ક કા - ....

૩) ઈ સ ક્રી આ મ - .... ૪) ર સે પ વો - ....

૫) લું મા ટ - .... ૬) બ ઝે રે બ - ....

સ. ૪ વિરોધી અર્થવાળા શબ્દ લખો.

૧) તડકો × .... ૨) માંદા × ....

૩) શાંતિ × .... ૪) કાલે × ....

૫) ઠંડું × .... ૬) સરસ × ....

સ. ૫ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી તેના પર્યાય ક્રમાંકને રંગો.

૧) મમ્મીએ મીંટુને ફ્રીઝનું પાણી પીવાની ના પાડી, ① ② ③ ④
કારણ કે,

૧) ફ્રીઝનું પાણી ગંદું હતું.
૨) મીંટુ તડકામાંથી આવ્યો હતો.
૩) ફ્રીઝનું પાણી ઠંડું હતું.
૪) ફ્રીઝનું પાણી રંગીન હતું.

૨) તડકામાંથી આવી ફ્રીઝનું પાણી પીએ તો શું થાય ? ① ② ③ ④
૧) શરદી ૨) મેલેરિયા ૩) ન્યુમોનિયા ૪) ઉલટી

૩) ફ્રીઝનું પાણી પીવા છતાં કોને શરદી થઈ નહોતી ? ① ② ③ ④
૧) પીંકી ૨) રીંકી ૩) ડીંકી ૪) ચીંટુ

સ. ૬ પૂરા વાક્યમાં જવાબ લખો.

૧) મમ્મીએ બાળકો માટે શું બનાવ્યું હતું ?
જવાબ : ....
....

૨) મીંટુમંડળીના દરેક સભ્યોનાં નામ લખો.
જવાબ : ....
....

૩) કોની મમ્મી સર્વિસ કરવા જાય છે ?
જવાબ : ....
....

૪) મીંટુમંડળીએ ઘરમાં કઈ રમત રમી ?
જવાબ : ....
....

- **નીચેના શબ્દો જોઈજોઈને ફરીથી લખો.**

અઠવાડિયું – .... આઈસક્રીમ – ....
સરપ્રાઈઝ – .... છીંકાછીંક – ....

- **વ્યવહારમાં વપરાતાં અંગ્રેજી શબ્દોની યાદી તૈયાર કરો.**

- **યાદ રાખો :** રેબઝેબ થવું – તરબતર થવું

હું વાંચું .... તમે પણ વાંચો

સુભાષિતો

- રમતગમત કરતાં કદી, કરવું નહિ નુકસાન,
  ખોટી રીતે ખેલતાં, ભારી થાયે હાણ.

- ગમ ખાએ, ધીરજ ધરે, સુધરે સઘળાં કામ,
  ઉતાવળા તે બાવરા, કિંમત એક બદામ.

- આગળથી અઘરો દીસે, ચડવો ડુંગર જેમ,
  ચડ્યા પછી છોટો દીસે, ભારે દુઃખ પણ તેમ.

- ખોટું કામ કરનારને, ફળ પણ તેવું થાય,
  બાવળ બારણે વાવીને, કેરી કેમ ખવાય ?

- ઋતુએ આવે મોગરા, ઋતુએ આવે ફૂલ ;
  ઋતુ વિનાનું ચાહીએ, તે તો ધૂળેધૂળ.

ચિત્રકોશ – ૬

અહીં શરીરનાં અંગોનાં ચિત્રો આપેલાં છે. તે ઓળખી તેની નીચે તેનું નામ લખો :

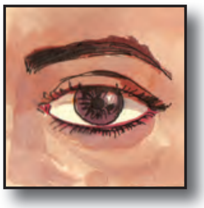 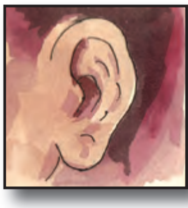

....

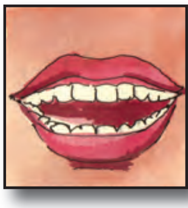 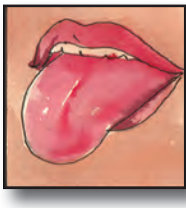

....

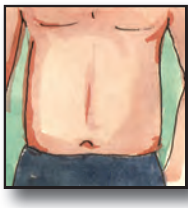 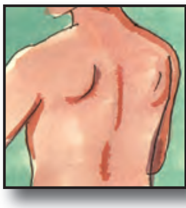

....

હવે ઉપરના શરીરનાં નામને વર્ણાક્ષરના ક્રમાનુસાર ગોઠવો :

૧) .... ૨) .... ૩) ....

૪) .... ૫) .... ૬) ....

૭) .... ૮) .... ૯) ....

૧૦) .... ૧૧) .... ૧૨) ....

૧૩) .... ૧૪) .... ૧૫) ....

- ‘આંખ’ ન હોય તો શી શી મુશ્કેલી પડે ? ચાર – પાંચ વાક્યોમાં લખો.

....

....

....

....

....

ચિત્રવાર્તા

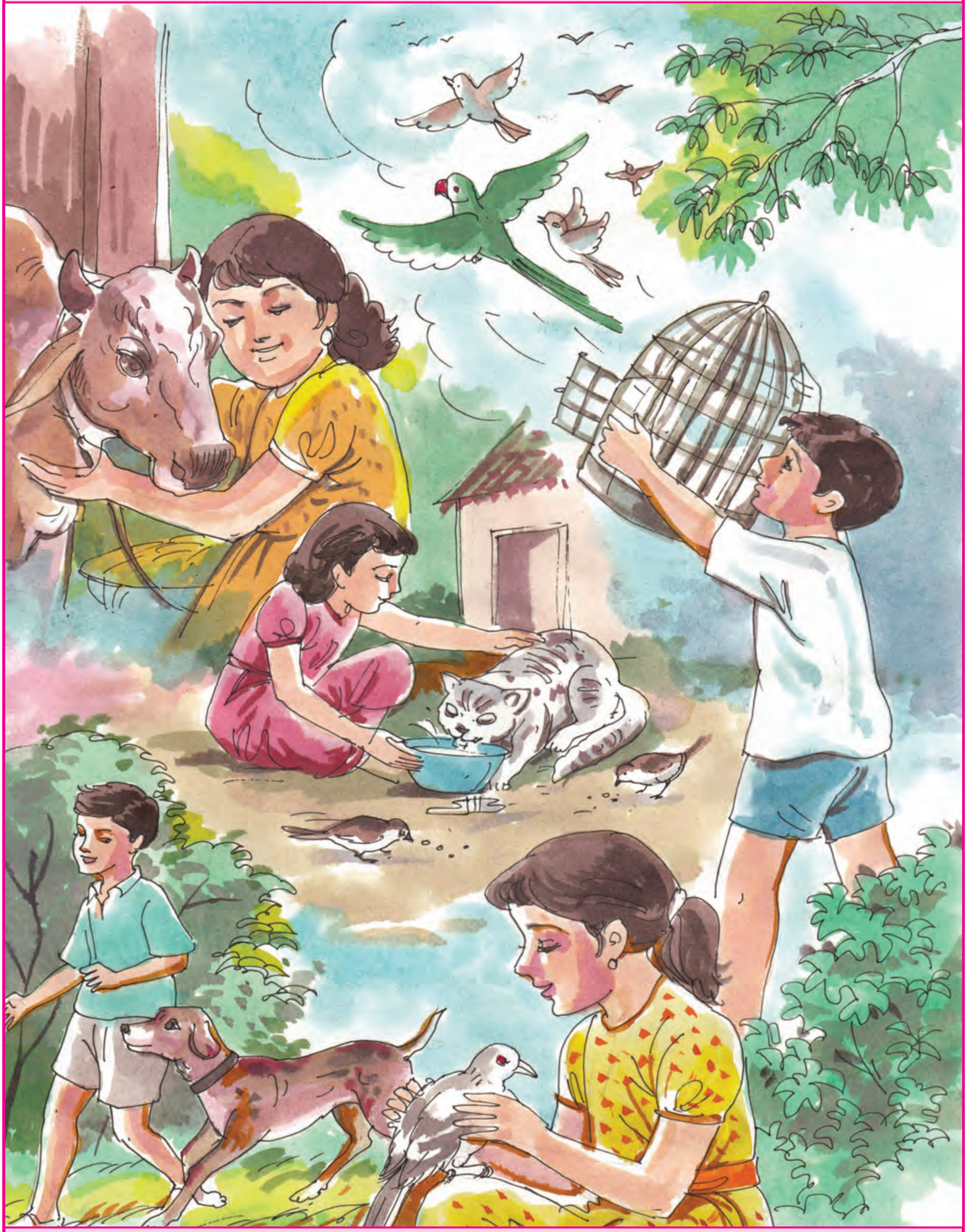

શિક્ષકે બાળકોનાં નૈસર્ગિક કુદરતપ્રેમનું સંવર્ધન થાય, તે જોવું અને તેમનાં અનુભવો ચિત્રના આધારે લખાવવાં.

શિક્ષક સાથે સંવાદ

- શિક્ષકમિત્રો, આ પાઠ્યપુસ્તક શીખવવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં ધોરણ પહેલા અને બીજાનું પાઠ્યપુસ્તક એક વખત વાંચી લેવાથી અધ્યાપન પ્રક્રિયાને ઉપયુક્ત દિશા મળશે.
- અહીં આપેલ દરેક કૃતિની નીચે 'શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચેની આંતરક્રિયા' આપેલ છે. તે પહેલાં વાંચો, તેમાં તમારાં પોતાના વિચાર ઉમેરીને તેને અનુસરશો તો વિદ્યાર્થીઓ કૃતિના અધ્યયન માટે પ્રેરિત થશે અને વાતાવરણ ચેતનવંતુ બનશે તેથી અધ્યાપન અસરકારક નીવડશે.
- સ્વાધ્યાયો બે-ચાર વખત મૌખિક કરાવ્યા પછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગમાં જાતે કરવા દો. વિદ્યાર્થીઓ સ્વાધ્યાય કરતા હોય ત્યારે વર્ગમાં ફરતા રહી વ્યક્તિગત માર્ગદર્શન આપવું.
- સ્વાધ્યાયો પછી આપેલા જોડાક્ષરયુક્ત શબ્દો બાળકો યાંત્રિક રીતે ન લખે તેની કાળજી રાખો. તે શબ્દો વાંચી, મોટેથી બોલી અને સમજીને લખે તેવો આગ્રહ રાખવો. પ્રત્યેક બે કૃતિ કરાવ્યા પછી બંને કૃતિના શબ્દોનું શ્રુતલેખન લખાવવાનો નિયમ રાખો.
- 'યાદ રાખો' માં આપેલા રૂઢિપ્રયોગો અને તેના અર્થ શિષ્યવૃત્તિ પરીક્ષાની પૂર્વતૈયારી છે. છતાં શિક્ષકો તેને જુદાંજુદાં વાક્યોમાં વાપરીને સમજાવશે તો આગળ જતા વિદ્યાર્થીઓ વ્યવહારમાં ઉપયોજન કરી શકશે.
- 'હું વાંચું - તમે પણ વાંચો' એ માત્ર વિદ્યાર્થીઓની વાંચન પ્રતિ રુચિ કેળવવા માટે છે. તેના સવાલ-જવાબ ક્યારેય ન કરાવવા. પ્રગટ વાંચન અને મૌન વાંચન બંને કરાવવું. આ માટે એક પૂર્ણ તાસિકા આપવામાં આવી છે.
- ચિત્રવર્ણનો માટે આપેલાં ચિત્રોનું નિરીક્ષણ વિદ્યાર્થીઓ પોતે જ કરે પછી ચિત્ર વિશે વિવિધ પ્રશ્નો જેવા કે ચિત્રમાં શું શું છે ? કઈ બાજુ છે ? શું કરે છે ? જેવા પ્રશ્નો પૂછી વર્ણન તૈયાર કરાવવું. ફલક ઉપર લખવું. વિદ્યાર્થીઓ પાસે વંચાવવું. છેલ્લે વિદ્યાર્થીઓ જાતે પુસ્તકમાં લખે. શિક્ષકે લખાવવું નહિ.
- પાઠ્યપુસ્તકમાં આપેલ શબ્દરમત, ઉપક્રમો અને ભેજું કસો જેવી પ્રવૃત્તિઓ ચાર્ટસ દ્વારા, સ્વાધ્યાય કાર્ડસ બનાવી વ્યક્તિગત કે જૂથમાં પણ આ પ્રવૃત્તિ કરાવી શકાય.
- 'જાતે બનાવો' અંતર્ગત દરેક વિદ્યાર્થી પાસે જુદીજુદી સામગ્રી મંગાવી વર્ગમાં ઉજાણીનું આયોજન કરી શકાય. સલાડ ઉપરાંત શિક્ષક એવી કોઈ પણ વસ્તુ પસંદ કરી શકે જેમાં વિદ્યાર્થીઓએ ચાકુ-છરીનો ઉપયોગ ન કરવો પડે. દા. ત. બ્રેડ-બટર, બ્રેડ-જામ, સૂકી ભેળ વગેરે.
- શબ્દકોશની સમજ આપવાની શરૂઆત ત્રીજા ધોરણથી જ કરવાની છે. માટે અહીં ચિત્રકોશ આપેલ છે.

इयत्ता १ ली ते ८ वी साठीची पाठ्यपुस्तक मंडळाची वैशिष्ट्यपूर्ण पुस्तके

- मुलांसाठीच्या संस्कार कथा
- बालगीते
- उपयुक्त असा मराठी भाषा शब्दार्थ संग्रह
- सर्वांच्या संग्रही असावी अशी पुस्तके
- स्फूर्तीगीत
- गीतमंजुषा
- निवडक कवी, लेखक यांच्या कथांनी युक्त पुस्तक

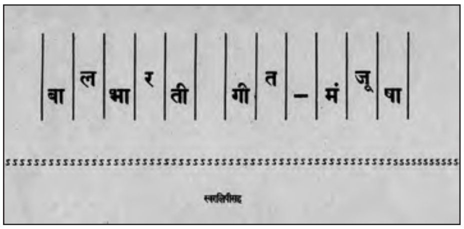

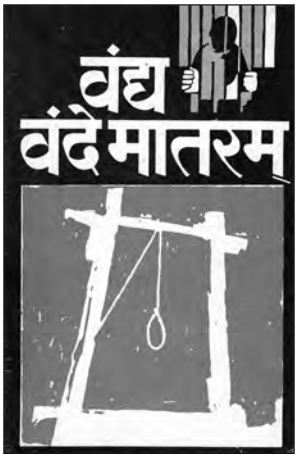

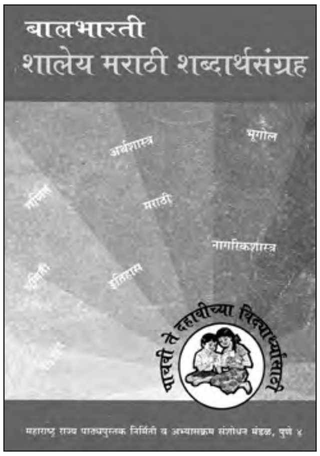

पुस्तक मागणीसाठी www.ebalbharati.in, www.balbharati.in संकेतस्थळावर भेट द्या.

साहित्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या विभागीय भांडारांमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

ebalbharati

विभागीय भांडारे संपर्क क्रमांक : पुणे - ☎ २५६५९४६५, कोल्हापूर- ☎ २४६८५७६, मुंबई (गोरेगाव) - ☎ २८७७१८४२, पनवेल - ☎ २७४६२६४६५, नाशिक - ☎ २३९१५११, औरंगाबाद - ☎ २३३२१७१, नागपूर - ☎ २५४७७१६/२५२३०७८, लातूर - ☎ २२०९३०, अमरावती - ☎ २५३०९६५

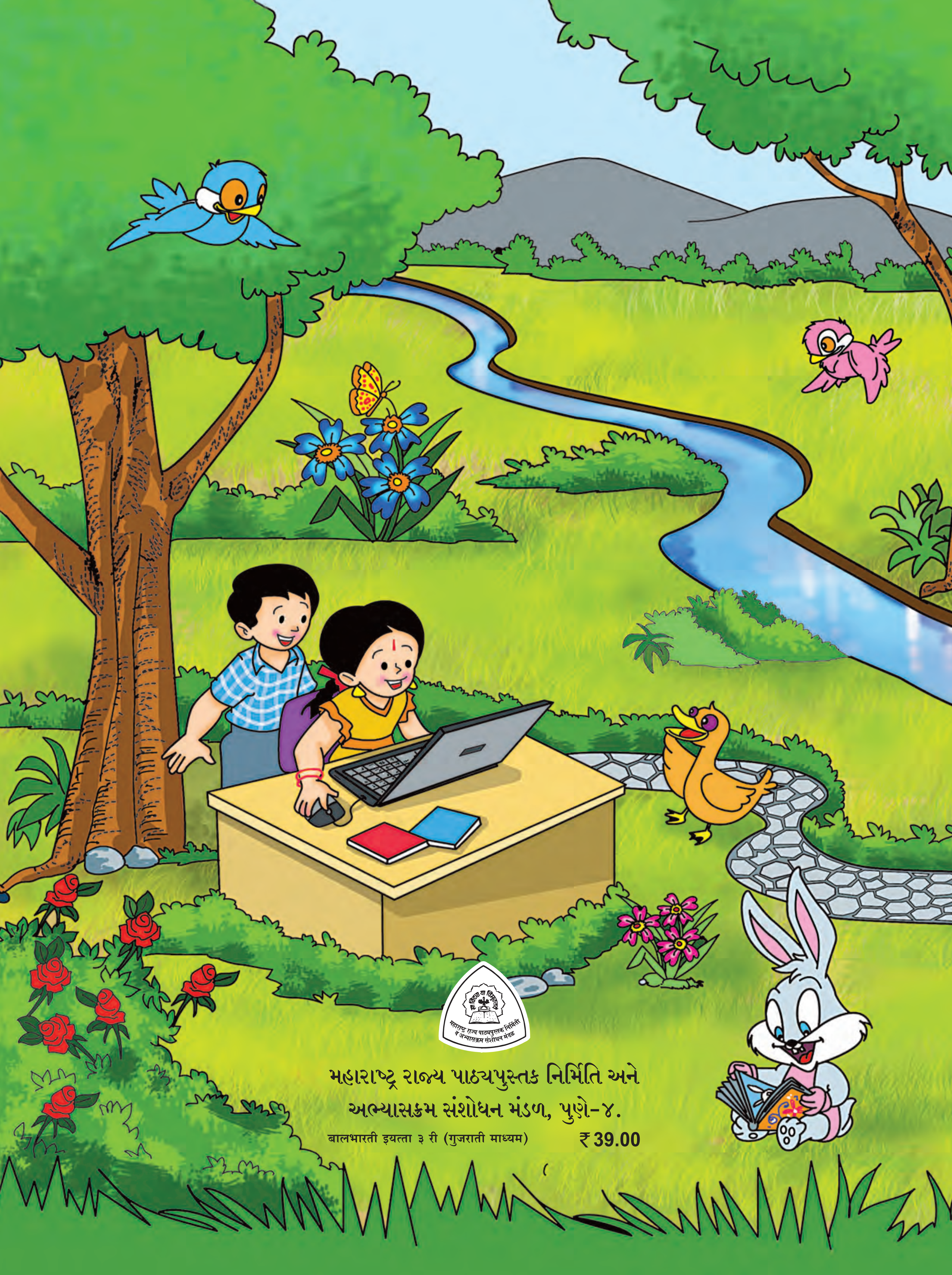

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને
અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે-૪.
बालभारती इयत्ता ३ री (गुजराती माध्यम) ₹ 39.00